

Музыка әлемінде

Сморе музыка

тағзым

жаңалықтар

музыка в школе

мектепте, колледжде және ЖОО-да оқыту
преподавание в школе, колледже и ВУЗ-е

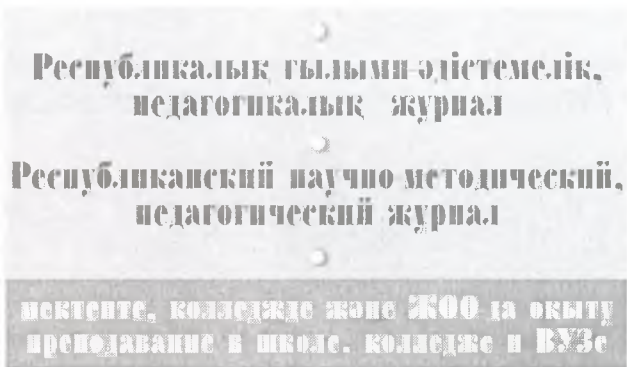
№ 4-5
2010

**«БІЛІМ LTD»
және «СӘТНАЗ»
ЖШС-нен шығатын
басылымдарға
жазылыңыздар!**

ӘЛЕМДІ

ІЛІҢІЗ!

С. Тәжібаев атындағы ПМУ-дің
МАЗМУНЫ СОҒЫЖАН
 атындағы ғылыми

№ 4-5 (41), 2010

МУЗЫКА ДРУЖБЫ НАРОДОВ
Ж. КАЛМАНОВА. Имени Затаевича ... 3
 1000 песен и кюев в Польше 4
 К 200-летию Ф.Шопена 5
 Музыкальная Астана 6

МУЗЫКА-В ШКОЛЕ
О.В. СБОЕВА. Поэзия и живопись в цикле П.И.Чайковского «Времена года» 36
Л.А. ВОЛКОВА. Литературно-музыкальная композиция «И помнит мир спасенный» 38
Н.В. БЕЛАЯ. Об искусстве вести урок .. 39

МЕРЕЙТОЙ
 А. Құнанбаев. Ұлы ақын, ағартушы, композитор, философияның туғанына 165 жыл 7
 Ән болып қалықтаған... «Қазақ вальсінің королі» атанған композитор Ш. Қалдаяқовтың туғанына 80 жыл 9

КАЛЕНДАРЬ УЧИТЕЛЯ
Л.С. ДЕМИДОВА. День учителя 41

ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫЕ ДАТЫ
 А. В. ЗАТАЕВИЧ 90 лет творческой деятельности 1
 Р. ШУМАН 200 лет со дня рождения .. 12
 К. ОРФ 115 лет со дня рождения . 13
 А.К. ГЛАЗУНОВ 145 лет со дня рождения 14

МҰҒАЛІМ ТӘЖІРИБЕСІ
М. НЫСАНОВА. 4-5 сыныптарға арналған тест сұрақтары 43
Б.ҚАЛИАСҚАРОВА. Күй атасы – Құрманғазы 46

ГОСТЬ РЕДАКЦИИ
 Наука как искусство 15

ОҚЫРМАН НАЗАРЫНА
 Амал жоқ-қайттым білдірмей 48
 ОТАН 50
 СПАСИБО ВАМ, УЧИТЕЛЯ 53

НАУЧНЫЕ ИЗЫСКАНИЯ
Т.М. САТЫБАЛДИНА. Место эстетики в системе музыкального образования . 19

ЛЮДИ ИСКУССТВА
Н. БЕКМОЛДИНОВ. Педагог и композитор 56

ҒЫЛЫМИ ІЗДЕНІСТЕР
А. ҚАЗТУҒАНОВА. Күй мен жанр тоғысындағы кейбір мәселелер 20

ЭТО ИНТЕРЕСНО
Р. ШУМАН. К 200-летию со Дня рождения Р.Шумана. Жизненные правила музыканта 57

СӘТІ ТҮСКЕН СҰХБАТ
Н. БЕКМОЛДИНОВ. Музыка тарихына қосылған зор еңбек 23

В ПОМОЩЬ УЧИТЕЛЮ
 Уважаемые педагоги! 59

ҒЫЛЫМИ ІЗДЕНІСТЕР
Б. ЕРДЕМБЕКОВ. Абайдың әнші шәкірттері 24

ЮМОР
 Музыкальные анекдоты 60

ШӘМШІҒҰМЫР
И. САПАРБАЙ. Шәмші феномені . 28

ПАМЯТИ ВЕЛИКИХ
 Прощайте, маэстро! 61

ПРЕПОДАВАНИЕ В КОЛЛЕДЖЕ
С. ИВАНОВА. Элементарная теория музыки. «Аккорд. Определение аккорда от звука» 34

ТАҒЫМ
ҚАРШЫҒА АХМЕДИЯРОВ 62

ВНИМАНИЕ, КОНКУРС!
 VII Международный конкурс молодых музыкантов в номинации «фортепиано» «Посвящение Ференцу Листу» 63

ҚҰРЫЛТАЙШЫ
«Білім LTD» ЖШС

Редакторлар Кеңесінің төрағасы
 Сағымбек БЕКМОЛДИНОВ

Бас редактор
 Ақбала АЙЕКЕЕВА

«Музыка әлемінде – В мире музыки» журналы

Қазақстан Республикасы Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде 06.05.2003 ж. Астана қаласында тіркеліп, N3848-ж куәлігі берілген.

Басуға 21.08.2010 қол қойылды.
 Пішімі 60x84 1/8
 Авторлық б.т. 4
 Офсетті басылым.
 Таралымы 970
 Тапсырысы
 Басылым индексі: 75565

Редакцияның мекен-жайы:
050016. Алматы қаласы, Райымбек даңғылы, 162, 4 қабат, 44-46 бөлме, Факс 233-69-38. Тел. 233-69-46, 279-61-48.

Журнал «FPprint» ЖШС баспаханасында басылды. Алматы қаласы, Төреқұлов көшесі, 66 А.

«Музыка әлемінде – В мире музыки»

«Музыка әлемінде – В мире музыки» журналы

Құрметті оқырман қауым!
**«Қазақ тілі – Казахский язык»,
«Бухгалтерлер мектебі –
Школа бухгалтеров»,
«Физика және астрономия –
Физика и астрономия»**
журналдарына 2011 жылға
жазылыңыздар!

ЕСІҢІЗДЕ БОЛСЫН!

Ұсынылған материалдар компьютерде Times New Roman (WindowsXP) шрифтiсiмен терiлуi тиiс. Көлемi 4-6 бет шамасында болуы тиiс. Фотосурет 12x15 см, 2 данадан болуы керек. Жiберiлген материал соңында автор туралы нақты әрi толық мәлiмет болуы қажет. Материалдарды көрсетiлген мекен-жайға, яғни редакция тұрағына бағалы хатпен жiберген дұрыс.

ОБРАТИТЕ ВНИМАНИЕ!

Предоставляемые материалы должны быть набраны и отпечатаны в виде принтерных распечаток шрифтом Times New Roman (WindowsXP). Объем не более 4-6 страниц. Фотография 12x15 см, четкая (2 экз.). Точные, полные данные об авторе и подпись в конце статьи. Материалы отправлять заказным письмом по адресу г.Алматы, пр.Райымбска. 162, оф. 44-46.

Набор, дизайн полос и обложки, верстка
издательский центр ТОО «Білім LTD»

Жарияланған материалдар редакцияның пікірін білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің дұрыстығына авторлар жауапты. Қолжазбалар мен фотосуреттер рецензияланбайды және қайтарылмайды. Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.

Опубликованные материалы не всегда отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях несут авторы. Рукописи и фотографии не рецензируются и не возвращаются. Переписку с читателями редакция не ведет.

Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции.

Журнал зарегистрирован
в Министерстве культуры, информации и
общественного согласия Республики Казахстан.
Свидетельство **№ 3848-ж от 06.05.2003 г.**, г. Астана.
Подписной индекс: **75565**
Подписано в печать 21.08.2010 г.
Формат 60x84 1/8
Уч. изд. п.л. 4
Печать офсетная. Тираж 970 экз.

Учредитель:

ТОО «Білім LTD»

Адрес: 050016, г. Алматы,
пр. Райымбека, 162,
4-этаж, офис 44-46.
факс: (327) 233-69-38
тел.: (327) 233-69-44, 279-61-48

Редакциялық алқа Редакционная коллегия

Жәния ӘУБӘКІРОВА – ҚР Халық әртісі,
Құрманғазы атындағы Ұлттық консерватория рек-
торы, профессор.

Болат ҚАРАҚҰЛОВ – Құрманғазы атындағы
Ұлттық консерваторияның профессоры, өнертану
ғылымдарының докторы.

Шолпан ҚҰЛМАНОВА – Т. Жүргенов атындағы
Қазақ ұлттық өнер академиясының кафедра
меңгерушісі, педагогика ғылымдарының докторы,
профессор.

Бихан РАЕВА – Қазақ мемлекеттік қыздар пе-
дагогика университетінің кафедра меңгерушісі,
профессор.

Алмасбек АЛМАТОВ – ҚР өнер қайраткері,
Қорқыт ата атындағы Қызылорда мемлекеттік
университетінің кафедра меңгерушісі, профессор.

Оңдасын АБДУЛЛАЕВ – ҚР еңбек сіңірген
қайраткері, республикалық К. Байсейітова
атындағы дарынды балаларға арналған музыка
мектеп-интернатының директоры.

По инициативе Республики Казахстан 2010 год объявлен ООН Международным годом сближения культур. В новой рубрике мы будем освещать события из музыкальной жизни народов, населяющих наше многонациональное государство.

Сегодня мы расскажем о казахстанско-польских культурных связях. В этом году все человечество отмечает юбилеи великих поляков – 200-летие со Дня рождения Ф.Шопена и 90-летие творческой деятельности А.Затаевича. Читатели узнают о некоторых событиях, прошедших под знаком укрепления давней и крепкой дружбы двух народов.

ИМЕНИ ЗАТАЕВИЧА

Начало первого летнего месяца ознаменовалось открытием Республиканского конкурса юных музыкантов им. А.Затаевича, который уже во второй раз проходит в Алматы. Организаторами этого музыкального праздника являются Польский культурный центр г.Алматы, Союз поляков Казахстана и Посольство Республики Польша в Казахстане при поддержке акимата г.Алматы. Идея создания музыкального конкурса, посвященного памяти выдающегося музыканта А.Затаевича принадлежала советнику, заведующему консульским отделом посольства Республики Польша в Казахстане М.Масловски, а также музыканту, большому почитателю и исследователю творчества А.Затаевича, доценту КНК им. Курмангазы, Заслуженному деятелю РК Байсакаловой Арите Бегеновне. Во многом благодаря ее энтузиазму, любви к музыке, неиссякаемой бескорыстной энергии в мае 2006 г. осуществился этот значимый, высокодейственный музыкальный форум.

Основой концепции конкурса явились факты жизненной и творческой биографии Александра Затаевича, которого уже при жизни называли отцом казахской музыки. Личность этого выдающегося композитора, музыкального критика, великолепного организатора и общественного деятеля имеет особое значение для казахского народа. Однажды услышав и навек всем сердцем полюбив казахскую народную музыку, он сохранил ее для

истории, сделал частью и достоянием мировой культуры. Им записано более 3000 образцов казахских песен и кюев и издана половина из них, своим композиторским подвигом он не только способствовал становлению музыкальной культуры Казахстана, но и навеки связал нерушимыми узами два народа. Его книги – неисчерпаемый кладезь вековой мудрости – по сей день служат предметом изучения для любителей музыки и профессионалов.

Одна из благороднейших целей организаторов – открытие новых имен юных талантов из самых разных регионов Казахстана, такой музыкальный форум для них – хорошая возможность заявить о себе. Конкурс проводится во второй раз,

и уже сложилась своя характерная черта, отличительная особенность – доброжелательность, отсутствие чрезмерного напряжения, которое часто сопровождает подобные мероприятия. Очевидно, что для его организаторов главным является не столько момент состязательности, сколько возможность привлечь как можно больше маленьких музыкантов к миру прекрасного, дать им возможность почувствовать себя большими артистами, привить «вкус сцены». Организаторы стремились к тому, чтобы для всех ребят независимо от конкурсного результата эти выступления в Алматы стали праздничными и радостными событиями в жизни. Яркие положительные эмоции, безусловно, будут способствовать гармоничному раз-

витию личности сегодняшних детей, завтрашних граждан, членов нашего общества. Чем больше таких детей сегодня, тем выше духовное здоровье нации, свято хранящей бесценный дар – музыкальное наследие, бережно и с любовью собранное великим А.Затаевичем.

Наряду с яркой просветительской направленностью конкурса приятно отметить высокий профессиональный уровень музыкантов-педагогов и их воспитанников, не зависимо от региона Казахстана, его отдаленности от столичных центров. Традиционными музыкальными городами по количеству и качеству участников по праву можно назвать Актобе, Караганда, Семей, Павлодар, порадовал крепкий уровень мастерства музыкантов из села Усть-Таловка Шемонаихинского района, Восточно-Казахстанской области. Казахская земля богата талантами музыкальными и педагогическими, которые выкристаллизовываются в труде во всех регионах Казахстана, с каждым годом принося все более совершенные плоды.

В конкурсе приняли участие свыше 200 учащихся детских музыкальных школ искусств и школ эстетического воспитания, которых уже во второй раз гостеприимно принимала РКССМШ им. А.Жубанова. Конкурсанты состязались в трех возрастных группах (младшая, средняя, старшая) по номинациям: фортепиано, скрипка, флейта, ан-

самбли, домбра и кобыз. В программу обязательных произведений конкурса включены сочинения польских композиторов и казахское произведение в обработке А.Затаевича, в ходе исполнения программ стало очевидно, что большой популярностью у юных музыкантов пользуются произведения современных казахстанских авторов.

Конкурс расширяет свои возрастные границы: в этом году в нем принимали участие и учащиеся колледжей и студенты высших музыкальных заведений. Блестящими были названы фортепианные дуэты из Казахской национальной консерватории им.Курмангазы (г.Алматы) в составе студентов Доня Ирина и Сыдыкова Жанар, Маликайдар Канат и Заниялова Айдана; из Казахского национального университета Искусств (г.Астана) – Максут Адила и Измайлова Карина, Сартай Динара и Мусабаева Маншук. Эти ребята выступали в номинации «ансамбли», которая в этом году была представлена очень широко и многообразно по жанрам (фольклорные и классические), составам (духовые, струнные, фортепианные и др.), по количеству участников (от дуэтов до ансамблей скрипачей и виолончелистов). Члены жюри отметили фольклорный ансамбль Экспериментальной школы-студии искусств при КНК им.Курмангазы, трио 7-летних конкурсантов (2 скрипки и фортепиано) из ДМШ

№1 г.Алматы.

В заключительном Гала-концерте приняли участие лауреаты конкурса, ставшие также обладателями памятных призов и подарков. Назовем имена некоторых из них: Лапин Владимир (1 премия, фортепиано, старшая группа, г.Усть-Каменогорск), Хмыров Вадим (1 премия, фортепиано, старшая группа, г.Караганда), Сидорова Александра (1 премия, фортепиано, средняя группа, г.Караганда), Оспанова Камиля (1 премия, фортепиано, средняя группа, г.Караганда), Абильдин Арыстан (Гран-при, фортепиано, младшая группа, г.Караганда), Ежова Яна (1 премия, фортепиано, младшая группа, Алматинская обл., Илийский р-н), Морозова Ангелина (1 премия, фортепиано, младшая группа, г.Талдыкорган), Алтынбекова Султана (Гран-при, скрипка, младшая группа, г.Алматы), Пернибек Нурасыл (Гран-при, домбра, младшая группа, г.Талдыкорган), Абылхаиркызы Махаббат (1 место, домбра, младшая группа, Алматы), Жузжасар Алтынай (1 место, домбра, старшая группа, г.Алматы), Филиппов Родослав (1 место, домбра, старшая группа, г.Алматы), Перепелица Илья (1 место, флейта, младшая группа, г.Алматы).

Пусть конкурс станет стартовой площадкой для взлета юных талантов и откроет им дорогу в прекрасный мир музыки!

Жамиля КАЛМАНОВА

1000 ПЕСЕН И КЮЕВ В ПОЛЬШЕ

В рамках Международного года сближения культур, объявленного ООН по инициативе Казахстана, в Польше при содействии посольства Казахстана вышел в свет сборник Александра Затаевича «1000 песен казахского народа. Избранные произведения». В начале июля в Варшаве в торжественной обстановке состоялась презентация этой книги.

Вклад А.Затаевича в сохранение культурного наследия Казахстана не оценим. Им была проведена колоссальная по своим масштабам работа по сбору, записям

и систематизации образцов казахской традиционной музыки. Преодолевая расстояния в тысячи километров по бескрайним просторам Казахстана, за свою 16-летнюю собирательскую деятельность музыкант-этнограф А.Затаевич собрал около 3 тыс. произведений казахского фольклора. Особенную ценность его работ составляют записи, в которых он описывает момент передачи ему произведения (среди его информантов упоминаются имена таких широко известных исторических личностей, как Курмангазы, Таттимбет, Дина Нурпеисова, А.Жубанов, Б.Майлин, А.Байтурсынов и др.).

Немаловажным является и тот факт, что благодаря именно А.Затаевичу, казахская музыка впервые прозвучала для европейского слушателя в исполнении легендарного Амре Кашаубаева в эфире «Парижского радио», а в этнографическом музее «Трокадеро» в Париже был открыт отдел «Казахстан».

В подготовленный на трех языках (казахском, польском и русском) сборник вошли 70 наиболее ярких произведений казахской традиционной музыки. Его выпуск приурочен к 90-летию творческой деятельности казахстанского этнографа А.Затаевича, а также 200-летию юбилею великого польского композитора Фредерика Шопена, широко отмечаемому в этом году

во всем мире. Известно, что активный музыкально-общественный деятель А.Затаевич во время работы в Варшаве руководил сбором средств для строительства памятника Ф.Шопену, который вот уже много лет является одним из символов польской столицы.

Традиционная музыка – богатейшая сокровищница культурного наследия Казахстана, а труд А.Затаевича – музыкальный памятник эпох, живой пример истории многовековой давности. Это издание еще более укрепит духовные и культурные взаимосвязи между казахстанским и польским народами, расширит возможности диалога между Казахстаном и Польшей.

www.inform.kz

К 200-ЛЕТИЮ Ф.ШОПЕНА

Ф

ортепьянный концерт народной артистки Казахстана Жании Аубакировой звучал в Летнем Королевском дворце в Варшаве. Выступление проходило в рамках Международного года сближения культур, отмечаемого ООН по инициативе Республики Казахстан.

Концерт был посвящен 200-летию со дня рождения выдающегося польского композитора и пианиста Фредерика Шопена. В небольшом зале – видные польские политики, депутаты парламента, общественные деятели, дипломаты. Концерт начался с минуты молчания в память о погибших в авиакатастрофе президента Поль-

ши Леха Качиньского с супругой и других членов польского руководства. Этому трагическому событию Жания посвятила произведения Сергея Прокофьева. Выступление проходило в одном из самых красивых зданий – Летней резиденции польских королей Дворец Вилланов недалеко от Варшавы. Он построен в XVII веке и принадлежит к немногочисленным историческим памятникам в Польше, пережившим Вторую мировую войну. Камерность зала и величие его оформления дополняло виртуозное исполнение казахстанской звездой произведений Шопена и Прокофьева.

Жания Аубакирова, народная артистка РК:

– **Атмосфера, интерьеры резиденции польских королей автоматически дают настрой. Конечно, сыграть Шопена на его родине в Варшаве – это особенная честь, особенное впечатление.**

Нежные чувства и в то же время особую энергию ощутили зрители в исполнении Жании Аубакировой. Признавались, что на этом концерте Шопен был представлен для них в новом свете, его творчеству дано новое видение, которое гармонично сочеталось с превосходной техникой исполнения пианиста.

Богдан Борусевич, спикер польского Сената:

– **Впечатление, которое произвела на меня Жания, как и на всех, кто пришел на концерт, будет однозначно незабываемым. Потому что эта связь казахского темперамента с польской музыкой и польской душой, которая звучит в музыке Шопена. Это было очень интересно.**

По словам Жании Аубакировой, на следующий год она вновь планирует выступить в Польше, но уже в больших концертных залах Варшавы, Кракова, Познани, Гданьска.

АО «Агентство «Хабар»

МУЗЫКАЛЬНАЯ АСТАНА

Роскошное празднование Дня столицы в этом году стало таковым во многом благодаря грандиозным музыкальным событиям. Великолепный подбор приглашенных артистов, масштабность и зрелищность концертных программ могли лицезреть жители и гости молодой столицы. Предлагаем вниманию читателей обзор наиболее ярких концертов и мероприятий.

Министерство культуры Республики Казахстан вот уже в 5 раз организывает для ценителей высокого искусства Международный музыкальный фестиваль «Опералия». В этом году «Опералия-2010» прошла в рамках празднования Дня столицы. Фестиваль, начиная с первого, сразу же завоевал своих поклонников и стал большим событием в культурной жизни страны.

Благодаря «Опералии» жители и гости Астаны имели возможность услышать звучание всемирно известного оркестра Мариинского театра под руководством Валерия Гергиева, голоса именитых оперных певцов Ла Скала, Метрополитен-опера, насладиться искусством испанских танцовщиков театра Фломенко под руководством знаменитого Антонио Гадеса, солистов балета Большого театра России и многих других.

С каждым годом фестиваль «Опералия» крепнет, набирает обороты. Самыми грандиозными событиями фестиваля стали, безусловно, два Гала-концерта.

Один из них, «Звезды мировой оперы», состоялся 1 июля во Дворце Мира и Согласия, его программа в полной мере оправдала свое название. Чего стоило только выступление "Тенора 21 века" Хосе Кура (Аргентина), непревзойденной Барбары Фриттоли (Италия). Дирижировал действием наш соотечественник Алан Бурибаев. В концерте также блестяще выступали солисты оперы Национального театра оперы и балета им. К. Байсеитовой Т. Мусабаев, А. Ниязова, А. Желтыргузов, С. Байгожин, С. Ахметова

Второй Гала-концерт «Звезды мирового балета» прошел 4 июля на сцене центрального концертного зала «Казахстан». Программа его была полна открытий и сюрпризов, наряду с прославленными представителями российского балета Николаем Цискаридзе, Галиной Степаненко Павелом Дмитриченко, казахстанцы открыли для себя имена новых исполнителей и национальные балетные школы. Это были китайские артисты балета, лауреаты международных конкурсов Цау Шуцы и Джанг Ши, артисты Берлинской Штатсоперы Элиза Кабрера и Михаил Канискин, артисты балета из Турции Озге Башаран и Бахри Гюрджан.

Особенную гордость вызвало выступление прима-балерины Цюрихского театра оперы Алии Таныкбаевой, которая представила на суд зрителей па-де-де из балета «Корсар», исполненный вместе с артистом Национального театра оперы и балета им. К. Байсеитовой Сержаном Кауковым.

1 июля на сцене Конгресс-холла состоялось выступление народной артистки Казахстана Айман Мусаходжаевой. Скрипачка подарила ценителям классической музыки необычный шоу-концерт, сочетающий в себе элементы классической, национальной и джазовой музыки.

На одной сцене с именитой артисткой в этот вечер выступили государственный камерный оркестр «Академия солистов» г. Астаны, Евразийский симфонический оркестр Казахского национального университета искусств под дирижированием профессора Московской консерватории Максима Федотова, джазовый оркестр Биг-бэнд и гранд-ансамбль скрипачей КазНУИ, а также самые маленькие скрипачи – продолжатели славных традиций.

Для столичной Академии музыки этот год стал знаковым: преобразование в Казахский национальный университет искусств, триумфальное европейское турне в рамках культурной программы Казахстана в ОБСЕ, торжественная сдача в эксплуатацию Дворца «Шабыт», специально построенного и подаренного университету искусств в преддверии Дня столицы. «Никогда прежде у нас в Казахстане не было такого учреждения, которое одновременно открыло бы все виды искусства. Это очень радостное событие. Это храм, дворец искусства, который позволяет всем нашим талантам приехать сюда, получить высокое, достойное образование. Мы привлекаем широко известные кадры - народных артистов, заслуженных деятелей республики, для того, чтобы они стояли у истоков наших профессий», – прокомментировала журналистам знаменательное событие ректор университета А. Мусаходжаева.

На День города свой единственный концерт дал Андреа Бочелли, певец, соединивший в своем творчестве изысканность оперного исполнения и легкость поп-музыки. Покорил Астану своим талантом Денис Мацуев, один из успешнейших пианистов-виртуозов современности. Яркое впечатление оставило совместное выступление лучшего баритона мира Дмитрия Хворостовского и знаменитого «эстрадника» Игоря Крутого со своей новой концертной программой «Дежа Вю». Великолепное смешение классической и эстрадной музыки с поэзией Лилии Виноградовой на итальянском, французском и английском языках создали неповторимый шарм.

Небо над Астаной в эти дни не переставало светиться лучами «мега-звезд». Роскошные исполнители, уникальные концертные программы вызвали интерес у всех неравнодушных к музыке и создали атмосферу настоящего исключительного праздника.

(По материалам казахстанской прессы)

Абай

Құнанбаев

Ұлы ақын, ағартушы, композитор, философтың туғанына 165 жыл

Абай (Ибраһим) Құнанбаев – ұлы ақын, ойшыл, қазақтың жаңа жазба әдебиетінің және әдеби тілінің негізін қалаушы, аудармашы, композитор.

Абай 1845 жылы ескіше 10 тамыз, жаңаша 23 тамызда Шыңғыстау баурайындағы Сырт-Қасқабулақ деген жерде (ШҚО, Абай ауданы) Құнанбай Өскенбайұлының отбасында дүниеге келді. Ақынның арғы тегі Орта жүз – Арғын Тобықты ішіндегі Олжай батырдан басталады. Атасы Өскенбай, арғы атасы Ырғызбай би-билеушілер болған. Абай бала кезінде анасы Ұлжан мен әжесі Зеренің мол қазынадай аңыз-ертегілерін, ескі ақындарды тыңдап өскен.

Сауатын ауыл молдасынан ашып, 1855-1859 жылдары Семейдегі Ахмет Риза медресесінде білім алған. Осы қаладағы «Приходская школада» үш ай орысша оқиды. Медреседе оқып жүріп, өлең жаза бастайды. 13 жастағы бала әке ықпалымен әкімшілік билік жұмыстарына араласаып, қазақ даласындағы әлеуметтік өмір қайшылықтарын жан-жақты тани түседі. Жиырма бір жасында Кішік - Тобықты болысына, 1875-78 жылдар аралығында Қоңыр – Көкше еліне болыстыққа сайланады, жиыны 12 жыл болыс және 6 жыл би болған. Бұл жылдары өз қолындағы билікті пайдаланып, әділдік таразысын тең ұстауға күш салады. Келе-келе біртіндеп ел билеу ісінен қол үзе бастайды, өз білімін жетілдірумен айналысып, шығармашылыққа бет бұрады. Адамзат мәдениетінің үш түрлі арнасы Абай шығармашылығына

рухани азық болды. Шығармаларының басты рухани негізі, нәр алар ұлттық топырағы – қазақ әдебиеті. Ол көне дәуір, түркілік әдебиет және өзінен бұрынғы ел аузында жатталып қалған ақын – жыраулар поэзиясын мейілінше мол игерген.

Абай нәр тартқан бұлақтардың бірі – Шығыстың рухани қазыналары. Шығыстың ұлы ақындары Фирдоуси, Низами, Хафиз, Жәми, Сағди, Науаи, Сайхали және басқа алыптардың поэзиясы аясында тәрбиеленіп, өмір бойы солардың дәстүрінен қол үзген емес. Шығыс ойшылдары мен ақындарының идеяларын игеру Абайдың көзқарасының қалыптасуына әсер етті.

Үшінші арна – орыс мәдениеті, осы арқылы жеткізген Батыс елдері мәдениеті.

Абайдың бұл жаңа өріске шығуына ақынның өз талпынысы, өз ізденісіне қоса Омбы кадет корпусы, кейін Мәскеудегі III Александр атындағы училищеде оқыған інісі Халиолланың және Семей жеріне келген саяси қуғындалған демократтар: Е.П.Михаэлис, .И.Долгополов, С.С.Гросс, А.А.Леонтьев, А.Л.Блек, П.Д.Лобановский, Н.Я.Коншиндардың да игі ықпалы болған. Орыс интеллигенция өкілдері Семейде статистика комитеті, бастауыш білім беру қамқорлық қоғамын құруға бастамашы болған. Е.П.Михаэлистің ұсынысымен 1886 жылы статистика комитетінің толық мүшесі болып сайланған. Ал, бастауыш білім беру қамқорлық қоғамы мүшелерінің қатарында Абаймен қоса балалары Ақылбай және Мағауия да

болған. 1883 жылы статистикалық комитет жанынан кітапхана және музей ұйымдастырылады. Ол көп жылдары осы кітапхананың тұрақты оқырманы болған. Қазақ халқының экономикалық тіршілігін, мәдениетін, тұрмысын, әдет-салтын, қолөнерін бейнелейтін бұйымдармен жабдықтау мақсатында Абай алпыстан астам жәдігерлер жинап, музейге өткізген. Ақын тапсырған жәдігерлер оның Семей қаласындағы және Жидебайдағы мұражай – үйі экспозицияларынан орын алған.

Абай қазақтың жаңа реалистік әдебиетін - мағынасы терең, тілі орамды, өрнегі шебер, кестесі көркем әдебиетін жасады. Абай ақын халықтың тағдыры мен қасіретін терең түсініп, оның жоғын жоқтаушы болуға тиіс деп санады. Қазақ поэзиясының мазмұндық ауқымын, тақырыбын кеңейтіп, әдебиетте жаңа жанрлық түрлер туғызған. Абай лирикасы жанрлық жағынан көп салалы, көп қырлы. Ақын лирикалық туындыларында қоғамдық тұрмыс, заман, өмір, өлім, кәрілік, әділдік, жауыздық, достық, қастық жөнінде, адамның қасиеті, қоғамдық міндеті, өнер, білім, ғылым жөнінде сөйлейді, байыпты ақыл, кеңес береді, әкім-ұлықтардың жемқорлық, мансапқұмарлық, озбырлық, зұлымдық іс-әрекеттерін, ой-пиғылдарын әшкерелейді. Абай поэзиясының тамаша шеберлікпен жазылған бір саласы – табиғат лирикасы. Ақын табиғат көріністерін оңаша, жеке дара, тек өзін ғана алып суреттемейді. Үнемі қоғам өміріне, адам тұрмысына, адамның іс-әрекетіне, көңіл-күйіне байланысты сөз етеді.

Әлихан Бөкейханов Абайдың табиғат лирикасы жөнінде: «...жылдың төрт мезгілдеріне арналған (көктем, жаз, күз, қыс) тамаша жырлары оны Еуропаның атақты ақындарының қатарына қосар еді...», – деп бағалаған.

1880 жылдан бастап Абай орыс әдебиетін, ол арқылы Еуропа әдебиетінің үлгілерін аударған. Ең бірінші аудармасы – И.Ф.Шиллердің «Кең жайлау – жалғыз бесік жас балаға» атты өлеңі. Ең соңғысы – Лермонтовтың «Вадим» әңгімесінің желісімен жазған поэмасы. А.С.Пушкиннің «Евгений Онегин» романынан үзінділерін, М.Ю.Лермонтов, А.А.Дельвиг, И.А.Бунин, И.А.Крылов, Я.П.Полонскийдің шығармаларын қазақ тіліне аударған. Лермонтов арқылы неміс ақындарының ішінде И.Ф.Шиллерге қоса И.В.Гетенің «Қараңғы түнде тау қалғып», ағылшын ақыны Д.Г. Байронның «Еврей сазы», А.Мицкевичтің «Тұтқындағы поляк жандаралының сөзі» өлеңдерін аударып, Еуропа әдебиеті үлгісімен қазақ халқын бірінші рет таныстырды. Аудармаларында түпнұсқадағы негізгі ой мен үнді қазақ халқының түсінігіне сай көркем шеберлікпен жеткізе білді.

Абай музыка саласында да мол мұра қалдырып, му-

зыка өнерін дамытты. Заманымыздың заңғар жазушысы М.Әуезов: – «Абай өз өлеңіндегі музыка қазынасына, тіпті барлық басқа өнер мұраның бәрінен де артықша биік орын берген», – дегендей, ақын шығарған әндердің көпшілігі оның өзі тудырған жаңа түрлі өлең үлгілеріне арналған. Тағы біраздары аудармаларына арнап шығарған мелодиялары. Оның әндері қазақ музыкасына жаңа сарын, жаңа әуен әкелді. «Абай өзі шығарған кейбір түрі жаңа, мазмұны өзгедей өлеңдеріне арнап ән шығарған. Біз білген мөлшерде, мұндай әндердің әзірге саны – он алты», – деп М.Әуезов анықтап бергендей, оның төмендегідей әндері халыққа кеңінен таныс. Атап айтсақ: «Тәңір қосқан жар едің сен», «Амал жоқ – қайттым білдірмей», «Сегіз аяқ», «Көзімнің қарасы», «Қор болды жаным», «Бойы бұлғаң», «Ішім өлген, сыртым сау», «Айттым сәлем, Қаламқас», «Біреуден біреу артылса», «Көңіл құсы құйқылжыр шартарапқа», «Өлсем, орным қара жер сыз болмай ма», «Сен мені не етесің», «Ата-анаға көз қуаныш», «Сұрғылт тұман дым бүркіп», «Сүйсіне алмадым, сүймедім», «Мен көрдім ұзын қайың құлағанын», т.б.

Абай «Масғұт», «Ескендір», «Әзім әңгімесі» поэмаларын жазған. Олардың үшеуі де Шығыс халқына ортақ сюжетке құрылған.

Ақынның философиялық, әлеуметтік және дінге көзқарастары терең білінген еңбегі – қара сөздері. Қара сөздері – ақынның сөз өнеріндегі көркемдік қуатын, философиядағы дүниетанымын даралап көрсететін классикалық стильде жазылған прозалық шығармасы. Абайдың төңірегіне білімді шәкірттері Шәкәрім, Көкбай, Мұқа, Ақылбай, Кәкітай, Мағауия сияқты жас ақындар топталады. Абай дәстүрін жалғастырушы ақын шәкірттері әдебиетте үлкен мектеп қалыптастырады. Өмірінің соңында ұлдары Әбдірахман мен Мағауияның қазалары Абайға қатты соққы болды. Абай 1904 жылы ескіше 23 маусым, жаңаша 6 шілдеде Балашақпақ деген жерде дүниеден өтті. Ақын Жидебайда өз қыстауы қасында жерленген. 1995 жылы Абайдың 150 жылдық мерейтойы қарсаңында ақын зираты басына «Абай – Шәкәрім» мавзолей кешені тұрғызылды. Абайдың көзі тірісінде екі өлеңі: «Жаз», «Болыс болдым, мінеки» 1889 жылы «Дала уалаяты» газетінде жарық көрген. Абай шығармаларын алғаш баспаға жинап берген немере інісі Кәкітай Ысқақов пен ұлы Тұрағұл. Солардың еңбегінің арқасында 1909 жылы Санкт-Петербургте Ілияс Бораганскийдің баспаханасынан ақынның тұңғыш жинағы жария болды.

1995 жылы Абайдың 150 жылдық мерейтойы ЮНЕСКО шеңберінде аталды. Бұл мереке тәуелсіз Қазақстанды және оның бас ақыны Абайды әлемге танытты.

Ән болып қалықтаған...

«Қазақ вальсінің королі» атанған композитор Шәмші Қалдаяқовтың туғанына 80 жыл

Шәмші Қалдаяқов 1930 жылдың 15 тамызында Оңтүстік Қазақстан облысының Отырар ауданындағы Шәуілдір ауылында дүниеге келген. Шығармашылық жұмыспен 1950 жылдан бастап айналысты.

1956-1962 жылдары Алматы консерваториясында В.В. Великановтың класында оқыды. Шәмшінің тұнып тұрған сыршылдығымен, шынайылығымен және сезімге терең бойлауымен ерекшеленетін алғашқы әндерінің өзі сазгердің атын елге жайып, халықтың сүйікті перзентіне айналдырды. Қырық жылдан астам шығармашылық қызметінде Шәмші 300-ге жуық туынды жазды. Олардың дені – ән жанры. Оның шығармашылығында махаббат тақырыбы негізгі орын алды. Ән өнерінің інжу-маржаны болып табылатын «Әнім сен едің», «Қаракөз», «Қайықта», «Қайдасың», «Ақ маңдайлым», «Ақ сұңқарым», «Сыр сұлуы», «Арыс жағасында», «Бақыт құшағында», «Қуаныш вальсі», тағы да басқа сыршыл әндері осы тақырыпқа арналған. Бұл әндерді жұртшылық барлық жерлерде, студенттік, отбасылық кештерде, жұмыс орнында, демалыс кезінде әуелете шырқайтын. Оның «Менің Қазақстаным», «Ана туралы жыр», «Ақ бантик», «Ақ ерке – Ақ Жайық», «Ерке жан», «Кешікпей келем деп ең», «Сүйген болсаң сағынарсың», «Сағынышым менің», «Отырар тойы», т.б. жүздеген әндері халықтың мәңгі жадында.

Шәмші өзінің қайталанбас бояуы қанық талантымен қазақ халқының қазіргі ән өнерін биік белеске көтерді. Оның ғажайып шығармашылығы – ұлттық мәдениеттің тамаша көрінісінің бірі. Танымал әндер жазудағы тамаша табысы үшін композитор 1965 жылы Қазақстан Жастар одағы сыйлығын алды. 1991 жылы оған «Қазақстан Республикасының Халық әртісі» атағын берді. Бұл атақ Шәмшіге 29 желтоқсанда берілді. Ол ауруханаға 1991 жылы 16 қарашада түсіп, 1992 жылдың 29 ақпанында мәңгілікке көз жұмды.

Шәмші осылайша «Қазақстанның Халық әртісі» деген құрметті атақты небәрі алпыс-ақ күн ауруханада алып жүрді. Сөйтіп, 62-ге қараған шағында ұзаққа созылған ауыр науқастан «Қазақ вальсінің королі» атанған көрнекті композиторымыз дүниеден өтті. Бірақ, оның әндері мәдениетіміздің «Алтын қорынан» мәңгі орын алып кетті.

Шәмші өзінің құдайдай сыйлап, жаныңдай жақсы көрген әкесі қайтыс болғанда бейітінің басына үлкен кесене салдырды. Ал, өзін ақ сүтімен асыраған анасына арнап әннің ең асылын жазды. Ол – «Ана туралы жыр».

Әннің дүниеге келу тарихы томендегідей. Жәмшид – Шәмші атанып, оның композиторлық атағы шартарапты шарлап кеткенде, ғазиз анасы айықпайтын дертке ұшырайды. Өзінің о дүниелік екенін сезген аяулы анасы Алматыдағы Шәмшіні шақыртады. «Балам, – дейді анасы көзіне жас алып, – бұл өмірден жас кеттім демеймін. Маған келіннің қызығын көруді, немере сүюді бұйыртпапты. Тағдыр солай да, қайгейін. Жалғыз тілеуім – сен аман бол. Бұл өмірде әнің ұзаққа кетсін. Бақыл бол», – деп қоштасыпты. Ойлап қараса, анасы оған әлемнің жарығын сыйлапты, даланың әсем гүлін жинапты, самсаған құстардың қанатын беріп, мол дүниенің жанатын ұсыныпты. Сонда Шәмші жылап тұрып: «Ана, қарыздармын саған, сенің басыңа мавзолей орнату менің қолымнан келмес, бірақ мәңгі есте сақтайтын ән арнаймын», – деген екен. Сөйтіп, 1957 жылы уәдесін орындап, «Ана туралы жыр» әнін дүниеге әкелді.

Осылайша, Ғ. Қайырбековтың өлеңіне жазылған «Ана туралы жыр» әні тек өз анасына ғана емес, бүкіл әлемдегі ана атаулыға әннен орнатылған ескерткіш болды.

Енді «Менің Қазақстаным» әнінің шығу тарихына тоқталайық.

Ақмоланың Целиноград аталып, сол жақтағы бес

облысты бір өлке етіп, Ресейге бермекші болып, оны бөлшектегелі жатқанда қаланың асқақтығын жырлайтын Әнұран қажет екенін сезген Шәмші Жүмекен Нәжімеденовтың өлеңіне «Менің Қазақстаным» әнін жазды. – Бұл елімнің – Әнұраны болады, – деп Шәмші біліп айтқан екен.

1986 жылы 17 желтоқсанда бостандықты аңсаған қазақ жастары Алматыдағы Республика алаңында «Елім-ай» әнімен бірге «Менің Қазақстаным» деп шырқады. Қазақтың арманы орындалып, Қазақстан тәуелсіз мемлекет атанды. Қазақ елінің 300 жылға созылған бостандықты аңсауына Шәмші әнінің осылайша септігі тиді.

Ал, енді «Жәмшид қалай Шәмші болды?», «Қазақ вальсінің королі» деп қалай атанды? деген сұраққа тоқталалық.

Арыс өзенінің Сырдарияға құятын жердегі қойнауында «Сарыкөл» деген шағын көл бар. Осы көлдің бойына 1927 жылы Қалдаяқ деген кедей көшіп келіп, мекендепті. Шын аты – Әнәпия екен. Оның балтырындағы үлкен қалды көрген жеңгелері «Қалдаяқ» деп атап кетіпті. Сол қамыс күркеде 1930 жылы ұл бала дүниеге келіпті. «О, Қалдаяқ, ұлды болдың» деген хабарды естіп келген әкеге жыртық шүберекке оралған нәрестені қолына ұстата қояды. Бала шар етіп жылайды. Басқа баладай емес, әуезді үн шығарған балаға қарап әкесі: «Мен сені қиссадағы Жәмшид патшаның атымен атаймын, бірақ даусың патшанікіне емес, әншінікіне ұқсайды екен», – депті. Сонда құрдасы Құдайберген: «Оу, Қалдаяқ, балаң адамдардың емес, әннің патшасы болса, тақияңа тар келмес», – депті. Жәмшид атанған сол баланың отыз жыл өткен соң, Шәмші Қалдаяқов болып ер жетіп, «Вальстің королі» атанатынын сол жерде тұрғандар білді ме екен?

Ән жазумен қатар Шәмші қалжыңқой адам болған екен. Композитордың қазақи-қуақы қалжындарынан үзінді келтірейік.

«Саңырау шал». Бір саңырау шалдың бұзаулы сиыры жоғалып кетіп, соны әрең тауып келе жатса, бір кісі жолығып, «Ассалаумалейкүм, қария, сиыр айдап келесіз бе?» – десе:

– Сиыр да, бұзау да өзімдікі, о несі-ай, – деп бұрылып кетеді.

Үйіне келіп кемпіріне:

– Ей, кемпір, жаңа біреу жолығып: «Сиыр кімдікі, бұзау кімдікі, – деді, – бәрі өзімдікі деп, сыбағасын бердім», – депті.

Сонда кемпірі:

– Қай жерде мен бүгісінді бүгіп, тігісінді тіктім, құдайға шүкір әлі де шамам келеді, – депті.

Бір шетте іс тігіп отырған қызы әке-шешесінің аузы жыбырлап отырғанына қарап:

– Немене, мен күйеу таңдап отыр дейсің бе, биыңғайы келмей жүй, – депті. Сөйтсе бәрі саңырау, қызы сақау екен.

Шәуілдірдің тағы бір қалжыңы – «Ат қою». Жазушы досы Оразбек Бодықов Шәмшіні күлдірмек болып: «Мен Кентауда болғанымда, Мақсұтов деген кісінің Жасарал, Көкарал, Ақмарал, Генерал, Адмирал деген балалары барын естідім» десе, Шәмші: Бөген ауданында одан өткен мықты аттар бар, бір шалдың Мылтықбай, Найзабай, Ноғанбай, Патронбай, Шомпылбай деген бес баласын көрдім, – деп қарап тұрыпты.

«Өрт сөндірушінің композитор болуы». «Жұрттың бәрі ән шығарып жатқанда мен қалам ба» деп, бір өрт сөндіруші емтихан тапсырыпты. Сынақ алушылар әлгі өрт сөндірушіден: «Скрипка мен рояльдің айырмашылығын айтыңызшы», – десе, ол шіміркіптен: «Өрт болса, скрипка жылдам жанады да, рояль ұзақ жанады», – деген екен.

«Біз сақтармыз» өлеңі оқылады Бүкіл дүниежүзін бағындырған А. Македонский қазақ даласына бет алыпты. Армияға қарсы жолыққан әскер қаша жүріп соғысып, әбден титықтапты. Сонда Македонский далалық жауынгерлерге қалай жолығамын десе, бір сатқын: «Олар бейітті өте қадірлеген, бейіттегі тастарды қопарсаңыз, сақтар өздері үшін жетіп келеді», – депті. Сөйтіп, бейітті тас-талқан жасайды. Ертеңіне оянса, сақтардың қалың қолы Македонскийдің әскерін қоршап тұр екен. Сонда ол қуанып кетіп: «Ә, қолға түстіндер ме, мен сендерге Македонскийдің кім екенін көрсетейін», – деген ғой. Сөйтіп, екі жақ болып кернейлетіп, сырнайлатып, жеке-жеке дайындалып тұрғанда, екі жақтың ортасынан бір қоян шыға келіп, дабырдан тұра қашыпты. Қоянды көрген сақ әскерлері делебелері қозып, «Қоян қашты» деп тұра қуыпты. Македонский шатырдан шығып караса, бірде-бір сақ әскері жоқ, түк қалмапты. «Ой, бұларға не болды, қайда кетті», – десе: сатқын: «Тақсыр, бұлар сондай желокпе халық, ойынсауық десе, соғысты да қоя тұрады», – деген екен. Сонда Македонский күйіп кетіп: «Бүкіл әлемнің тең жартысын бағындырып келе жатқан мені бір қоянға тең көрмеген мынадай халықпен соғыспақшы болған мен де есуас екенмін», – деп, атбасын Индияға бұрған екен. Сондай сақтар біз ғой», – депті Шәмші.

«Менің Қазақстаным», «Бәрінен де сен сұлу», «Қаракөз», «Әнім сен едің», «Бақыт құшағында», «Қыз сағынышы», «Қайықта», «Арыс жағасында», «Қуаныш вальсі», «Ақбантик», «Кешікпей келем деп ең», «Ақ ерке – Ақ жайық», «Сыр сұлуы», «Теріскей», «Мойынқұмда», т.б. мәңгі өлмейтін әндерімен халық жадында сақталған Шәмші есімі жылдар өткен сайын жаңарып, жасара түспек.

«Әнге әуес, күйге құмар бала жаны сұлу, өмірге ғашық болып өседі», – деп заңғар жазушымыз М.Әуезов айтқандай, бүгінгі Ш.Қалдаяқов әндері дарынды, талантты, өнерлі жеткіншектерге рухани мол қазына болып, олар ән әлеміне, өнер биігіне құлшыныспен орлеп, сусындай береді деген үміттеміз.

Александр Викторович ЗАТАЕВИЧ

90 лет творческой деятельности

Особые заслуги в сохранении казахского музыкального фольклора принадлежат Александру Затаевичу (1869 – 1936 гг.).

Александр Викторович записал невероятное множество песен и инструментальных произведений – кюев для домбры и кобыза. Казахская музыка, испокон веков существовавшая изустно, стала достоянием широкой музыкальной общественности.

В трудные годы разрухи, голода, эпидемий, в поезде, на почтовых телегах, верхом на коне, а то и пешком, он добирался в самые отдаленные уголки республики, преодолевая тысячи километров. В общей сложности Затаевич записал 2300 произведений, на основе которых издал свой знаменитый сборник «1000 песен казахского народа» (1925 г.), а затем и «500 песен и кюев казахского народа» (1931 г.), «Мелодии казахстанских татар» (1933 г.), «250 киргизских инструментальных пьес и напевов» (1934 г.).

А. Затаевич родился 8 марта 1869 года в городе Волхов Орловской губернии. Получил среднее образование в Орле, после чего намеревался посвятить себя музыке и поступить в Московскую консерваторию, однако смерть отца (1878 г.) изменила его планы. Он вынужден уехать в Польшу, где служил в разных должностях в городах Плоцке и Петрокове.

Все это время Затаевич не переставал заниматься музыкой. В 1896 году он познакомился с Сергеем Рахманиновым, концертировавшим в Лодзи. Рахманинов поощрил его композиторские опусы и способствовал публикации их в издательстве Юргенсона, а также посвятил ему «6 музыкальных моментов», опус 16.

В 1904 году А.В.Затаевич переехал в Варшаву в качестве чиновника по особым поручениям при генерал-губернаторе. В его обязанности входила организация музыкальной жизни столицы Польши. Прожив там более десяти лет, он обеспечил выступления в городе всей музыкальной элиты того времени.

В Польше выступали с концертами Александр Капальский, Генрих Нейгауз, Леонид Собинов, Федор Шаляпин, Константин Игумнов, Маттиа Баттистини, Василий Андреев и многие другие.

Впоследствии это время было названо золотым периодом европейской музыки. Александр Викторович устраивал встречи любителей музыки с композиторами, вел концертные выступления и освещал все это едва

ли не ежедневно в своих статьях, рецензиях и обзорах. 1500 публикаций в одном лишь правительственном вестнике «Варшавский дневник»! Будучи членом местного русского музыкального общества, он помогал собирать средства на памятник Шопену.

Первая мировая война вынудила А.Затаевича покинуть Варшаву. В 1915 году, с трудом добравшись до Петрограда, он устроился в Центральный комитет по оказанию помощи беженцам, а с февраля 1918 года работал финансовым инспектором железнодорожного отдела Народного банка. В апреле 1920-го года он переехал в Оренбург – тогдашнюю столицу Казахской Автономной Республики, куда еще раньше эмигрировала к родным его семья. Впервые услышав казахские народные песни и кюи, он был сражен их красотой и богатством, а также музыкальной одаренностью казахов. И вот здесь, уже в почтенном возрасте, в 50 лет, человек высшего света и признанный знаток европейского искусства выступил в новой для него ипостаси – стал записывать, переводить на ноты и классифицировать песни и кюи казахского народа. Даже то, что вся его семья переболела тифом, не заставило его бросить работу. Результатом стало беспрецедентное в истории музыкального искусства издание в Москве сборника «1000 песен киргизского народа» (1925 г.) – огромного научного труда, подготовленного самим собирателем всего за три года. Работа А.В.Затаевича была высоко оценена правительством Казахстана. Он первым был удостоен высокого звания Народного артиста республики в 1923 году, чем не переставал, по его же словам, «гордиться до конца дней своих».

Широко известен восторженный отзыв академика Бориса Асафьева, рассматривавшего сборник как «ценнейший памятник вековой, а может быть, и тысячеклетней культуры». Подвиг Александра Затаевича высоко оценил Ромен Роллан, приславший ему личное поздравление, а также Сергей Прокофьев, Александр Глазунов и Максим Горький.

Нельзя не привести идущие от сердца слова А.В.Затаевича: «Вам, мои дорогие друзья-джигиты, посвящаю и Вам возвращаю я этот труд, сработанный с Вами в годину голода, холода и эпидемий... Храните же, изучайте и приумножайте Ваши национальные духовные богатства, развивайте и украшайте их достижениями общечеловеческой культуры!»

Л.ВАРШАВСКАЯ

Роберт ШУМАН

200 лет со дня рождения

Немецкий (саксонский) композитор, дирижер, музыкальный критик, педагог (8 мая 1810 – 29 июля 1856). Один из самых значительных композиторов первой половины XIX века, представлявших направление романтизма.

«Музыка Шумана - писал П.И.Чайковский - охватывает целый мир новых музыкальных форм, затрагивает струны, которых еще не коснулись его великие предшественники. В ней мы находим отголосок тех глубоких процессов нашей духовной жизни, тех сомнений, отчаяний и порывов к идеалу, которые обуревают сердце современного человека».

Роберт Шуман родился в Цвиккау (Саксония), первые уроки музыки брал у местного органиста, а в возрасте 10 лет начал сочинять музыку. Посещал гимназию в родном городе, где познакомился с произведениями Байрона и Жан-Пауля (И.П. Рихтера), став их страстным поклонником. Настроения и образы романтических произведений впоследствии отразились в музыкальном творчестве Шумана.

В 1828 году он поступил в Лейпцигский университет, а на следующий год перешел в университет Гейдельберга. Молодой Шуман предполагал стать юристом, но музыка все более привлекала юношу, и успехи в фортепианных занятиях подвели его к мысли о карьере концертирующего пианиста. В 1830 г. он получил у матери разрешение полностью посвятить себя музыке и вернулся в Лейпциг, где надеялся найти подходящего наставника. Там он начал брать уроки фортепиано у Ф.Вика и композиции у Г.Дорна. Однако вскоре от карьеры концертирующего пианиста ему пришлось отказаться, он повредил палец.

Тогда Шуман серьезно занялся композицией и одновременно музыкальной критикой. В 1834 году Шуман основал одно из самых влиятельных музыкальных периодических изданий – «Новый музыкальный журнал», который в течение нескольких лет редактировал и регулярно публиковал в нем свои статьи. Он зареко-

мендовал себя приверженцем нового и борцом с отжившим в искусстве (по крайней мере, с тем старым, которое являло собой оплот консерватизма и мещанства).

В это время Шуман влюбился в дочь своего учителя – Клару Вик, выдающуюся пианистку, и в 1840 году молодые люди вступили в брак. В этот период Шуманом были написаны лучшие песни из когда-либо созданных композиторами-романтиками, а всего в год женитьбы им было написано около 140 песен. С 1850 по 1853 годы Шуман руководил концертной жизнью Дюссельдорфа. Однако в 1854 г., после обострения душевной болезни, Шуман совершил попытку самоубийства, и его пришлось поместить в лечебницу в Энденихе близ Бонна, где он скончался 29 июля 1856 года.

Творчество Шумана охватывает все жанры, за исключением балета. В 1830-е годы композитор сочинял произведения для фортепиано. В этот период созданы цикл «Симфонические этюды», написанный в форме вариаций, соната *fis moll*, фантазия. К началу 1840-х гг. всё большее значение в творчестве Шумана приобретают камерно-вокальные произведения (сборники и циклы романсов и песен для голоса с фортепиано на стихи поэтов-романтиков Г. Гейне, Й. Эйхендорфа, А. Шамиссо), среди которых наибольшую популярность приобрел цикл «Любовь поэта» на стихи Гейне. В 1840-х гг. композитором были созданы камерно-инструментальные произведения, концерт для фортепиано с оркестром, 4 симфонии, занимающие значительное место в творчестве Шумана, и др. Единственная опера композитора «Геновева», в основу которой легла средневековая легенда, во многом приближалась к сформировавшимся в то время идеалам Р. Вагнера (музыкально-сценическая целостность, лейтмотивная система и др.). К высоким образцам принадлежит его музыка к драматической поэме «Манфред» Дж. Байрона (увертюра и 15 музыкальных номеров – вокальные ансамбли, хоры, мелодекламации).

www.muzcentrum.ru

Карл ОРФ

115 лет со дня рождения

Немецкий композитор, педагог, театральный деятель и драматург (10 июля 1895 г. – 29 марта 1982 г.).

Карл Орф родился в Баварии, в офицерской семье, где постоянно звучала музыка. Он учился в Мюнхенской академии музыкального искусства. Затем занимался дирижированием – сначала в мюнхенском театре *Kammerspiele*, а впоследствии – драматических театрах Мангейма и Дармштадта. В этот период появились первые произведения композитора.

Подлинный успех и признание принесла Орфу премьера сценической кантаты «Кармина Бурана» (1937), ставшей впоследствии первой частью триптиха «Триумфы».

В основу этого сочинения для хора, солистов, танцоров и оркестра были положены стихи к песни из сборника бытовой немецкой лирики XIII в.

Начиная с этой кантаты, Орф настойчиво разрабатывает новый синтетический тип музыкально-сценического действия, сочетающего в себе элементы оратории, оперы и балета, драматического театра и средневековой мистерии, уличных карнавальных представлений и итальянской комедии масок. Именно так решены и следующие части триптиха «Катулли кармина» (1942) и «Триумф Афродиты» (1950-51).

В 1917, в годы Первой мировой войны, он отправился добровольцем в Первый Баварский полевой артиллерийский полк. В 1918 году его пригласили на должность капельмейстера в Национальный театр в Мангейме под руководством В. Фуртвенглера, затем он стал работать в Дворцовом театре Великого Герцогства Дармштадта.

В 1923 году познакомился с Доротеей Гюнтер и в 1924-м, вместе с ней, создал школу гимнастики, музыки и танца («ГюнтершULE») в Мюнхене. С 1925 года и до конца своей жизни Орф являлся главой отделения в этой школе, где работал с начинающими музыкантами. Имея постоянный контакт с детьми, он разработал свою теорию музыкального образования.

Жанр сценической кантаты стал этапом на пути композитора к созданию новаторских по своей театральной форме и музыкальному языку опер «Луна» (по сказкам братьев Гримм, 1937-38) и «Умница» (1941-42, сатира на диктаторский режим Третьего рейха)

В годы Второй мировой войны Орф, подобно большинству немецких художников, отошел от участия в общественной и культурной жизни страны. Своеобразной реакцией на трагические события стала опера «Бернауэрин» (1943-45). К вершинам музыкально-драматического творчества композитора относят «Антигону» (1947-49), «Царя Эдипа» (1957-59), «Прометей» (1963-65), образующих своеобразную античную трилогию, и «Мистерию конца времени» (1972).

Последним сочинением Орфа стало произведение «Пьесы» для чтеца, говорящего хора и ударных на стихи Б. Брехта (1975). Выдающиеся заслуги Орфа в области музыкального искусства снискали всемирное признание. Он был избран членом Баварской академии искусств (1950), академии Санта-Чечилия в Риме (1957) и других авторитетных музыкальных организаций мира.

В последние годы жизни (1975-81) композитор был занят работой по подготовке 8-томного издания материалов собственного архива.

Александр Константинович ГЛАЗУНОВ

143 лет со дня рождения

Русский композитор, дирижер, музыкально-общественный деятель, профессор Петербургской консерватории (29 июля (10 августа) 1865 – 21 марта 1936).

Александр Константинович Глазунов - фигура, крупная во всех отношениях: и как музыкант, и как неординарная личность. «Высокий, полный, даже статный, если бы не тучность и рыхлость, Глазунов производил впечатление человека, который не ходил, а словно передвигался, – писал Б. Асафьев, – он плыл, как гондола, никогда не спеша».

Современники восхищались силой его дарования: обширной эрудицией, всеобъемлющей памятью, лёгкостью в решении музыкально-технических задач.

А. Глазунов обладал феноменальным слухом. Дирижер Николай Малько утверждал, что даже Римский-Корсаков мог пропустить в заданиях ученика некоторые ошибки, Глазунов же – никогда.

Больше двадцати лет Глазунов был профессором Петербургской консерватории, а с 1905-го года – её директором.

А. Глазунов пользовался огромным авторитетом у студентов. Полный и величественный, он медленно проходил по консерваторскому коридору, погружившись в свои мысли и держа в руке неизменную сигару. Говорят, что Глазунов любил повторять: «Можно критиковать мои сочинения, но нельзя отрицать, что я замечательный директор консерватории». Глазунов действительно был замечательным директором: он отдавал своё жалованье на стипендии ученикам, просил императора за тех, кого собирались отчислить за революционную деятельность, а после революции выбивал пайки одаренным студентам.

Рассказывают, как однажды, в голодном 1921 году, он пришёл к Максиму Горькому с очередной просьбой:

- Скрипач или пианист? – спросил Горький.
- Композитор.
- Сколько же ему лет?
- Пятнадцатый. Сын учительницы музыки... Он принес мне свои опусы.
- Нравится?
- Отвратительно! Это первая музыка, которую я не слышу, читая партитуру.
- Почему же вы пришли?

– Мне не нравится. Что ж, очень жаль. Время принадлежит этому мальчику, а не мне. Надо устроить академический паёк.

- Записываю. Как фамилия?
- Шостакович.

Не только в манерах, но и в самом характере Глазунова была заложена некая ленивая «неспешность». Глазунова отличала медлительность во всём, даже темпы Глазунова-дирижера имели тенденцию «оседать». Только в 12 часов пополудни Глазунов, по его словам, «начинал думать», да и сам композитор часто признавался: «Я страшно ленюсь».

Наступивший 20-й век – век скоростей и терзаний – оказался чужд музыке Глазунова. Известный критик Александр Коптяев писал: «Одного лишь не хватает Глазунову: сильных эмоций, потрясений, страданий. Окружающая его жизнь так спокойна, так уютна, так однообразна!» Только в отдельных уголках разрываемой на части Европы сохранилась прежняя тихая, счастливая жизнь, именно там – в Лиссабоне, Истборне, Риге – музыка Глазунова в 1920-30-е годы имела большой успех. Особенно почитали Глазунова в Англии: его неоднократно приглашали дирижировать своими сочинениями британские композиторы, ему присудили почётное звание доктора Кембриджского университета.

После Восьмой симфонии Глазунов писал мало и нерегулярно. Причины этого «молчания» кроются в повсеместном ниспровержении дорогих ему музыкальных идеалов, трансформации ценностных критериев. Вот как описывал Глазунов свои впечатления от «Концертной музыки» Хиндемита: «Я сделал вид, что слушаю сосредоточенно, приложив левую руку к щеке и крепко зажав большим пальцем левое ухо. Это облегчало мне выносить собачьи звуки...».

Парадокс в том, но чем дальше и быстрее идёт время, тем большую ценность для нас представляют те лучшие качества музыки Глазунова, которые более ста лет назад отмечали её исследователи:

- равновесие между традицией и новшеством;
- поклонение красоте;
- густую, непроницаемую ясность, как голубая синева неба над высокой снежной вершиной или как цвет вод горных альпийских озёр.

Наука как искусство

Одной из задач нашего журнала является освещение научной и методической работы вузов по музыкальному искусству и образованию в области искусства. Мы будем знакомить читателей с событиями, инновационными процессами в сфере творческого образования, работой казахстанских ученых, в области искусства и творческого образования.

Сегодня у нас в гостях проректор по научной работе Казахской национальной академии искусств им.Жургенова, кандидат искусствоведения, профессор **Г.БЕГАЛИНОВА**.

– Уважаемая **Гульнар Абдрамановна**, обращает на себя внимание и очень радуется то, что в вузе искусства, для которого в силу специфики более характерна концертная, фестивальная, проектная деятельность, отведено столь почетное место научной работе. Существуют

и успешно функционируют несколько научных подразделений (имеется в виду, прежде всего Диссертационный совет), с начала года Вами были проведены 4 научно-практические конференции, некоторые из которых имели статус международных. Чем вызвана такая активность? Играет ли здесь свою роль личностный фактор, стратегия вуза или это тенденция активизации науки в области искусства в последнее время вообще?

– Спасибо за вопрос. В КазНАИ им.Т.Жургенова, впервые среди вузов искусств открыт Диссертационный совет, обеспечивающий защиту диссертаций на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальностям «Музыкальное искусство», «Изобразительное, декоративно-прикладное искусство и архитектура», «История и теория искусства», причем последняя специальность открыта впервые в Республике Казахстан и в регионе Средней Азии. Состав Диссертационного совета формировался из ведущих отечественных и зарубежных специалистов в области искусствознания, в

том числе в состав Дис.совета входят учёные в области искусствоведения из Санкт-Петербурга, Минска, Ташкента, Бишкека.

В 2009-2010 г. нами были проведены 6 конференций: Международная научно-георетическая конференция «ЮНЕСКО и изучение феномена Великого Шелкового пути в современном мире», Международная научная конференция «Традиционные мировоззренческие системы и современное искусство»; Международная научно-практическая конференция «Вузы культуры и искусства на пути глобализации образовательного пространства», конференция молодых ученых «Искусство XXI в. в поисках истоков и новых путей», Республиканская практическая конференция, посвященная 100-летию Б.Момышулы и 65-летию Победы в Великой Отечественной войне «Бабалардың өшпес ерлігі және Қазақстанның кемел болашағы»; Научно-практическая конференция, посвященная 85-летию Н.Тлендиева «Нургиса Тлендиев және бүгінгі қазақ өнері».

Активизация научно-исследовательской деятельности связана в значительной мере со стратегическим планом развития академии. В соответствии с поставленной миссией и разработанной стратегией Казахская национальная академия искусств им. Т.Жургенова выстраивает научно-исследовательскую деятельность с целью обеспечения высокого качества подготовки квалифицированных специалистов в области культуры и искусства. Академия, для сохранения и упрочения своих позиций как координирующего научно-исследовательского и учебно-методического центра в области искусств, в ближайшие годы должна будет обрести стойкую репутацию в мировом научном сообществе как лучшая в Центрально-Азиатском регионе высшая школа в области искусства и культуры. Академия намерена позиционировать себя в качестве ведущего научно-методического центра в области профессионального образования по широкому спектру творческих специальностей. Вузовские сотрудники ориентированы на проведение прикладных искусствоведческих исследований по видам искусства с использованием самых современных методологических и аналитических работ, известных в мировой науке.

Руководство вуза провело серьезную подготовительную работу по обеспечению всех поставленных задач соответствующим кадровым потенциалом. Сегодня в вузе работают ведущие отечественные ученые в области искусства и творческого образования, способные воплощать в жизнь самые амбициозные планы.

– **Расскажите, пожалуйста, подробнее о работе международных научно-практических конференций «Вузы культуры и искусства на пути глобализации образовательного пространства», «Искусство XXI в. в поисках истоков и новых путей».**

– Начну с конференции «Искусство XXI в. в поисках истоков и новых путей», она не носила статус международной, а была задумана как межвузовская конференция, посвященная проблемам изучения современного и традиционного искусства Казахстана с точки зрения молодых ученых. Авторы публикаций настоящего сборника являются магистрантами, аспирантами, докторантами (Ph.D), преподавателями Казахской Национальной Академии Искусств им.Т.Жургенова и других ВУЗов культуры и искусства Казахстана.

Работа же международной научно-практической конференции «Вузы культуры и искусства на пути глобализации образовательного пространства» была посвящена (это видно из названия) обмену опытом по выстраиванию новой системы образования. Организация ее была продиктована острой актуальностью и объективной необходимостью в обсуждении ряда вопросов, возникающих в ходе реформирования системы образования в столь плотном временном режиме.

– **Кем был представлен международный состав, и какие темы были вынесены на обсуждение?**

– В работе международных научно-практических конференции «Вузы культуры и искусства на пути глобализации образовательного пространства» принимали участие И.В.Мациевский – светило современного искусствознания, завсектором инструментоведения и инструментальной музыки Российского института истории искусств (Санкт-Петербург, Россия) с докладом на тему «Музыка в ряду искусств: исследовательская и образовательная проблематика», А.А.Покладов, декан факультета «Изобразительного искусство» Луганского государственного института культуры и искусства (г.Луганск, Украина) с докладом «К вопросу о методологии подхода к современному региональному изобразительному искусству», Н.Р.Ахмедова, доктор искусствоведения ВНС НИИ искусствознания Академии художеств Узбекистана (г.Ташкент) с докладом «Специфика художественного образования в Узбекистане и проблемы унификации современного образовательного процесса», К.Э.Эсеналиева, ст.преподаватель Кыргызской академии образования (г.Бишкек) с докладом «Роль учителя и ученика в интерактивном обучении», Ю.Пешков, специалист по вопросам культуры Кластерного бюро ЮНЕСКО в г.Алматы по Казахстану, Кыргызстану, Таджикистану и Узбекистану с докладом «Об образовательных и культурных программах ЮНЕСКО в Казахстане и Средней Азии» и др.

Как видно из названия докладов спектр обсуждаемых вопросов достаточно широк, но в русле общей проблематики – современного образования. Также

поднимались вопросы по технологии образовательной деятельности в сфере искусства, преимущества и трудности внедрения кредитной модели, трехуровневая система образования в сфере культуры и искусства и др.

– **К каким основным выводам пришли участники конференции?**

– Прозвучали различные мнения, но в итоге пришли к заключению, что процесс выстраивания новой системы образования должен опираться как на инновационные формы и методы обучения, так и на проверенные временем и опытом в органичном их сочетании, только тогда мы сможем добиться успешных результатов.

– **Сможем ли мы познакомиться с печатными материалами по итогам конференций?**

– Материалы конференций подготовлены к печати и уже в ближайшее время выйдут в свет.

– **Казахстанская наука стоит на пути реформирования. Расскажите о новой системе послевузовского образования (магистратура, докторантура) для специальностей искусства. В чем ее отличие от предшествующей?**

– Приоритетным направлением в системе формирования традиций вуза является преемственность и передача опыта от наставников молодой талантливой молодежи. Вуз нацелен на дальнейшее преумножение этих славных традиций. Этими высокими целями продиктовано учреждение института послевузовского образования как высшего уровня системы непрерывного образования, включающей магистратуру и докторантуру PhD и полный переход в соответствии с реформой образования РК на трехуровневую систему подготовки кадров (бакалавриат – магистратура – докторантура PhD).

В соответствии с международными стандартами академия активно реализует мероприятия по разработке и внедрению новых концептуальных подходов в организации образовательной деятельности. Так, в соответствии с международными стандартами с 2008 года был осуществлен переход на кредитную технологию обучения по трем ступеням – бакалавриат, магистратура, докторантура, что позволяет войти в единую систему образования наряду с европейскими вузами.

– **Это просто смена формы, либо она неизбежно затрагивает содержание образования?**

– Внедрение кредитной технологии дает возможность повысить степень академической свободы обучающихся бакалавров, магистрантов, докторантов, ориентировать студентов на активную самостоятельную работу, дает возможность корректировать профессиональную направленность в соответствии с меняющимися требованиями рынка. Внедрение кредитной технологии обучения в Казахской национальной академии искусств им.Т.Жургенова потребовало новых подходов к организации учебного процесса. Профессорско-

преподавательским составом академии разработаны новые государственные общеобразовательные стандарты по 11 специальностям бакалавриата, 11 специальностям магистратуры и 11 специальностям докторантуры отвечающие требованиям ГОСО РК 5.04.13-2009 «Высшее образование. Бакалавриат. Основные положения», ГОСО РК 5.04.033-2008 «Послевузовское образование. Магистратура. Основные положения», ГОСО РК 5.04.034-2008 «Послевузовское образование. Докторантура. Основные положения». Проведена большая работа по усовершенствованию рабочих учебных планов, учебно-методических комплексов дисциплин. Совместно с кафедрами и учебно-методическими советами факультетов были проведены анализ содержания учебного материала по всем дисциплинам обязательного компонента. Программы по базовым и профилирующим дисциплинам и дисциплины по выбору ориентированы на мировые достижения в области искусства и культуры.

– Насколько данная система адаптирована для специальностей искусства?

– Конечно, внедрение новой системы послевузовского образования требует адаптации и совершенствования. Существуют определенные трудности для магистрантов первого года обучения, так как после бакалавриата, где первоочередной задачей для специальностей искусства является практическое исполнение (исполнение концертной программы, актерская игра, режиссерская постановка фильма или спектакля, создание живописных полотен, выполнение работ в материале и т.д.), стоящая перед ними в магистратуре главная цель – написание диссертации, научно-теоретического труда в значительной степени дается нелегко. К тому же специфика специальности искусства такова, что по окончании научно-педагогической магистратуры, придя на должность преподавателя, чтобы обучить студента, он должен владеть как практическими навыками (уметь воплощать творческий замысел на практике), так и теоретическими знаниями, поэтому наряду с диссертацией наши магистранты представляют и защищают свои творческие работы. За 2 года написать научную работу и создать творческий проект достаточно сложно. Принимая во внимание данный аспект, мы усиливаем работу в творческо-исследовательском направлении в бакалавриате, прививаем азы научного мышления у студентов, привлекая их к студенческим научным конференциям, лучшие работы публикуются в сборниках. Около 70% студентов и магистрантов были вовлечены в научную деятельность. Обучающиеся активно занимаются научными изысканиями в области актуальных проблем мирового искусства и культуры, участвуют в научно-творческих семинарах, конкурсах научно-исследовательских работ студентов, проводимых в академии, городе, республике.

– Каково Ваше личное отношение к этой системе?

– Учитывая вышесказанное, и как человек, активно участвующий во внедрении новой системы образования в жизнь, считаю данную модель наиболее подходящей и перспективной, а происходящие перемены необходимыми для будущего нашей страны.

– Известно, что в августе 2009 года в вашем вузе была открыта докторантура PhD, которая стала первой в Республике Казахстан, осуществляющей подготовку научных кадров в сфере искусства. Прокомментируйте, пожалуйста, это важное событие.

– Докторантура PhD была открыта в рамках реализации программы послевузовского образования. На сегодняшний день на бюджетной основе обучение в докторантуре PhD проходят обучение 10 человек по шести специальностям: режиссура, актерское искусство, живопись, скульптура, искусствоведение, декоративное искусство.

В докторантуре PhD осуществляется подготовка научных кадров с присуждением высшей академической степени. Весомую роль в процессе подготовки докторантов играет международный аспект: привлечение к руководству докторантами ведущих зарубежных ученых, а также обязательное проведение стажировок в признанных международных научных центрах, выступления и публикации в зарубежных научных сборниках, журналах.

С созданием Диссертационного Совета и докторантуры Ph.D. завершён важнейший этап выстраивания системы непрерывного образования в КазНАИ им.Т.Жургенова, что является основополагающим смыслом международных стандартов моделей образования.

– В каких направлениях ведет свою деятельность научно-исследовательская лаборатория Вашей Академии? Что можете сказать о достижениях?

– С сентября 2009 года в КазНАИ им.Т.Жургенова научно-исследовательская лаборатория была преобразована в Научно-практический центр послевузовского образования (НПЦ ПВО), который координирует научную деятельность всех подразделений и структур Академии. Главной целью создания НПЦ ПВО стало объединить науку и практику, соединить процесс подготовки научных кадров с прикладными исследованиями.

Во втором полугодии 2009-2010 учебного года начал работу постоянно действующий Научно-методический семинар академии, организованный научными сотрудниками центра. В состав слушателей семинара входят деканы факультетов, заведующие кафедрами, сотрудники и преподаватели, ответственные за обеспечение учебно-методической деятельности.

Поскольку главной целью академии в этом году было прохождение Национальной институциональной аккредитации, то в русле данного направления было

проведено два семинара «Задачи ВУЗа по подготовке к международной и национальной аккредитации» и «Проведение самооценки вуза в процессе институциональной аккредитации», организованных совместно с Национальным аккредитационным центром МОН РК, где рассматривались перспективы присоединения вуза к Болонскому процессу, требования и порядок процедуры, вопросы организации процесса самооценки по стандартам и критериям институциональной аккредитации, на котором приняли участие также и приглашенные слушатели из других вузов г.Алматы.

Кстати, на днях мы получили подтверждающую информацию о том, что наша академия успешно прошла аккредитацию!

– Поздравляем! Вы говорили о связи теории с практикой. Хотелось бы узнать подробнее, какие из теоретических разработок Ваших ученых используются на практике и как?

Прежде всего, результаты научных исследований по теории и истории искусства и методике профессионального образования используются в целях совершенствования учебно-воспитательного процесса. В этой связи можно озвучить большой перечень учебных пособий и методических работ по всем специальностям искусства, вышедших в последнее время.

Научные разработки ППС и магистрантов академии внедряются в производство одежды (в т.ч. национальной), в процесс театральных и кино постановок, в архитектурный и промышленный дизайн другие отрасли.

По части музыкального искусства, внедрение осуществляется через реализацию таких проектов как, например, «Орфоэпия в пении» (профессор Л.Х.Тулешева), «Балетное либретто и сценарий» (доцент Э.Г.Есырева), «Пути развития эстрадного вокалиста» (доцент Б.Н.Нусипжанова) и др. Интересным является диссертационное исследование доцента академии Толкын Забировой «Новые парадигмальные основы формирования певческого голоса в контексте оперной культуры Казахстана», предмет которого – психотехника управления фонационным процессом, что является базовым условием, обеспечивающим возможность профессиональной деятельности современных оперно-концертных певцов (диссертация защищена в мае 2010 г. в нашем Дис.совете). Данная работа может быть использована в деятельности певцов и педагогов вокала, а также при создании курса лекций по вокальной методике и практической работы в области массового музыкального воспитания. Подготовлена к защите научным сотрудником академии Ф.Нурлыбаевой диссертационная работа по теме «Анализ музыкальных произведений как основа исполнительской интерпретации инструментальных сочинений композиторов Казахстана». Заслуживает внимания также и исследование доцента академии А.Мамбетова, посвященное применению цифровых технологий в музыкальном искусстве.

– Назовите наиболее, на Ваш взгляд, перспек-

тивные направления исследований в области искусства.

– Приоритетом научно-исследовательской работы КазНАИ определено проведение профессорско-преподавательским составом фундаментальных и прикладных исследований по общей теме академии «Традиционное искусство Казахстана в современных условиях». При этом большая часть работ будет посвящена методическим проблемам преподавания специальных дисциплин в различных видах искусства и отдельных жанрах. Продолжатся исследования в области теории и истории искусства, как традиционного, так и современного. Перспективной для Академии тематикой НИР станет исследование прикладных проблем функционирования искусства в социальной среде, его восприятия различными аудиториями, что позволит выработать новые методы и приемы эффекта воздействия произведения искусства на личность.

– Что планируете на ближайшее будущее?

– В планах академии получение лицензии и постепенное внедрение в образовательный процесс еще 6 специальностей докторантуры: Эстрадное искусство, Операторское искусство, Хореография, Арт-менеджмент, Сценография, Графика.

Также мы планируем создание Высших курсов (режиссеров, сценаристов, операторов). Профессия режиссера, сценариста, оператора и других требует жизненного опыта, мудрости, сформированного мировоззрения, которых нет у вчерашних выпускников школ. Существует необходимость в открытии «**Высших курсов**» режиссеров (по направлениям: кино и ТВ, театр, хореография), сценаристов, операторов, как одно из направлений подготовки кадров в магистратуре, наряду с научно-педагогической и профильной.

Кроме того, мы планируем расширение международного сотрудничества, укрепление связей с ЮНЕСКО и Эрмитажем и другими, в целях осуществления научно-исследовательской деятельности в области изобразительного искусства, решения задачи культурной интеграции, объединить усилия ведущих ученых, исследователей, культурологов, искусствоведов Казахстана и других стран по решению актуальных проблем современного искусствознания не только в области теории и истории искусства, но и в сфере художественной и реставрационной практик.

– Большое спасибо за столь содержательную беседу. Впечатляют не только темп и динамика развития образовательной системы вуза, но его траектория, логика и последовательность этапов. Желаем Вам дальнейших успехов, а также выражаем надежду на долгосрочное и плодотворное сотрудничество в деле развития и продвижения педагогических инноваций, научных изысканий в области музыкального, творческого образования.

Беседовала Ж. ДЖУМАДИЛОВА

Место эстетики в системе музыкального образования

Т.М. САТЫБАЛДИНА,

Зав. кафедрой СГД КНК им. Курмангазы

Если вспомнить гегелевское понимание образования как формирования мировоззренческой (духовной) культуры личности, то преподавание эстетики в консерватории наряду с другими курсами философского цикла в наибольшей степени направлено на решение специальных задач музыкального образования – формирование действенных художественно-творческих установок на основе диалектики конкретно-исторического и общечеловеческого начал.

В немецкой классической культуре утвердился смысл понятия образования (Bildung) как культуры «в процессе создания, завершающейся осознанием того, что она является культурой, и того, что это означает, а это означает не что иное, как смысл человеческой жизни» (1, 160). Жизнь человека и тем более личности состоит не только и не столько в поддержании жизни (удовлетворении потребностей), сколько в разрешении собственно человеческих проблем бытия на пути культурного развития и самосовершенствования. Параметры и направленность (идеалы) этого пути лежат в поисковой, сознательной сфере бытия, где развиваются продуктивные способности и возможности. В этой сфере личностью управляют критерии и ориентиры мировоззренческого характера, общее понимание его смысла человеческого бытия и своего места и предназначения в нем.

Мировоззренческая подготовка в системе музыкального образования предполагает совместные и целеустремленные действия по трем направлениям: теоретическом – в курсах философского цикла; теоретико-практическом – в курсах исторического и теоретического музыкознания, где общие идейно-эстетические установки преломляются в призме данного вида искусства, его языка, «техники», «технологии» и пр.; практическом – на занятиях в специальном классе и в собственной творческой работе студентов. При этом осуществляется непосредственное изучение эстетики в курсе философских дисциплин на первом направлении в сравнительно короткое время (два семестра) и опосредованное – на двух других на протяжении большей части или всего времени обучения в вузе.

В художественном вузе предпочтение справедливо отдается специальным курсам, предназначенным для небольших студенческих групп, активизации семинарских занятий и самостоятельной работе студентов. Однако и лекция публичного характера может стать фундаментом специальных курсов и стимулом для самостоятельной работы студентов. Необходимо совершенствовать и разнообразить типы лекций по эстетике,

трезво отдавая при этом себе отчет в том, что студенты не всегда готовы к таким лекциям, что в их сознании утвердились определенные стереотипы и ожидания. Определяя эти типы современной лекции по эстетике, мы исходим не только из утвердившейся научной парадигмы о ее проблемности, но также из идеи о внутренней, неформальной диалогичности, которая способна вызвать ответный интеллектуальный и эмоциональный отклик аудитории. Широко известно, что идея диалогичности выражает современную социокультурную и этико-психологическую потребность. Социально-психологическое условие такого непрекращающегося диалога – общность жизненных целей лектора и студентов – будущих деятелей музыкальной культуры. В идеале должна возникнуть «презумпция доверия» к тому, что говорит лектор, убеждение, что слова его не расходятся с его личной деятельностью и чувствами.

Очевидны сложность и многозначность задач, стоящих перед лектором художественно ориентированной аудитории. Одной из них является необходимость «снять шоры» узкой специализации, раскрыть широкий культурно-эстетический контекст рассматриваемой проблемы и вместе с тем учесть специфические профессиональные запросы будущих музыковедов, композиторов, музыкантов-исполнителей.

Темами подобных лекций могут быть кардинальные проблемы, выражающие не только существо науки, но и создающие ее специфический, неповторимый образ, который остается в сознании студентов и тогда, когда вся сопутствующая информация со временем «улетучивается» (прекрасное в мировой эстетической мысли, эстетическое суждение как диалектическая связь бескорыстия и социальной пользы, эстетические ценности и антиценности, функции искусства по отношению к обществу и личности и т.п.). И актуальные проблемы, выдвигаемые современным культурно-художественным развитием (например, соотношение традиционных форм художественной культуры и тех, что формируются в системе средств массовой информации, искусство и природа, искусство и город, классические нормы и модификация художественных критериев, на фоне многомерной культурной ситуации, иерархия ценностей в ней и т.д.).

Особая природа эстетики как науки заключается в ее междисциплинарном характере. Она представляет собой, с одной стороны, духовую рефлексию, основанную на принципах и постулатах – особых логических формах универсализации представлений в чувственном восприятии выразительных форм окружающего мира. В широком смысле это универсалии художественного творчества и восприятия, эстетической деятельности вне искусства, эстетического восприятия природы. С другой – эстетика сама рождается в истории как теоретическое обобщение художественной практики и включает в себя эмпирику социального и культурного бытия произведения искусства.

Говоря более конкретно, преподавание эстетики в художественном вузе предполагает учет профильной специализации аудитории, которая жаждет в первую очередь подтверждения сложившихся ценностных ориентации. Их будущая профессиональная деятельность, так или иначе, связана с эстетическим анализом, когда речь заходит об общих художественных измерениях специфики жанра или художественного стиля. Так что границы между эстетическим и искусствоведческим

исследованиями проницаемы. И имея в виду уже не только содержательные, но и функциональные параметры лекций по эстетике, можно акцентировать внимание аудитории на проблемах эстетической теории и художественной практики в их взаимовлиянии, взаимообогащении, а временами, в состоянии резких несоответствий и «ножниц».

Помимо общефилософских дефиниций каждая тема эстетики требует обращения к исторически изменчивой картине художественной жизни социума, что предполагает, в том числе освещение проблемы историзма художественных потребностей. Предварительный социологический опрос может дать материал о соотношении выработанных эстетикой и развитием культуры художественных критериев с эстетическими предпочтениями студентов консерватории.

Список использованной литературы

1. Кильен Ж. Культура (Bildung) и разум у В. фон Гумбольдта. - В кн.: Разум и культура: Труды междунар. фр.-сов. коллоквиума. — М.: Издательство Моск. ун-та, 1983.

Күй мен жанр

ТОҒЫСЫНДАҒЫ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕР

Теориялық тұрғыға бетбұрыс жасаған күйтану ғылымында бүгінгі күні өзекті болып тұрған мәселелердің қатары көбеюде. Солардың ішінде, күй мен жанр тоғысында пайда болған сауалдарды айтамыз. Аталмыш мәселені зерттеу барысында күй өнерінде жанрдың анықтамасы түрлі тараптағы ұғымдарға телінетіндігі айқындалды. Сүзгі-сараптың нәтижесінде қазақтың аспапты музыкасында өзіндік жанр ретінде анықталғандардың арақатынасы теңсіздікті байқатады. Мәселенің басын ашып айтсақ, күйдің өзі, оның төкпе және шертпе дәстүрлері, тақырыптық сипаты (тарихи, философиялық жанр), функционалдық міндеті (ғұрыптық, магиялық жанр) және т.б. мәселелерімен қатар, аттас күйлердің де (отызға жуық) жеке жанр болып анықталып жүргенін айтуымыз керек. Солардың ішінде, жанр терминінің өзгеше мағынада қолдануын келесі жолдан да көруге болады: «Так, понятие макама - это одновременно и лад, и жанр. Жанровые разновидности Шашмакома, например, Бузрук, Раст и др. также определяются ладовыми признаками. Казахский кюй (одно из значений этого слова - мелодия) - жанр, который также может быть рассмотрен как своеобразная ла-

Айнұр ҚАЗТУҒАНОВА,
өнертану ғылымының кандидаты

довая формула, разворачивающаяся во времени. То же и в области жанровых разновидностей кюя, таких как «Байжума», «Жигер», «Акжелен», «Балбураун» и др., значение этих названий поднимается до значения лада»¹. Монодиялық мәдениетте мақамды бір қырынан алғанда лад түсінігімен теңестірілетінін білеміз, мәдениеттер жүйесінен қарастырғанда жанр екендігі аңғарылады, бірақ, күй өнерін сараптағанда жанр мен ладтың теңеспейтіндігін мойындауымыз керек. Жалпы, мұндай келіспеушілікті зерттеушілердің еңбектерінен мольнан кездестіруге болады². Күйтанушылардың зерттеу жұмысында қарама-қайшылықтардың кездесуі заңды құбылыс деп санаймыз. Себебі, жалпы ғылымда «жанр» категориясы бүгінгі күнге дейін зерттеуді талап ететін күрделі мәселенің бірі болып табылады. Оның нақты мағынасын анықтауға арнайы институт жүйесі құрылатындығы ақиқат.

Күй өнерінде жанр болмысын пайымдап-парықтау үшін музыка ғылымындағы осы мәселеге арналған классикалық еңбектерді (А.А.Алышванг; В.А.Цуккерман, Л.А.Мазель, А.Н.Сохор, С.С.Скробков)³, оның атқаратын фольклорлық туындылар тарапындағы зерттеулерді (В.Н.Путилов, И.И.Земцовский, И.В.Мациевский)⁴, жанрдың типологиясы мен әр түрлі салдарын қарастырған ізденістерді (Т.В.Попова, М.С.Скробкова-Филатова, Т.М.Смирнова, Е.М.Царева, И.Н.Налетова, И.Я.Нейштадт)⁵, бұл туралы жаңа заман көкжиегінде ғалымдар ұсынған ой-пікірлерді (В.Н.Холопова, Е.В.Назайкинский)⁶ қарастыра, келесі тезисті аңғардық: жалпы жанрдың жүйеленуі бір тұрғыны ұстанып жіктегенді талап етеді, яғни біреуі орындалу шартын ғана ұстанса, екіншісі музыканың мазмұнын алдыға шығарады, ал үшіншісі атқаратын міндетіне қарай жіктейді, т.с.с. болып келе береді.

Күйтану саласында жанр мәселесін зерттеуде біршама қадам барын бастаған зерттеушілердің жұмыстарын кездестіруге болады. Олардың ішінде күйді жанр ретінде тұңғыш анықтаған Құдайберген және Ахмет Жұбановтар⁷, аға буын зерттеушілердің жолын жалғастырған А.Мұхамбетова, ән өнерімен сабақтастыра жүйелеген П.Аравин (қоштасу, жоқтау)⁸, аттас күйлердің музыкалық мазмұнын, құрылысын және құрылымын талдап, жеке жанр ретінде зерттеген Г.Омарова, П.Шегебаев⁹. Қазіргі кезеңде аттас күйлерді жанр санатында дәлелдеп жазған музыкатанушылар мен орындаушылардың жұмыстарының саны күннен-күнге ұлғаяуда. Күйтану саласындағы еңбектердің ішінде аттас күйлердің жанр аталу төңірегінде пікір-таластар жүруде, бұл қарама-қайшылықтар аттас күйлердің сарапталуы мен жанр ұғымының анықталуын тығырыққа келіп тірейді. Мысалы, бір зерттеушілер олардың негізгі атын сақтап жанр деп айтса, кейбіреулері басқаша аталған жанрға жатқызады, мысалы, «Ақжелең» аттас

күйлері «ақжелең жанры», «өмірбаяндық, календарлық жанр», «ғұрыптық жанр», «магиялық жанр» болып та келеді, сондай-ақ, басқа күйлердің де тағдыры осындай ахуалға саяды. Олардың жанр ретінде айқындалуы, кейбір зерттеушілердің мағыналық жағынан оған лайықтылығын таңдамай, парықсыз қолдануы, бұл ұғымның негізгі мәнін ағат түсінуімен қатар, жоғалуына ұшыратты.

Осы тұрғыдан алғанда, аттас күйлер жанр талабына жауап береді ме деген сауал туады? Бұл сұрақтың шешілуіне іргелі жұмыс арналуы керек екендігін ұғынамыз, мақала көлемі шектеулі болғандықтан, аттас күйлердің пайда болу себебіне тоқталғанды жөн көріп отырмыз.

Жалпы, аттас күйлердің қатарына «Ақжелең», «Қосбасар», «Қоңыр», «Байжұма», «Жігер», «Арнау», т.с.с. жатады. Халық музыкасы ауызша туып, ұрпақтан екінші ұрпаққа есте сақтау, мәнерлеп жеткізу арқылы жалғасты. Осындай суырып-салма дәстүрге негізделген күй өнерінің түпнұсқа түрінде еш өзгеріссіз, қаз қалпында сақталып қалуы мүмкін емес еді. Мұндай жағдай аттас күйлердің пайда болуының бірінші себебі болды. Алғашқы желеудің дәйектелуі аттас күйлердің қалыптасуына түрткі болған басқа да түрлердің айғақталуына әкелді. Атап айтқанда, аттас күйлер – атадан-балаға мұра болып, қолдан-қолға беріліп, әр орындаушы шерткен бір күйдің нұсқасы (мысалы, Құрманғазының «Адай» күйінің Дина Нұрпейісова мен Қали Жантілеуовтің немесе «Қызыл қайыңның» Оқап Қабиғожин мен Лұқпан Мұхитовтың жеткізген түрлері), күйші шығарманың негізгі өзегін сақтай отырып, өзінің талғам-түсінігіндегі сол туындының интерпретациялық түрлері (Құрманғазы, Дәулеткерей, Динаның «Бұлбұл» немесе «Жігер» күйлері), күйлердің аттарының, атқаратын міндеттерінің, аңыздары мен шығу тарихының ортақтығы («Кеңес», «Бозайғыр»,

¹Копбаева Л.Я. Казахский кюй в ряду традиционных жанров музыки Средней Азии (Взгляд в аспекте тюркологии) // Түркі халықтарының музыкасы I-ші халықаралық симпозиумы тезистерінің жинағы. — Алматы, 1994. — С. 124.

²Мысалы, жанрдың анықталуында А.Тоқтаған сала мен жанрды теңестірсе, Б.Ысқақов жанр деп аттас күйлерді айтып, ал салаға жанр анықтамасының негізін алған. Сондай-ақ, Д.Бахтығалиева «Есть ли термин «жанр» в казахской традиционной эстетике?» деген мақаласында «жанр» сөзіне «тамыр» деген балама береді. Жалпы, бұл категорияны шет ел тілдеріне аударғанда да «жанр» болып қалатынын айту қажет, яғни, грек және латын тілдерінде «депоз», «genus», италиянша «genere», испанша «genego», ағылшын және француз тілдерінде «genre». Осыған қарап оның халықаралық анықтамасы қазақ тілінде де сақталуы тиіс.

³Алышванг А.А. Проблемы жанрового реализма // Избранные сочинения, — Т.1. — Москва: Музыка, 1964. — С.97-103.; Цуккерман В. Музыкальные жанры и основы музыкальных форм. — Москва: Музыка, 1964. — 160 с; Мазель Л.А. Строение музыкальных произведений. — Москва: Музыка, 1979. — 536 с; Сохор А. Эстетическая природа жанра в музыке. — Москва: Музыка, 1968. — 101 с; Скробков С.С. Художественные принципы музыкальных стилей // Музыка и современность. Сб.ст. Вып. 3. — Москва: Музыка, 1965. — С. 3-31.

⁴Путилов В.Н. О процессе жанрообразования в фольклоре // Актуальные проблемы современной фольклористики. Сб.ст. и материалов. Сост. В.Е.Гусев. — Л.; Музыка, 1980. — С. 197-199.; Земцовский И.И. К теории жанра в фольклоре // Советская музыка. 1983. №4 апрель. — М.:Советский композитор, 1983. — С.61-65.; Машевский И.В. Народная инструментальная музыка как феномен традиционной культуры: автореф. дис. ... докт. иск.: 17.00.02. — Киев, 1990.—47 с.

⁵Попова Т.В. О музыкальных жанрах. — Москва: Знание, 1981. — 128 с; Скробкова-Филатова М.С. Некоторые проблемы жанрового анализа в музыке. // Проблемы музыкального жанра. Сб. статей. Вып. 54. Отв. ред. Т.Л.Лейе. — М., 1981. — С.38-53.; Смирнова Т.М. Проблема теории музыкального жанра. Автореф. дис. ... канд. — Киев, 1988. — 19 с; Налетова И.Н. К проблеме анализа сложных масштабных жанров как целого. Выявление единицы исследования. // Проблемы музыкального жанра. Сб. статей. Вып. 54. Отв. ред. Т.Л.Лейе. — М., 1981. — С.21-37.; Нейштадт И.Я. Проблема жанра в современной теории музыки. // Проблемы музыкального жанра. Сб. статей. Вып. 54. Отв. ред. Т.Л.Лейе. — М., 1981. — С.6-19.;

«16-жыл», «Шаттық», «Өкініш», «Сағыныш» және т.б.), күйлерінің тармақты болып келуі («Қосбасар», «Науайы», «Тоғыз тарау» және т.б.) қалыптастырды. Сондай-ақ, бұл туындылар жеке күйшінің стилін ұстана, өз жадынан жаңа күйді шығарып, атын сақтап қалуынан туды. Бұл ретте Байжұманың «Байжұма» күйін айтуға болады. Қазақтың көрнекті күйшілері Құрманғазы, Дәулеткерей, Дина, Түркеш, Орынша, Мақаш, т.б. шығармашылығында «Байжұма» деп аталған күйлер ерекше орын алады. Олар музыкалық ерекшелігі жағынан Байжұманың «Байжұма» күйіне жақын келеді. Сол арқылы кейінгі домбырашылар Байжұманың күйін негізге ала, осы тұлғаның стилінде шығарғаны байқалады. Оны П.Шегебаевтың: «...по традиции назира, известной многим народом Востока, многие композиторы-кюйши создают свои варианты «Байжұмы», стремясь при этом превзойти достижения своих предшественников. Ориентиром же служат характерные стилевые признаки творчества Байжұмы» [2, 55 с.]¹⁰, - деген жолдары да дәлелдейді. Бұл күйлердің қатарында Ақжелеңнің күйі «Ақжелеңді» айтуға болады. Мұның өзін екі тұрғыдан қарастыруға болады, біріншіден, тармақты күйлер ретінде, себебі автордың түпнұсқасы тармақтылығымен ерекшеленеді. Ал, екіншіден композитордың стилінде шығарылған туындылар қатарына жатқызуға келеді (Құрманғазы «Ұзақ Ақжелең», Әкібас «Ақжелең», Қазанғап «Ақжелең», Есбай «Ақжелең», Алтынай «Ақжелең», Дәулеткерей «Қыз Ақжелең» және т.б. Қазіргі кезеңде бұл күйшінің стилі Қ.Ахмедияровтың шығармашылығында ерекше орын алған. Оны келесі күйлерден көруге болады «Адай Ақжелең», «Ақан Ақжелең», «Жаңа жыл Ақжелең», «Шамғон Ақжелең» және т.б.

Осы тұрғыдан алғанда, күйдің атына қарап жанрды топтау дұрыс шешімді бермейді. Өйткені, күйлердің аты әр түрлі жағдайлармен байланысты қойылуымен қатар, өзгеруі де мүмкін. Мысалы, күйлердің ішінде аты негізгі мәнін ашпайтын астарлы мағынамен аталғандары да бар. Мысалы, Ақбикештің «Айнама қалды» деген күйінің тура мағынасында бір заттың қалғаны туралы айтылып тұрғаны көрінеді, ал негізінде ғұрыптық күйлердегі қыздың «сыңсу», «қоштасу» дәстүріне жатады. Кейбір халық күйлерінің аттары музыканың мазмұнымен

жанаспайды. Мұндай күйлердің ныспылануы шартты қойылып, көптеген фольклорлық туындылардың ішінде жоғалмауына байланысты белгіленген. Сонымен қатар, ауызша дәстүр болғандықтан, кейбір күйлер халық арасында әр түрлі аттармен сақталғаны белгілі (Құрманғазының «Төремұрат» күйі «Қыз Данайдың қырғыны», Дәулеткерейдің «Түркімен күйі» басқаша «Көроғлы», Қазанғаптың «Ысқырма» күйі «Терісқақпай» болып аталған және т.б.). Егер де жанрдың анықталуы күйлердің атының шоғырлануынан болса, екі түрлі аталған бір күй екі жанрды қалыптастыруы да мүмкін.

Нәтижесінде жанр анықтамасын негізге алып және мәдениетаралық жанрларды теңестіргенде, фольклорлық өкілдердің арасында аттас туындылар мүлдем жанр ретінде анықталмайтындығы және сол ортада жанр категориясының жоқтығы байқалады. Мұны дәстүрлі күйшілердің шығармашылығындағы аттас күйлердің шығуымен дәлелдеуге болады. Мысалы, Ф.Үрмізов «Қосбасар», «Шалқыма», «Телқоңыр» күйлерін шығарғанда ұстазы Сүгірдің есімімен бірге аталсын деген мақсатпен дүниеге әкелген.

Дәстүрлі ән өнеріндегі аттас шығармалар туралы музыкатанушы, ғалым Е.В.Назайкинскийдің: «...Группа вариантов одной и той же песни и начинает выступать в качестве жанра, особенно если песня получает широкую известность и попадает в различные, отличающиеся от первичной жанровые ситуации. Впрочем, в среде самих носителей фольклора песня остается песней и вовсе не определяется как род. Слово жанр вообще тут не используется. Оказывается, что в самосознании этой среды нет категории жанра, а есть конкретные напевы, наигрыши, мелодии, песенные тексты и их варианты» [3, 110 с.]¹¹ - деген пікірі аттас шығармалардың жанр бола алмайтындығына тағы да нандырады. Қорытындылап айтқанда, күйлердің атына қарап жанр анықталып, жіктелетін болса, келешек ұрпақты адастыруға әкелетініміз көрінеді, себебі зерттеу барысында отызға жуық аттас күйлер тобы айқындалды. Оның үстіне күйдің өзін даму үстіндегі құбылыс екендігін және аттас күйлердің жылдан-жылға қатарының толып келе жатқанын ескерсек, ХХІ ғасырдың ортасында бір күйтану саласында жетпіске жуық жанрға ие болатынымызға күмәнданбаймыз

⁶Холопова В.Н. Музыка как вид искусства. Учеб. пособие. 2-е изд. — СПб.: Лань, 2002. — 320 с; Назайкинский Е.В. Стиль и жанр в музыке: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003.-248 с.

⁷Жұбанов К. Қазақ музыкасындағы күй жанрының пайда болуы жәйлі // Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. - Алматы: Ғылым, 1999. - Б.273-287.; Жұбанов А.К. Ғасырлар пернесі. - Алматы: Жазушы, 1975. - 400 б.; Мухамбетова А. Казахский кюй как синкретический жанр (типы программности). — Алма-Ата: Ғылым, 1991. — 40 с.

⁸Аравин П.В. Жанры казахской инструментальной музыки. Вып. 1. — Алма-Ата: Жазушы, 1970. — 72 с.

⁹Омарова Г.Н. О композиционной структуре домбровой музыки Западного Казахстана (на примере кюев «Балбырауын») // Традиционная музыка Азии: исследования и материалы. / Сост. и отв. ред. С.Утегалиева. — Алматы: Дайк-Пресс, 1996. - С.81-89.; Шегебаев П.Ш. Жанровые особенности кюя «Науыскы». - С.105-112; Происхождение и развитие образа Соловья в домбровой музыке // Инструментальная музыка казахского народа. - Алма-Ата: Өнер, 1985. - С.94-105.

¹⁰Шегебаев П.Ш. Внетекстовые функции домбрового стереотипа // Қоғамның рухани дамуы: музыка және ғылым. 2001 жылы 22-23 қазанда Астанада өткен Халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары. - Алматы: Ғылым, 2002. — 51-6

¹¹Назайкинский Е.В. Стиль и жанр в музыке. — М.: Владос, 2003. — С. 110

Музыка тарихына қосылған зор еңбек

Торғын Абибуллақызы Смайллова 2002 жылы Құрманғазы атындағы Ұлттық консерваторияның жеке ән салу бөлімін үздік дипломмен бітірді. 2004 жылы Консерваторияда ассистент-стажерлық білім алды.

Мамандығы – Вокалдық ән салу. Диплом бойынша опера және концерттік әнші, оқытушы деген біліктілік берілді. Профессор, ҚР-ның Халық әртісі Б.Б. Жылысбаевтың класынан дәріс алған.

2005-ші жылдан бастап Т.Жүргенов атындағы ҚазҰА-ның жеке ән салу кафедрасында және ҚазҰК-ның дирижерлау кафедрасында оқытушылық қызмет атқарып келеді. 2008-ші жылдан бастап академияның «Жеке ән салу» кафедрасының меңгерушісі.

2009 жылдың қыркүйек айынан бастап Абай атындағы опера және балет театрының әншісі болып қызмет атқарады. Симфониялық және қазақ ұлттық аспаптары оркестрлерінің сүйемелдеуімен жеке концерт беріп, әр түрлі жеке концерттік бағдарламаларға, фестивальдерге қатысады. Атап айтсақ: 2009 жылдың мамыр айында Корея мемлекетінің астанасы – Сеул қаласында өткен «Жібек жолы лебі» атты мәдени фестивальға, 2009 жылдың қараша айында Иордан Хашимиттік Корольдігіндегі және желтоқсан айында Германия мемлекетінің астанасы Берлин қаласында өткен Қазақстан

Республикасының «Мәдениет күндері» атты концерттік бағдарламаларға қатысты.

2009 жылдың қараша айының аяғында Т.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясының «Жеке ән салу» кафедрасының меңгерушісі. Доцент Торғын Абибуллақызының ұйымдастыруымен қазақтың халық және халық композиторларының әндерінен құрастырылған «Ғауһар тас» атты әншілік өнерге арналған хрестоматияның 1-томы жарық көрді.

Мұндай құнды хрестоматияның шығуы – кәсіби музыка мамандарына, музыкалық білім беретін оқу орындарының ұстаздары мен студенттеріне және жалпы ән сүйер қауымға үлкен жаңалық болды. Бар болғаны 500 данамен басылып шыққан бұл жинақ тез-ақ сатылып, жұртшылықтың ризашылығына ие болды.

Осы хрестоматияға байланысты Торғын Абибуллақызына жолығып, пікірлескен едік. Төменде сол сұхбатты оқырман қауымға таныстыруды жөн көрдік.

– Бұл хрестоматияның шығуы және оның жаңалығы мен құндылығы туралы айта кетсеңіз...

– Өзім 5 жылдан аса жеке ән салу, яғни дауыс қою пәнінен сабақ беріп келемін. Осы уақыт аралығында байқағаным – қазіргі өркениетті дамыған заманымызда ұлтымыздың баға жетпес әндерінің санының көптігіне қарамастан, олардың ноталарының күй сандықтың сүйемелдеуіндегі үлгідегі басылып шыққан жинақтары өте аз. Дегенмен, соңғы жылдары көптеген музыкалық білім беретін оқу орындарында халық әндерін жинақтап, басып шығарып жатыр. Олар да аз... Кейбіреулерін шықты деп естігеніміз болмаса, көзбен көргеніміз жоқ.

Өткен ғасырдағы атақты музыка зерттеушілері А.Затаевич пен Б.Ерзаковичтер құрастырып кеткен қазақ әндерінің жинақтары бүгінгі таңда кітапханаларда санаулы, тіпті жоқтың қасы, табылса тозығы жеткен. Сондықтан, осындай оқу құралдарының жетіспеушіліктерінен туындаған оймен және ұлттық өнеріміздің бай қазынасының бірі – ән өнерінің өркендеуіне үлес қосу мақсатында кафедрадағы әріптестеріме ұсыныс білдірдім. Ұсынысымды өздері де көптен бері осындай ойда жүрген 3 ұстаз – п.ғ.к., профессор А.Ш.Қожахметова, профессор М.О.Жүніс,

аға оқытушы Г.А. Тоқсанбаевалар құптай кетті. Әрине, мұндай жинақ шығарсам екен деген арман, ойлар әр ұстаздың көкейінде болуы мүмкін. Бірақ, сол ойды іске асыру барысында бірлестіктің басын қосып, істің нәтижелі шығуына, алтын уақыттарын бөлгіздіртіп, ізденушілік пен шыдамдылық танытуға ұйымдастыра білу, тіл табыса алу – оңай шаруа емес. Бұл хрестоматия Т. Жүргенов атындағы Қазақ Ұлттық Академиясының кәсіби оқу-әдістемелік кеңесінде талқыланып, бекітілді.

Біздің топтағы құрастырушылардың әрқайсысының хрестоматияға қосқан үлестері орасан зор. Аса жауапкершілік пен біліктілік танытқан тобыма ризамын!

Жұмыс барысында көптеген қиыншылықтарға кездестік. Көп ізденуге тура келді. Енді сол қиыншылықтардың бәрі артта қалып, жұмысымыздың нәтижелі жемісін көріп жатырмыз.

Оқу құралының **жаңалығы мен құндылығы неде десек**, жинаққа 35 ән жоғары дауысты әншілерге іріктеліп алынды. Әр әнге қысқаша әдістемелік нұсқау беріліп, әндердің ұлттық нақышын сақтап, орындау барысында әуен сөздерінің орфоэпиялық заңдылықтарға байланысты өзгеріске еніп, дұрыс әндетілуіне көп көңіл бөлінді. Кейбір әндердің тональностерін жоғары

дауыстарға ыңғайлап, көтеріп жаздық. Сирек айтылып жүрген 3-4 әндер кірді. Халыққа кеңінен таралған «Шилі өзен» әні бүгінгі күнге дейін халық әні деп аталып келді. Ал, тарихи деректерде бұл әнді ақын Ілияс Жансүгіровтың шығарғанын, оның туған ауылының жанында «Шилі өзеке» дейтін жер бар екенін, әннің атының «Шилі өзеке» екенін зайыбы Фатима Ғабитова «Өртеңде өнген гүл» атты еңбегінде айтқан екен.

Сол сияқты танымал ғашығына деген жүрек сырын тау еркесі - елікке балаған сезім туралы «Елік-ай» әнін кейбір жерде әлі күнге дейін «Илигай» деп орындап жүр. Міне, осындай құнды жаңалықтар ұсынылып отыр.

– Сіздердің еңбектеріңіз кімге арналған?

– Біріншіден, әншілік өнерге арналған. Екіншіден, алғашқы құрастырылған еңбек болғандықтан әрі кафедрамыздың құрылғанына 30 жыл толуына сәйкес келгендіктен, сол 30 жылдыққа арнадық.

– Ән таңдау қандай принциптермен жүзеге асты?

– Алдымен, жоғары дауысты әншілерге әндер іздестіріліп іріктелді, ал іріктеу – жеңілден күрделіліге қарай, тәрбиеленуші – болашақ әншілердің ән айту мүмкіншіліктеріне байланысты болды.

– Басылымның қаржылай демеушісі кім?

– Біз құрастырушылар өзімізге өзіміз демеуші болдық.

– Жинақ аз ғана данамен шыққан екен алдағы уақытта қосымша басып шығару жоспарларыңызда бар ма?

– Қазір біз жинақтың 2-томымен жұмыс жасау үстіндеміз. Осы 2 том жарық көрсе, еңбектеріміздің тұсау кесерін өткізу жоспарымызда бар. Сонан соң халықтың сұранысына бөленіп жатсақ, екі томды да қосымша көбейтуді ойластырармыз.

– Торғын Абибуллақызы, біз Сіздің опера әншісі екеніңізді жақсы білеміз. Сіз осы әншілік өнер мен педагогикалық, ұйымдастырушылық іс-әрекеттерді қалай бірге алып жүрсіз?

– Әншілік өнерге деген сүйіспеншіліктің, шәкірт тәрбиелеуге құштарлық пен талпыныстың әсері деп ойлаймын. Маған артылған жауапкершілік пен сенімді ақтау үшін жақсы ұйымдастырушы болуға тырысамын.

– Әңгімеңізге көп-көп рахмет!

Сұхбатты жүргізген Нартай БЕКМОЛДИНОВ

Журнал оқырмандары осы хрестоматияға енген кейбір шығармалармен басылымның 48-50 беттерінде таныса алады.

АБАЙДЫҢ ӘНШІ ШӘКІРТТЕРІ

Бауыржан ЕРДЕМБЕКОВ,

филология ғылымдарының докторы.

«Ақиқат» журналынан алынды.

Музыка саласында жазба мәдениетінің болмауына қарамастан, Абай әндерінің бізге толық жеткен себебі, олардың халықтың жүрегінде сақталуында. Композитор болғанымен, нота білмеген Абайдың әндері ауызша таралды. Абай әндерінің халыққа кең таралуына, біріншіден, ән табиғатының халыққа жақындығы, тыңдаушысын баурап алар тосын әуен мен терең мазмұн болса, екіншіден, сол әндерді үлкен сахна - сахарада нағыз күміс көмей әншілердің орындауы еді. Абай әндерін орындаушылар ән өнерінің хас шеберлері-тін. Ақынның өзі айтқандай: «Адам аз мұны біліп ән саларлық, тыңдаушы да аз ол әннен бәһра аларлық», - деп, Абайдың жаңа әндерін тосырқап қабылдаушылар да аз болмады. Сол кезде әнші шәкірттер тек әнді таратушылар ғана емес, терең мазмұнға құрылған

фибратты әндердің насихатшысына айналды. Бұл арада сазгер Абай өз бойындағы барлық құндылықтарды әнге деген ыстық ықыласын, өзі шығарған әндерін орындап халыққа таратушы әнші шәкірттеріне, сол уақыттың жырын жырлап, мұң мұқтажына араласуына, өз бойларындағы таланттарын шыңдап, көрсете білулеріне жол ашты. Әнші-музыканттар Абай үйіне жиналып, өздері шығарған, біреуден үйренген ән-күйлерін Абай алдында ортаға салып, сыннан өткізіп отырған. Абайдың Татьянасын әнші шәкірттердің автордан үйренуі тұсын Әуезовтен тыңдап байқайық: «...Мұхамеджан домбыраға жаңағы әннің бас қайырмасын тыңқылдатып көрді. Келмей жатыр. Абай бұл кезде өз кезегін жүріп, сәл босап отыр еді.

– Жоқ, теріс тартып отырсың, – деп домбыраны қайта алды. Жаңағы әнін үш-төрт қайырып тартып өтті. Мұхамеджан енді домбыраны қайта алғанда, іркілместен қатасыз тарта жөнелді. Сол арада жаттап алған алғашқы екі ауыз өлеңді әнге де салып жіберді» [1, 574-б.].

Абай қасындағы аса талантты әнші-музыканттарды атағанда, алдымен Мұқа Әділханұлы есімі айтылады. Сонау Халиолла қаладан келіп жүрген кездерде Абай ауылының ән мен күйін келтіретін Мұқа келе-келе Абай ауылындағы әншілер мектебінің ұстазына айналды. Музыка өнерін қаладан арнайы үйреніп келген Мұқадан «Көкбай, Шәкәрім, Ақылбай, Мағауия, Кәкітай, Тұрағұл, Әлмағамбет, Мұхамеджан, Өтегелді, тағы бірнеше жастар домбыра, гармон, скрипка тартып, музыка тілін үйреніп шығады. Абайдың қызы Күлбадан, Ысқақтың қызы Рахималар да гармон ойнауды үйренеді» [2, Б. 125-126]. Бүгінгі тілмен айтсақ, Мұқанікі музыка үйірмесі іспетті. Абайдың Мұқа сияқты талантты ауылына алғызуы сияқты өнегелі ісі өз шәкірттерінің өмір жолында да жалғасқан. Мәселен, Мағауия інісі Тұрағұлдың ән-күйге әуестігін біліп, Семейден Яков деген скрипкашыны алдырып, ақы төлеп, Тұрағұлға скрипка үйреткен. Мұқаның талантын аса жоғары бағалаған Абай оны музыка саласында оқыту үшін Мәскеу, Петербор сияқты үлкен қалаларға жібермек болып, арнайы киім тіккізіп, жол жабдығын да дайындаған көрінеді. Ел арасындағы көп кикілжіңнің бірі қолбайлау болып, Мұқа бұл сапарға бара алмай қалған екен [3, 279-б.]. Музыкант Мұқа домбыраны да өзі жасайтын шебер болған. Ең өкініштісі - Мұқаның музыкалық мұрасы нотаға түспей, жасаған домбыралары бізге жетпей қалғандығы. Абайдың немересі, Ақылбайдың ұлы Исраил Мұқаның күйлерін сақтап, тартып жүргенмен, дер кезінде нотаға түспеген музыкалық мұраның қазір көбінен көз жазып қалдық. Мұқа скрипкада ойнап, орыс күйлерін қазақ даласына әкелді. Австрия композиторы И.Штраустың «Көгілдір Дунайда» вальсін скрипкада тамылжыта орындағаны соншалық, сол күйдің әсерінен «Он саусақ бірі басып, бірі қаға» деп басталатын лирикалық күйге толы өлеңін шығарады. Әнші шәкірттердің көшбасшысы ғана емес, Мұқа солардың ішіндегі үздігі-тін. Қ.Мұхамедханұлы былай дейді: «1909 жылы Семейде «Народный дом» деп аталатын орында қазақ, татар өнерпаздары домбырашы, скрипкашы, әнші-күйшілердің жарысы болғанда, оған Абай шәкірттері Мұқа Әділханов, Әлмағамбет Қапсәлімов, Мұхамеджан Майбасаровтар да қатынасады. Осы өнер

салыстыру жарысында бас бәйге Мұқаға беріледі» [3, 283-б.]. Абай дүниеден өткен соң, ұлы ақынды еске алу кештерінде Мұқа, Әлмағамбеттер ұстаз әндерін айтып, күй орындаған. Абайдың талантты шәкірті деп таныған М.Әуезов Мұқаны ертеден біліп, араласып, кейіннен Мұқа образын эпопеясында ең жарқын бейнелердің бірі ретінде сомдады.

Жалпы, «Абай жолы» эпопеясындағы әнші-ақындар бейнесі деген тақырыптың әлі көбесі сөгіле қойған жоқ. Әу баста эпопеяның кейінгі екі кітабында Абай және оның маңайындағы шәкірттері тақырыбын көтермек болған М.Әуезовтің жоспары саяси қысымның салдарынан іске аспай қалғанда, жазушы Абай айналасындағы әншілік дәстүрге көп салмақ салуына тура келді. Эпопеядағы ақын шәкірттердің орнын әнші шәкірттер басып, тиым салынған Абай мектебі деген ұғымның оқырман санасынан мүлде өшіп қалуынан сақтағандай еді. «Абай жолында» ән тақырыбы Абайдың Ділдә ауылына қайын-дап барғанда, Сүйіндік-Тоғжан ауылындағы көріністер-де қылаң беріп қап, Әйгеріммен кездесуінде бір жарқ ететіні бар. Нағыз әннің шарықтауы – «Жайлауда» тарауында, Абай ауылына Біржанның келуімен көркем көрініс тапқан. Біржанның қасында ән үйренген Әмір мен Оралбай, Әйгерім мен Керімбалалар сомдалған. Біржанның үлкен ән қуатын алған Абайдың айналасы енді әнді күнделікті тұрмыстың бір қажеттілігіне айналдырғандай. Эпопеяда қалаға келе жатқан Абай балалары жарыса ән шырқап, ел ішінің ығырынан мезі болған әке көңілін бір уақ жаддырататын эпизод бар. Бұл келесі бір биікке шырқаған ән тақырыбына барар баспалдақ іспетті еді. «Татьянаның сахарадағы әні» Әуезов көркем шығармасының өнер тақырыбын қозғаған ең бір кестелі тұсы ғана емес, жалпы эпопеяның алғашқы іргетасы осы «Татьяна жырынан» бастап қаланған. Яғни, әлемге аты мәшһүр эпопеяның бастау бұлағы ән тақырыбында жатқандығы тегін емес. Татьяна әнінің Мұхамеджан арқылы Абайдың өзге шәкірттеріне жетуі эпопеяда аса тартымды суреттелген: «Олар тегіс көшіріп болған соң, осы кеш бойында біреу домбырамен, біреу үнмен ылғи «Татьяна хатын» айтуда болды. Тек үйрене алмағандар Мұхамеджанға бастатып, өздері екіден-үштен қосылып отырып айтты. Сонымен, түн ортасы ауғанша, барлығының ден қойғаны - Мұхамеджан әкелген жаңалық сый еді. Көп мезгіл өтіп, жатарманға тақағанда, бұл үйдің ішінде домбыра тартып, ән сала білетін адамның барлығы да Татьяна әнін, мұңын жаттап алды» [1, 580-б.]. Нағыз өмір шындығы жазушы қиялындағы көркемдік шындықпен астасып, бірігіп, тұтасып кеткендей. «Ақшоқыда туған өлең, өлең мен ән, сан-саналы жырлар көшіріліп жатталып, әуендеп толқып, тарап жатты. Алуан сырлы жаңа сөз Арқаның қоңыр желіндей жай жылжып, бірақ кең жайылып тарады» [1, 586-б.]. Осынау құдіретті әнді таратушы жас әншілердің келесі бір легі туралы сөз эпопеяда бұдан былай кеңінен сөз бола бастады. «Абай жолын» сүзген адамға бірден байқалатыны, Әуезов ән тақырыбын сомдағанда өмір шындығынан алыс кетпеген. Көкбай, Мұқа, Әлмағамбеттер Абай әнін жарыса шырқайды. Мұқа «Айттым сәлем, Қаламқасты» созса, Әлмағамбет «Көзімнің қарасын» айтады. Қаладан келген Әбіш Мұқамен бірігіп скрипка тартып, өнер көрсетеді, барлық жерде Абайдың сөзі, Абайдың әні жас өнерпаздардың

аузында. Төрт кітаптан тұратын эпопеяның соңы да әнмен бітеді. Бірақ, қайғылы, қазақ даласына жаңалық шашқан ұлы өнердің иесін жоқтаған азалы ән. Ән өнерін ерекше қадірлеген кемеңгер ақынның қабірінде жоқтау айтқан асыл жар - Әйгерім сазы оқырман жүрегін елітеді. Жазушының соңғы сөйлемдеріне құлақ түрейік: «Адал жар жоқтауымен Абай жаңаша жолға өтті. Ол өлмеске қадам басты! Әйгерімнің әні мен соған оралып айтылған Дәрмен жыры Абай туралы кейін туатын бар өнердің басы еді. Жаңа туған әннен бастап Абай жаңа туысқа ауысқан» [4, 605-б.]. Ән мен өлең! Абай өзі тірі кезінде мүлде жаңа сатыға көтерген осынау бір өнердің екі қанатын ары қарай самғата алар ұрпақ бар ма деген сауалға жауап қатады жазушы. Бар! Ол - Абайдың өнерлі шәкірттері. Топырағы кеппеген Абай қабірінің басындағы жаңашыл жыр мен өзгеше ән Абай өнерінің жалғасы болып, шартарапқа тарап жатты.

Абайдың жанындағы ақын шәкірттерді сомдауға мүмкіндік болмағаннан кейін салмақты әнші өнерпаздарға салған Әуезов, әнші жастардың тек Абай әндерін таратудағы еңбегін ғана сөз ете алды. Жас өнерпаздар эпопеяда тек Абай әндерін орындаушы, таратушы. Ал, өз жандарынан ән шығарғандары туралы Әуезов сөз қозғамаған. Өйткені, композиторлық дегеніңіз - нағыз ақындық. Ақындық туралы сөз қозғауға мүмкіндік болмағандықтан, Шәкәрімнің, Көкбайдың, Әсеттің, Уәйістің, Ақылбай мен Мұқаның композиторлық қарымы туралы Әуезов айтпады.

Өзі ән шығармағанмен, Абай әндерін насихаттауда үлкен еңбек сіңіріп, көзі тірісінде «Абайдың әншісі» атанған өнерпаздың бірі - Әлмағамбет Қапсәләмұлы. Жасынан Абай жанында жүріп, кемеңгер ақынның ішкі тебіренісін дөп басатын сезімтал Әлмағамбеттей Абай әндерін көңілден шығарып орындайтын адам кемде-кем болса керек. Абайдың, Біржан сияқты үлкен әншілердің әндерін орындаған Әлмағамбет, қолқалап жүріп Ақылбайға да ән шығартып, оны Тұрағұлмен қайыншылап барған Матай жерінде орындайтыны бар. XX ғасырдың басындағы Абайға арналған кештерде Әлмағамбеттің ән айтқаны туралы баспасөз беттеріндегі қысқа хабарлардан басқа әнші туралы нақты дерек жоқтың қасы. Бізге жеткен дерек - Әлмағамбеттің үш ұлының бірі - Шәбден ақсақалдың әңгімесі [5] мен ақын М.Ыбырайұлының Әлмағамбет туралы мақаласы [6] ғана. Ел аузындағы естеліктерге жүгінсек, Әлмағамбет Тобықты ішінде Тоғалақ деген атадан. Әлмағамбеттің үш ұлының бірі - Шәбден әкесінің өнерін ұстаған өнерпаз, кейіннен құйма құлақ шежіре адам болған. Әлмағамбеттің қасиетті домбырасы осы Шәбден ақсақалдың тапсыруымен Абай мұражайынан құнды жәдігер болып орын алды. Сол Шәбден ақсақалдың айтуынша, малдың бабын білген Әлмағамбеттің әкесі Қапсәләмді Абай жылқы бағуға әдейі алдырып, тағдырдың жазуымен Әлмағамбет Абайдың тәрбиесін көріп өседі. «Абай өз балалары Мағауия, Тұрағұлмен бірге Әлмағамбетті де үш қыс Семейде орыс музыкантына беріп үйреткен» [5, 79-б.], - деп жазады Шәбден Әлмағамбетұлы. Әлмағамбет әнші ғана емес, бірнеше музыкалық аспаптарда ойнаған шебер күйші болған. «Дунайская волна», «Лезгинка», «Возвратное время», «Банкрот», «Полька», «Птичий марш», «Крико-

вяк» деген басқа халықтың ән мұралары Әлмағамбет арқылы елге тараған. Қазақ зиялылары Нұрғали және Нәзипа Құлжановалармен жақын араласып, Абай есімін халыққа таныстыруда бірлесе жұмыс істеді. Төңкерістен кейін Семей қаласында ұйымдастырылған қазақ театрының белді бір мүшесі болған Әлмағамбет әнші өмірінің соңына дейін Абай әндерін халық арасында орындап, насихаттаудан бір танған емес. Оның қолқалауымен Ақылбай да ән шығарған.

Жалпы, Ақылбай ән-күйге аса бейім болғанымен, әншілік жолға да мықтап түспеген сыңайлы. Көптің қолқалауымен ән айтып, күй тартқаны болмаса, суырылып шығып, әншілік өнерге аса бейіл қоймаған. Әйтпесе, жасынан сал-сері Ақылбайға әншілік өнер жат емес. Шебер музыкант, жақсы әнші Ақылбайдың бізге бір ғана әні жеткен. Оның өзі екі ауызы ғана сақталған. «Бір ән тауып Әлекең бер деген соң» деп басталатын екі шумақ өлең. Қ.Мұхамедханұлы осы екі шумақты екі бөлек ән деп көрсетеді [7, 16-б.]. Анығында бұл бір ән сияқты. Белгілі әнші, сазгер, жазушы Ж.Кәрменовтің Ақылбайдың ішкі толғаныс, сезімінің пернелерін дөп басып, Ақылбай әнінің шығу тарихын көркемдік шешімге шебер орайластырған «Ақылбайдың әні» әңгімесінен танысуға болады бұл әнмен. Бірақ, әңгімеде айтылғандай, Мекайылдың емес [8], М.Ыбырайұлы келтіргендей Мағауияның да емес [6], Тұрағұлдың қалыңдығы Сақыпжамалды алуға Матай жеріне барарда Ақылбайдың Әлмағамбетке шығарып берген әні. Сауыққой, өнерлі Матайдың жеріне құдалар Ақылбайдың жаңадан шығарып берген әнімен барған екен. Сақыпжамал - Матай елінің белгілі байы, Делбегетейдің бауырын жайлайтын Әлжан қажының қызы. Әлжан - ХVIII ғасырдың бас кезінде өмір сүрген атақты Құттымбет батырдың ұрпағы. Өз заманында батырлығымен аты шыққан, кейіннен бойындағы қасиетімен елдің аңызына айналған Жалаңаш батырдан Назар туса, Назардан Әлжан туған [9, 47-б.]. Шамамен, 1835-1918 жылдары өмір сүрген Әлжан елінде бірнеше жыл болыс болған, елге қадірі артып, қартайған шағында Мекеге барып, қажы ата-нады. Әлжанмен сыйласқан Абай байдың қызын өзі көріп, ұнатып, Тұрағұлға әперген. Қазіргі Әлжан көлінің жағасына Абай бастап келген құдалықта Ақылбай әнінің тұсауы кесілген екен. Сақыпжамалдан ұлы - Жебіраил, екі қыз - Ақылия (Ақыш) пен Мәкен туады. Тұрағұлды қуғынға салған кеңес заманының белсенділері Томскіде оқуда жүрген баласы Жебіраилдың түбіне жетсе, екінші ұлы Зүбаир елден кетіп, қырғыз жақта аштан өледі. Ел естелігіне құлақ түрсек, Ақылбайдың «Ақтамақ» деп аталып кеткен Көкен қызға арналған «Асықтық сәлем айттым Көкеніме, жүре берме әркімнің жетегінде» деп келетін ән-өлеңі де болған көрінеді [10, 497-б.]. Осы әнге қатысты бір деректі Т.Әлімқұлов келтіреді: «Осы күні Оңтүстік Қазақстанда «Сәкеннің әні» деп салатын бір ән Абайдың баласы Мағауияның (дұрысы - Тұрағұлдың Б.Е) қалыңдық ойнауға бара жатып шығарған әнінен айнымайды» [11, 151-б.], - деген пікіріне де құлақ аспай болмайды. Абай ауылының әні қазақ жерінің екінші бір қиырына Сәкен арқылы жетуі ықтимал немесе осы әуенге ұқсас ән болуы да мүмкін. Бұған жауапты ән өнерін зерттеушілер береді деген ойдамыз.

Тұрағұлдың өзі де, балалары да әнші болған. Жебіраил әнді домбырамен жақсы айтқан, әсіресе Абайдың «Мен көрдім ұзын қайың құлағанын» нақышына келтіріп орындаушы еді делінеді естеліктерде [12, 96- б.]. Ал, Мәкен Тұрағұлқызы - Абай әндерін бірден-бір бізге жеткізуші адам. Осы арада айта кетуіміз керек, Абай әндерін жұртқа жайып, насихаттаушы әнші шәкірттер болса, кейінгі буын, дәлірек айтқанда Абайдың ұрпақтары ақын баба ән мұрасының бүгінге жоғалмай жетуіне айтарлықтай үлес қосты. Отызыншы жылдары А.Жұбанов Абайдың әндерін Тұрағұлдың кенже қызы Мәкен Ахметжанованың орындауынан жазып алып, нотаға түсірсе, Л.Хамиди Әрхам Ысқақовтың айтуымен біраз әнін нотаға салады. Шәкәрім әндерінің дені бізге ұлы Ахат арқылы жетсе, әнші Мұқаның скрипкада, домбырада ойнаған күйлерін сақтаған Ақылбайдың баласы Исраил болған. Абай ұрпақтарының өнері, игі істері туралы әңгіме бөлек бір тақырыпқа жүк боларлық.

Тұрағұл әнші, шебер музыканттығымен қоса, сазгерлік өнерге де құлаш сермеген сыңайлы. Тұрағұлды көзімен көрген Н.Алдажаровтың естелігіне тоқталайық: «Тұраш аға ақын, әрі композитор болған. «Әйел сыны» деген өлеңі бар, әнін де өзі шығарған:

Дәл қарға бет қызылы тамған қандай,
Ақ таңлақ айналасы атқан таңдай.

Кірсіз тіс, жайнаған көз, қырлы мұрын
Әжімсіз аппақ тегіс тіп-тік маңдай, – деген.

Тұраш ағаның осы өлеңі мен әні ұмыт болмасын деп магнитофонға жаздым» [12, 95-б.] - деп бізге белгілі «Хат» өлеңінен үзінді келтіреді. Тұрағұл әншілік, сазгерлік жолға түспегенімен, бұл өнерден де қара жаяу еместігі байқалады.

Абайдың ән мектебінің ірі өкілі – Майбасардың Мұхамеджаны. Сол уақытта әншілік пен сал-серілік қатар жүргенін ескерсек, Мұхамеджан жасында қасына топ жиып, салдық құрып, ел аралап, ән салады. Қасында Құдайбердінің баласы Әмір бар. Әмір Құдайбердінің Ботантай деген екінші әйелінен туған да, бала көтермеген Төлебике бәйбіше Әмірді бала қып алған. Әнші, серілігіне қоса Құнанбайдай алыптың ерке де, тентек немересі Әмір Абай ортасына жарқ етіп келіп, лап етіп сөнген ерекше жан болған. Мұхамеджан мен Әмірдің салдығы сол өңірде ерекше болып, тіпті шектен шығуға айналған соң, Құнанбай, Абай болып тиым салған да. Бұл оқиғаны М.Әуезов «Абай жолында» бояуын қалыңдатып, Құнанбайдың қатыгездігін көрсете түсу үшін көркемдік қиялға иіп суреттейтіні бар. Серілігі асқан асау Әмірді Құнанбай қылқындырып, теріс бата бергенде, Абай арашаға түседі. Ал, өмір шындығы сәл басқашалау болған. Өз ауылының қызына ғашық болып, ырыққа көнбей бара жатқан Әмір мен Мұхамеджанды арбаға таңып қойғаны рас. Бірақ, немересін қылқындырып, ешқандай теріс бата бермеген. Таңылып жатып намазын бұзып, ән айтқан екеуіне дауа жоқ екенін біліп, босаптырып жіберген екен [қараңыз: 13, Б. 129-130]. «Мұхамеджанның үлгі-өнеге алған, әншілік тәрбие көрген адамы осы Әмір сал болса, әндерінің денін Абайға еліктеп шығарып отырған. Абай дәстүрі, Абайдың әншілік сарыны Мұхамеджан әндерінде айқын сезіліп отырады» [14, 175-б.] - дейді Ж.Кәрменов. Әмір жастайынан қайтыс болған соң, Мұхамеджан жетімсіреп, сал-серілік жүрісіне тиым

салған Құнанбай, Абайларға өкпелеп, (кей деректерде басқа ағайындарымен сыйыспай Б.Е) қайнына Қызылмола жаққа көшіп кеткен.

Жау болды Абай ағам жасымыздан,

Кетпеді күнде қиқу басымыздан.

Қорқытып әбден жеңіп алғаннан соң

Көршінің бәрін қуды қасымыздан.

Сұрасаң арғы атамды Ырғызбай-ды,

Шындаса жатқа олжа болғызбайды.

Еліне Қызылмола кеттім шығып

Қудалап ағайыным тұрғызбайды.

Көк үйірім айдын шалқар көл емес пе?

Ырғызбай қайда жүрсе бел емес пе?

Еліне Қызылмола кеттім шығып

Көңілімді көтергім жөн емес пе?-

Осы өлеңді естіп, Абай кісі жіберіп Мұхамеджанды көшіріп алғызған» [12, Б. 92-93], – делінеді бір естелікте. Осыдан былай қарай Мұхамеджан Абай шәкірттерінің тобына қосылып, Абайдың дәстүріндегі әндердің насихатшысына айналады. Абайдың келіні Кәмәлияның айтуынша: «Әкем әндерін халыққа таратқан әншінің бірі - Мұхамеджан» [15, 200-б.]. Абайдың «Татьяна-сын» алғаш орындап, бүкіл өнерсүйер қауымды елең еткізген осы Мұхамеджан болса, құдіретті әншілігімен қоса ақындығы да болған Мұхамеджанның бізге жеткен осындай бірер ауыз өлеңінен басқасы кезінде ұмыт болғанға ұқсайды.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Әуезов М. Абай жолы. 1-кітап. - Алматы: Жазушы, 1990. - 606-б.
2. Ысқақов Ә. Абайдың өмір жолы // Жүрегімнің түбіне терең бойла. - Алматы: Жазушы, 1995. - 296-б.
3. Мұхамедханұлы Қ. Абайдың ақын шәкірттері. 3-кітап. - Алматы: Дәуір, 1995, - 320-б.
4. Әуезов М. Абай жолы. 2-кітап. - Алматы: Жазушы, 1990. - 624-б.
5. Әлмағамбетұлы Шәбденнің әңгімесі // Абай. - 1994. - № 11. 78-80-б.
6. Ыбырайұлы М. Абай әншісі Әлмағамбет // Абай. - 1993. - №5. - 54-59-б.
7. Мұхамедханұлы Қ. Абайдың ақын шәкірттері. 1-кітап. - Алматы: Дәуір, 1993, - 224-б.
8. Кәрменов Ж. Ақылбайдың әні: Повесть және әңгімелер. - Алматы: Жалын, 1980. - 152-б.
9. Керейбаев Қ. Қазыналы Қалба. - Алматы: 2003. - 464-б.
10. Исабаев Б. Ұлылар мекені. - Новосибирск, 2001. - 623-б.
11. Әлімқұлов Т. Жұмбақ жан. - Алматы: Жазушы, 1993. - 223-б.
12. Алдажаров Н. Абай туралы әңгімелер // Жұлдыз. - 1992. - №1. -80-103-б.
13. Жұртбай Т. Құнанбай. - Алматы: Алаш, 2004. - 400-б.
14. Ән туралы әңгіме (Сұхбат) // Жұлдыз. - 1989. - № 6. - 174-179-б.
15. Абайдың келіні, Әубәкірдің әйелі Камәлияның есте қалғандары // Жүрегімнің түбіне терең бойла. - Алматы: Жазушы, 1995. - 296-б.

Шәмші феномені

Исраил САПАРБАЙ,

ақын, композитор.

(«Егемен Қазақстан», 13 тамыз, 2010)

Иә, бүгінде Шәмші Қазақ деген халыққа, халық Шәмші деген алыпқа айналды! Алып қашанда анық! Көзге анадайдан көрініп тұрады. Көрініп қана қоймайды, көп өтпей-ақ өзіңізге айналып жүре береді. Бұған таңқалмасқа шараңыз жоқ. Тұтас халыққа айналған адамды жақсы көрмеуге бола ма?! Жатырқау жаттың ісі, жақындау – Хақтың ісі. Өйткені, Рух – Хақ тарапынан адам баласына жіберілетін ұлы шарапат, шафқат! Ол екінің басына қона беретін Бақтан да аяулы һәм әзіз. Бақ қонбалы, Рух ұшпалы. Тұтас халықтың бақытты һәм баянды болуы бақтың өзіне ғана емес, рухқа байланысты. Бұл – әзелгі ақиқат. Біздің Өнер деп жүргеніміздің тірегі де, жүрегі де осы Рух. Өнерін, оның ішінде, өнер адамын көкке көтерген елдің әрқашанда өресі биік, өрісі кең. Көбелек те қонарға гүл таңдайды. Әуедегі құс та ұшып-қонарға тал таңдайды. Хақ тарапынан адам баласына жіберілетін Рухтың да дәл осындай қадір-қасиеті бар. Сол рухтың патшаға емес, басқаға емес, Шәмшіге, иә, біз білетін Шәмшіге адаспай, айнымай келіп қонғанын, міне, енді шамалаған боларсыз. Ұлы композитордың, әйгілі ән падишасының соншалықты атақты һәм қарапайым, кішіпейіл һәм кірпияз, көпшіл һәм көнекөз, сергек болмағының қыр-сыры да осы арадан қылаң берсе керек.

Халық әндерін не үшін жақсы көретініміз бесенеден белгілі, ал Шәмші әндері ше? Естіген сайын емешегіміздің үзіліп тұратыны неліктен? Нәші келсін, келмесін айтқымыз кеп тұратыны несі екен? Сонан соң естіген сайын жүрегімізге еніп, айтқан сайын жан-дүниемізді аялай, аймалай, әлдилей түсетін әуенінде нендей сыр, сиқыр жатыр? «Алты айлық әндерді» былай қойғанның өзінде, небір айшықты әндер, неше жерден әуезді, сазды болғанымен, уақыт өте келе көңілден көшіп, санадан өшіп қалып жатқанын да көріп, біліп жүрміз. Ал,

Шәмші әндерінің, қай-қайсысы болсын, айтқан сайын жаңғыра, жаңара түсетіні неліктен? Осыған аз-кем болса да ой жіберіп көрген жеріңіз бар ма? Бар болса, бұл жөнінде нендей уәж, дәлел, дәйек айта алар едіңіз? Музыка әлеміне, саз сиқырына көз майын тауысып, сөз мәйегін сарп етіп жүрген сарабдал өнертанушылар бұған не дейді? Айтпақшы, сол сабаздарыңыз бүгінде бар ма екен өзі? Бар болса, неге бой көрсетпейді? Басқа басқа, Шәмші шығармашылығының соңына неге шырақ алып түспейді? Шынын айтсақ, тәуелсіздікке қол жеткізген аз ғана жылдың ішінде жол-жөнекей жоғалтып, не тоналтып үлгерген рухани игіліктеріміз бен ізгіліктеріміз аз емес сияқты. Өнер дейтін әлемнің басқа саласын ауызға алмағанның өзінде, әдебиет сыншысынан айрылды, музыка зерттеушісінен қол үзді. Сыншысы өлген әдебиеттің оңдырып оқырманы болмайтынына да соңғы кезде көзіміз жетіп жүр. Ал, «өнертанушы» деген сөздің қоғамдық қолданыстан, адамдық арақатынастан шығып қалғанын немен түсіндіруге болады? Бұл ненің салдары? Кешегі бар бүгін неге жоқ? Әуелі экономикамызды епке келтіріп, тұрмысымызды түзеп алайық дегенге құлақ ассақ, шалқып шаттанып, балқып баптанып жүргеніміз тағы шамалы. Есті ел материалдық игілік пен рухани құндылықты егіз қатар алып жүрсе болар еді... Барқадар жұрт жол-жөнекей барын жоғалтпайды, жоғын табады. Керуен көштен бірде уық, бірде басқұр. жолай жоғала берсе, келер кезек бір күні Шаңыраққа келіп жетпесіне кім кепіл? Әйтпегенде, күні кешегі Шәмші, Нұрғиса, Әсеттердің тағдыр, таланты, анау Садық, Сыдық, Мұқандардың мәңгілік музасы қай халықтың тайқы маңдайына тар келіпті?!

Айтулы өнер адамының өмірінде туған күні, өлген жылы деген болмайды. Ол шенге де, шекпенге де, шекке де, шеңберге де сыймайды! Ұлылықты танып білем десеңіз, әуелі өзіңіздің зердеңізге зейін салыңыз. Ал, зерде жеке адамға да, жәми жамағатқа да бірдей қатысты. Ұлттың ұлы болмағы есіктегі мен бесіктегінің белгі, нышанынан көрініс табады. Төртегінің бәрі ұлық емес, төсенішті жерге де салуға болады. Жердегінің бәрі құлық емес, қадіріңе мәзірі сай, құрметіңе құзыры құп. Ұлылық ұғымын аса асқақтата берудің қажеті жоқ. Оның Тәңірі көкте, тамыры жерде. Аралықта өмір бар. Ол біреуге ұзақ, біреуге қысқа. Шәмшінің өлердегі

жасын қайдам, өнердегі жасы ұзақ, тым, тым ұзақ!.. Қазақтың бүгінге дейінгі және бүгіннен кейінгі ғұмыры қаншаға ұзарса, Шәмшінің аты да, заты да соншаға созылмақ! Ақиқи шындық осы. Аталып отырған сексен жылдығыңыз сол ұзақ-сонар өмірдің көзмоншақтай бір үзігі ғана! Аңызға айналған адамның ақиқаты да аңыз. Өз басым Шәмші туралы не айтсам да, не жазсам да алдымен осы қағидаға арқа сүйеймін. Әркім әр саққа жүгіртіп жүрген «Сыған серенадасы» да әу бастан осы ұстанымға негізделіп жазылған. Кім не десе о десін, көркем шығарманың райы да, шырайы да алдымен Шындыққа жүгінеді. Арғысы толығымен қаламгердің қалауында. Ал, біз айтып отырған Шындықтың көзі – Шәмшінің өзі! Төмендегі мөлтек дүниелер де тұтастай алғандағы «Шәмші ғұмырдың» таңдай жібітер ащылы-тұщылы тамшылары.

Бұйымтай

Шәмші аға күтпеген, ойламаған жерден телефон шалды. Түнгі он бір шамасында, Тараздан. Әнін әрі тыңдап, әрі айтып жүргеніміз болмаса, ол кісімен бұлай ауызба-ауыз сөйлесіп отырғаным алғашқы мәрте. Түн ішінде сонау Тараздан іздеу салғанына сәл-пәл таңданғанымды қалай біліп қойғанын қайдам:

– Әй, Израил, кештетіп хабарласып отырғанымды кешір, айналайын, немене, келіннің қасына жатып қап па едің? – деді салған жерден, – гәп былай, бір бұйымтай боп тұр...ағаңның бұйымтайы. Екеуіміз бір ән жазуымыз керек. Сүйегі – сенікі, сүйініші – менікі. Тез арада. Солай болып қалды. Тыңдап тұрмысың?

– Тыңдауын тыңдап тұрмын ғой, бірақ...бұрын-соңды...Сізбенен...

Онсыз да үзік-созық сөзімді ортасынан шорт кесіп тастады:

– Сөзді қой да, іске кіріс. Қашанғы Сабырхан мен Әлімқұловтың сөзіне ән шығара беремін. Оларды қоя тұрып, сендерге ауысамын енді. Әңгіме былай: ертең дәл осы уақытта Шымкенттен хабарласамын. Бүгін ойлан, ертең жаз. Екеуіміз екі бірдей қоянды бір оқпен атып алайық деп тұрмыз. Мен мұндағы біреулерге уәде беріп қойып едім... Ал, уәде – құдайдың ісі. Жазатын сөзіңнің ішінде «шарф» және «туфли» деген сөздер болсын, не шумағында, не қайырмасында...

– Апыр-ай, әуелі әнін, былай...оның үстіне әлгі айтқан сөздеріңіз әнге келіңкіремейді ғой, – дей бергенімде:

– Әй, сен...айналайын-ау, ақын емессің бе?! Несі бар, есебін тауып енгіз де жібер, кілтін тауып, кіргіз де жібер! Әнмен бірге айтылғанда кез келген сөздің кедір-бұдыры байқалмай кетеді. Болды, мен ертең дәл осы уақытта Шымкенттен бір хабарымды беремін. Телефонмен ауызба-ауыз оқып бересің. Мен жазып аламын. Әннің шығуы сенің сөзіңе байланысты...

– Дегенмен, аға...Шәмші аға... Әлгі «шарф» пен «туфлиді»...

Байланыс үзіліп кетті. Аң-таң қалпы, әрі-сәрі күйде

мен қалдым. Анау-мынау кісі емес, Шәмші ағаның өзі құда түсіп отыр! Маған. Бірінші рет. Ертең ел аузында... әнмен қоса... Қуанып та тұрмын, құп алып та тұрмын, бірақ, қобалжуым одан да күшті. Ағаның алуан түрлі әндері құлағымнан кетпей, түні бойы ұйықтай алсам-шы...

Таң атқан соң да тағат тапқаным шамалы. Әні белгісіз мәтіннің бірнеше түрін қағазға түсіріп, ит әурем шықты. Қалайда жазуым керек, бүгін, кешке дейін! «Шарфқа» аса қиналған жоқпын, ұйқасқа болмаса да, сөз арасына салып жіберсем қайда барады? Оның үстіне Мұқағалида, әлгі, «Сен маған шарфыңды бер, шарфыңды бер...» деген тіркес бар емес пе? «Туфли» құрғырды қайтсем екен? Құдай құп көргенде ол да табыла кетті! Тағы да сол Мұқағалидан. Жерден жеті қоян тапқандай қуандым. Күн батты. Ымырт үйірлі. Қараңғылық қоюланды. Мәтін әзір-мәзір. Шәмші ағаны күтіп отырмын. Айтқандай-ақ, дәл түнгі он бір кезінде ағамыз телефон соқты, Шымкенттен. Қырағатпен емес, кәдімгі, қырылдаған дауысымен:

– Израил, айналайын, ұйықтап қалған жоқсың ба? Мен, әлгі, кешегі уәде бойынша...

– Мәтініңіз дайын, ағасы, оқып берейін бе?

– Ә, солай дейсің бе? Ой, айналайын, мен қазір, тұра тұр...ал айта бер, құлағым сенде...

Үш шумақ, бір қайырма. Әлгі мың болғыр екі сөздің бірін екінші шумаққа, екіншісін қайырманың ішіне ытқытып жібергем. Демімді әрең алып күтіп тұрмын. Ағамның бір ауыз сөзін. Арада үнсіздік. Ұзаққа созылып барады. Менен сабыр қашайын деді. Жоқ, қырылдағаны қырағаттан да артық сол дауыс...Арғы жақтан анық-қанық естіліп тұр:

– Айналайын-ау, мынауың қатып кетіпті ғой?! Бәрінен де бұрын «Бөкебайың» ұнап тұр, ал «Топылиды» қайдан тапқансың? Соны айтшы?

– Е, ол дегеніңіз өзіңіздің досыңыз Мұқада, Мұқағалида бар емес пе?

– Иә, иә, дұрыс айтасың. Кәне, оқып жіберші?

Төпеп тұрған нәсерге қарамай-ақ,

Бір қыз кетіп барады жалаңаяқ.

Жалтыраған әдемі топылиын

Кім біледі, жауыннан барады аяп...

– Топыли...Оның да таппайтыны жоқ екен. Мықтының аты мықты ғой...

– Мен оны аздап өзгертіп, ән мәтініне бейімдеп...

– Қалай деп?

– Топылай деп...

– Бұл да дұрыс екен. Бәсе, Сабырхан айтып еді, осы балаға сұрау сал деп... Жаңылмаған екенбіз, жақсы болды. Рахмет, айналайын, әнін ұзамай естисің...

– Сау болыңыз...

Бірақ, өкінішке қарай, ести алғам жоқ. Қолмен жазылған сөзін де таба алмай қойдым. Ән туды ма, тумады ма, ол жағын да біле алмадым. Көбіне ел аралап жүретін Шәкеңнің жағдайы о бастан белгілі... Араға

уақыт түсіп кетті. Өзіндей болмаса да, көзіндей болып соңында қалған қағаз, қаламының арасынан табылып қалар ма, бәлкім, кім біледі...

«Сыған серенадасы» қалай жазылды?

Шәкеңнің Шымкентке келуі соңғы кезде жиіледі. Көбінесе не Тараздан, не «Манкент» шипажайынан Оразбек Бодықов екеуі самауыр-шәйнектей тізілісіп кеп тұрғаны. Оның себебі бар. Біріншіден, күтіп алатын, басы-қасында болатын, шығарып салатын, қасында жүретін інілері мұнда көп. Қаланың өзінде белді қызметте істейтін інілері Мұхамеджан Рүстемов, Қуаныш Төлеметов, Рыстай Артықбаев бар. Сонау Мырзашөлдің орталығы Гагаринде тұратын Көбейді туыс-туғанынан да артық көреді. Жетісайдың музыкалық драма театрында бірі күйші, бірі әнші – Бәрі Исаев, Жеңіс Қарғабаев және ақын Әлібек Мейірбеков тағы бар. Екінші бір себебі, соңғы кезде денсаулығы әжептәуір сыр беріп жүр. «Манкентті» айтпағанда, Жетісайда да, Мырзашөлде де Шәкеңнің деніне дауа минералды жылы су бар. Ара-арасында ауруханаға да жатып шығады. Осындай бір күндері қалада емделіп жатқан ағамыздың хал-ахуалын сұрай бардым. Екі иығынан дем алып жатыр екен. Көкірегі сыр-сыр етеді. Маңдайы шып-шып терге бөккен. Палата іші қапырық. Әбден әлжуазданып қалған ағамыздың жанына желдеткіш қоюға да болмайды екен. Кіресін кірсем де, көңілін немен ауларымды білмей далмын. «Кеше Мұхтар келіп кетті... Бүгін сен... Алматыға алып кетемін дейді, ол жағыңда бір оңып тұрғандай...» Көкірегі сыр-сыр еткен ағамыз алып келген оны-мұныма көз салмады. Бет-жүзі жүдеу болған соң ба, қос құлағы одан сайын қалқая түсіпті. «Не ем қабылдап жатсыз?» – дедім дегбірім кетіп. «Дәрісі дарымай жатыр...дәрі басқа, дауа басқа білем...» Медбике келіп тершіген маңдайын мақтамен сүртіп, ем-дом жасады. «Аға, – дедім ентігі саябырсыған бір сәтте – айып көрмесеңіз, көкейде көптен жүрген бір сауалым бар еді...» «Анау әйнекшені ашшы әуелі», деп өзі де орнынан қозғалып, отыруға әрекеттене берді. Бесін ауып қалған мезгіл ғой, әйнекшенің аржағынан ептеп желемік ішке енгендей болды.

– Ал, айта бер, айналайын...

– Айтсам...кешіріңіз, Сіздің басқа әндеріңіз бір төбедағы, «Сыған серенадаңыз» бір төбе. Өлердей жақсы көремін. Сыры бөлек, сиқыры ерек бір дүние. Қалай шықты? Қашан? Соны білсем деп едім...

– Сұрағаның жақсы. Бірақ, қазір мен айта алар ма екенмін...

Ұзақтау әңгіме ғой ол...Анау Алматындағы Қадыр ағаңнан сұрасаң қайтеді?

– Ол кісі қайда қашар дейсіз, ертең Алматыға қайтам ғой, сонда... Дегенмен, өзіңізден естісем деп едім...

– Сұрамайтын кезде сұрадың-ау... Білгенің де дұрыс. Қадыр айтар-айтпас... Қайдағыны еске түсірдің-ау, қарағым...

...Арғысы қалың жұртқа белгілі. Қайталаудың қажеті жоқ. Қазір мұны екінің бірі біледі. «Сыған серенадасы» ойдан шығарылған дүние емес. Ағаның алқына, деміге, қинала отырып айтқан бес-алты ауыз ақиқатының айна-қатесіз айғағы. Ұштығы ұшан-теңіз бір үзік мөлтек сыр ғана. Жалт етпе жастық дәуренінің ең бір елеулі де, қалаулы тұсы болар, бәлкім... Аз күн болса да армандай азат әлемнің ішіне еніп үлгерген елгезек жігіттің ғажайып түс көргендей осынау бір қас қағым сәттік алай-дүлей сезім төңкерісін сол жігіттің өзіне неге қимаймыз? Тіпті, қызғанатынымыз қалай? Оның үстіне ол жігіттің тұла бойында болашақ ұлы композитордың бүкіл болмыс-бітімі менмұңдалап тұрса ше?! Мәселен, сіз, иә, мына сіз сол Шәмші сияқты кез келген көшеде кез келген әлгі сыған қыз-келіншектерімен кездесе қалсаңыз, олар сізге «бал ашамын, бар-жоғыңызды болжап беремін...» деп қиылып, қиылғанымен қоймай, қылмындап қылық көрсетіп тұрса, қайтер едіңіз? «Кет әрі!» деп қабақтан қар жаудырып өте шығу оп-оңай. Көбіміз сөйтіп те жүрміз. Ал, Шәмші өйткен жоқ. Еркінен гөрі елп етпе елікпелігі басым. Оны аз десеңіз, ожданы – азат ой мен сергек сезімнің серісі. Бұл – үрдіс кешегі бірегей Біржаннан, ақиық Ақаннан қалған сарқыт. Сол сарқытты сарқып емес, сақтай алғанның өзі өнер емес пе?! Оны айтасыз, сізге өтірік, маған шын, сол Ақаныңыз Шәмші Қалдаяқовтың түсіне екі рет енген. «Бұл жүрісіңді қой, анау айкәпір ащы уыңнан тыйыл!» деген. Суыңнан емес, уыңнан деп отыр. Қабағын шытып, қатқыл үнмен. Үшіншісінде Шәкеңнің өзі Ақанның басына барған. Құраннан аят қайырып, алақан жайып, кеш болса да кешірім өтінген. Бұған да дәлел керек пе? Күдік, күмәніңіз болса, анау Арыстанбаб бабамыздың қасы мен қабағының аясында байыз тауып жатқан Өзағанның рухынан сұраңыз! Күнәлі адам күдікшіл келеді, зиялы адам үмітшіл келеді. Бәріміз де күнәдан ада-күде емеспіз, әйткенмен көкірек қуысыңызда сол күнәдан арылмақ ниеттің жұмыртқа басып, балапан ұшырып жатқанынан артық не бар дейсіз?!

Жасыратын несі бар, біз көбіне Шәкеңді құр мақтанның құрбанына айналдырып жүрміз. Құлдығына жарасақ бір сәрі... Әрі кеткенде бірер естелік кітап қана жарыққа шығардық. Ана бір жылдары «Кеңсайдағы» жатаған қабірінің қараусыз қалып, шөп-шаламнан көрінер-көрінбес боп жатқанының да куәсі болғанбыз. «Ештен кеш жақсы» деп, өзімізді өзіміз жұбатқанымыз болмаса, Шәмші өмірі мен өнеріне қатысты шаралар едәуір кешігіп барып қолға алынды. Бұл орайда ақын-жазушылар, баспасөз қызметкерлері аз дабыл қаққан жоқ. Нәтижесінде Шәмші Қалдаяқов әндерінің фестивалі дүниеге келді. Мың болғыр атпал азамат Амалбек Тшановтың арқасында ол фестиваль тұңғыш рет Шымкент шаһарында тұсауын кесті. Шынын айту керек, алғаш республикалық, кейін келе халықаралық мәртебеге ие болған бұл игілікті іс кейінгі кезде ақаба судай тартылуға айналып бара жатқан сыңай таныта-

ды. Олай дейтініміз, әнқұмар жұрт арасында алғашқы кездегідей құба-құп құлшыныс, әмбеге ортақ әсер әдепкідегідей емес. Рас, «Шәмші» журналы шығып жатыр. Рас, жыл сайын Алматыда екі рет, Астанада екі рет Шәмші әндеріне арналған дәстүрлі концерттер өткізіліп жүр. Журналдың көркемдік сапасы мен мазмұнына көш жүре түзеледі деген баға беруге болар. Ал, жыл сайын ең кемінде үш-төрт рет бірі екіншісін қайталаудан аспайтын концерт өткізудің аяғы немен тынбақшы? Күндердің күнінде «Шәмшіден де зеріктік» деп жүрмейміз бе? Жаңа әндерін неге естімейміз? Сауатты, білімді, мандолиноны айтпағанда, күйсандықтың құлағында құлыншақтай ойнайтын ағамыз әр жаңа шыққан әнін нотаға түсіріп, мүмкіндігінше мұқияттап жүретінін кім білмейді? Олар, өзі айтқандай, үш жүзден әрі асып жығылмайтын ба еді? Рас, бәрін жауһар демесек те, тіске басары мен іске асары аз емес екені ап-анық. Шын жанашырлық жасайды екенбіз, сол әндерді біртіндеп неге жарық дүниеге шығармасқа? Әншейіндегі елп етпе елгезек әншілеріміздің осы орайдағы еңбегі мен ізденісі қайда? Тіпті, Шәмші ағамыздың су жаңа әндерінен арнайы кеш, концерттерді неге ұйымдастырмасқа? Көрермен мен тыңдарманда айып жоқ. Барға мәзір, азға шүкіршілік қарапайым халықтың қашанғы қасиеті. Мейлі, шығып жатсын, мейлі бұғып жатсын, әр әннің өз тағдыр-талайы бар. Әйткенмен, сахнаға шығуын сан жылдар сағына, зарыға күтіп жатқан ән мұңлықтың көзайым сүйінішін көппен бірге ертерек көргенге не жетсін?! Әсіресе, Шәмшідей ұлы рух иесінің ырзалығы үшін!

Шәмшіні «Вальс королі» деуге әбден дағдыланып кеткенбіз. Маған одан гөрі «Ән падишасы» деген айшуақ ат көбірек ұнайды. Себебі, онда көңіл тоғайтатын толыққанды айдарлы әлем, әсіре лақаптан ада-күде ән иесіне лайықты рухани лауазым бар. Байқаған кісіге Шәмші әндерінің ауқым-аясы, өлшем-мөлшері бірыңғай вальстің аясында тұсалып қалатындай аса тар емес. Құдайға шүкір, айтушысынан шендессіз шеберлікті талап ететін шеңберсіз, шексіз дүрдана дүниелері аз емес. Әлі күнге бізге таңсық шығармаларын айтпағанда, «Теріскей», «Өмір өзен», «Отырардағы той», «Дүнген қызы», т.б. шоқтығы биік бір шоғыр әндерін қайда қоясыз?! Адамзат баласының әлімсақтан бергі арман-арзуындай азат дүниені, ботақанның көзіндегі барынша бекзат бағы – бостан әлемді көз алдыңызға айна-қатесіз әкелетін «Сыған серенадасы» ше? Біздің ғашық та машық пәруана көңіліміз осы әнге неге сонша айырықша ынтық, іңкәр, ынтызар? Бұл әнді кім айтпады дейсіз?! Бәрі де өз шама-шарқынша әрледі, әспеттеді, әуелетті... Кезінде Шәмші ағамыз: «Сыған серенадасын» Зәуре Есбергеновадан асып ешкім де айта алған жоқ» деп ағынан жарылған болатын. Одан бері біраз жыл араға ат шалдырды. Жарылқаушысын күтіп жамбастап жатып алған ән қайта дүниеге келді. Алтынбек, Мақпалдар домбыра сазымен нәштеп, нақыштады. Шымкенттік әнші қызымыз Қадиша Сейітованың кең

тынысты, әуезді дауысымен едәуір биікке шарықтады. Ақыр соңында әнші-сазгер Лұқпан Жолдасовтың бірегей, тамаша әрлеуі нәтижесінде лирикалық мақам сазы мәйін, жұмсақ әншіміз Тоқтар Серіков аталмыш әнді өзінің құтты орнына біржолата қондырды. Ән жәми жұртшылықтың жүрегіне ұялады. Өз құпиясын, өз сыр-сымбатын алғаш рет бетін ашқан арудайын әмбеге жария етті. Әлемі тылсым, әсері гүлсім айырықша ән төресі деп таныдық. Мұндай әндер, ақ жарылып мойындауымыз керек, айында, жылында емес, мыңнан бір мезетте бір-ақ туады! Және мұндай ән төресінің ілкіалды ішкі иірім, үйірім, үйлесімімен қоса, сөз жоқ, сұңғыла көз сұқтанатындай тағдыры болады! Қызығасың да, қызғанасың! Қызғанасың да қызығасың! Бұл ән, мен сіздерге айтайын, қазақы қауым қарындастықтың қаймана харекетінен, тозақы тұрмыс-тіршіліктің аядай ғана аясынан әлдеқашан шығып кеткен! Жігіт Шәмшінің жудырықтай жүрегіне сыймай, аласұра алқынып, булығы бұлқынып аспан аясына ұшып шыққалы бері! Бәлкім, жұлдызы жамыраған, айы ақ шәлі жамылған түн жарымында, бәлкім, шашақты шапағы шартарапқа шашырай төгілген таң шағында... Оны, тағы да айтайық, қалақтай қазақ баласы Шәмші мен жамалы жәннаттай сыған қызы ғана біледі! «Шәмші шынтуайтында сығандар таборында болған ба, болмаған ба?» деген әлдебіреулердің қитұрқы, қысыр, қырсық сұрағы, «Шәмші сығандар арасында болмаған, бұл ойдан шығарылған, қиялдан туған» деген сияқты бейшара, бейбақ түсініктер мен ұсақ-түйек ұғымдар, шынын айтсам, мені елең еткізбейді. Әңгіме әннің туғанында! Оның басқаныкі емес, Шәмшінікі екенінде! Шәмшінің әнін Шәмшіге қимайтын ағайындар арамыздан табылып жатса, оған да таңқалуға болмас, амалың қанша?..

...Огинскийдің «Полонезін» алыңыз. Қандай ғажайып, сазды дүние! Сөзі жоқ болғанымен, өзі бар! Бәрімізге ортақ, бәрімізге етене. Біртуар дүние, туасы, ұлт таңдамайтын болса керек. Ол адамзат қауымының ортақ игілігі. Аталмыш ән, өздеріңіз білесіздер, «Туған жермен қоштасу» деп аталады. Әскери шендегі граф Клефас Огинскийдің туған жері Польшаны тастап шығар алдындағы өкініші мен өксігі...Огинский бұдан бұрын да жиырма шақты полонезді дүниеге келтірген. Бірақ... атын шығарған, артында қалған мәңгілік музасы мен мұрасы осы. Әрине, Огинский мен Шәмші және ол екеуінің қоғамы мен заманы өзара салыстыруға келмейді. Огинский – ұлт-азаттық күресінің көсемі, Шәмші – қазақ ән өнерінің қайталанбас хас өкілі. Екеуін табыстырып отырған алтын арқау, жібек желі ән-әуен әлемі.

«Қазақ ән өнерінің...» деген сөзімізге қайтара бір үңілсеңіз, айтпағымызды алдын ала аңғара қояр едіңіз. Біз, бүгінгі ұрпақ Шәмші рухының алдында әлі көп-көп қарыздармыз. Өзіміз ғана қызықтап, өзіміз ғана ардақтау, кешірсіз, аздық етеді. Әсіресе, кешеден бүгінге келіп, кемелдікке аяқ басқан кезімізде. Шәмшіні, әрі кеткенде, анау Штраустардың қатарына

сөзбен қоямыз да, оны іспен дәлелдей, дәнекерлей алмаймыз. Қазақы ұғымға сайсақ, Шәмшінің басқаныкі емес, тек өзіміздікі болғаны өзіміз үшін жетіп артылатын сияқты. Қайтерсің, тар ая, тапшы түсінік. Бұған етіміздің үйренгені қа-ш-ан... Егер өзегінде өксігінен гөрі өрті басым халық мына біз болсақ, Абайды әлдеқашан алты әлемге, Шәмшіні тым болмағанда ТМД елдеріне әйгілей алар едік. Ал, менің түйсігім мен түсінігімдегі Шәмші өзіне қонымды киімімен болсын, өзіне жарасымды жүріс-тұрысымен болсын, өзіне лайықты тағдыр-талайымен болсын, ең аяғында бір ғана «Сыған серенадасымен» болсын (өмір болса, өзге дүниесін де өзектен тебе қоймаспыз) Штраустың ғана емес, анау Шопен, Моцарт, Бетховендердің қатарында тұруға әбден лайықты! Шәмші ағадан «Сыған серенадасын» аттай қалап алғанымның мәнісі мен түп төркіні, міне, осында жатыр. Мен оны екі жылдай көкейіме сақтап, көкірегімде хаттап жүрдім. Журналистикаға жуықтау жанр эссеге де, тіпті поэзияның қара нары поэмаға да қиғым келмеді. Неге дейсіз бе, Шәмші ағаның аурухана төсегінде жатса да менің көңілімді қимай жан сырын қинала отырып айтқаны үшін!.. Мен сұрамай, ол айтпай, ішінде кетсе қайтер едім? Құдайдың бұл да болса иігені де... Ойлана, толғана жүріп драмалық шығармаға тоқтадым. Мұның алдында «Ауылдан келген ару», «Әмір Темір» атты сахналық дүниелер Алматы мен Шымкент театрларында жүріп жатқан. «Сыған серенадасы» поэтикалық драма үлгісінде жазылды. Әрине, мұның алдында сығандар өмірі туралы жазылған шығармаларды, экрандық дүниелерді іздеп жүріп оқуға, көруге тура келді. Соның ішінде, әсіресе ұнағаны Пушкиннің «Сығандар» поэмасы. Содан болар, Пушкиннің Алекосын сол күйінше алдым. Онда жағымды болса, мұнда жағымсыз кейіпкер. Шәмшіні Изольдаға біржола басыбайлы бермес үшін Сағыныш линиясын қоса таңдадым. Өйткені, қанша дегенмен біздің менталитетіміз басқашалау ғой. Шынтуайтында, ол да өмірде бар адам, жасанды, жалған кейіпкер емес. Шәкеңнің «Сағынышым менің» әні қазақтың осы бір аяулы қызына арналған. Қазіргі күнде бұл пьеса жеті, сегіз театрда бірдей жүріп жатыр. Шәмші аруағының әзіздігін, Шәмші рухының мәңгі өлмес өміршеңдігін осыдан-ақ пайымдай беріңіз!

Іздеймін, табамын деген адамға көрінбей жатқан көмбе, ашылмай жатқан бұлақ көзі аз емес. Әлімсақтан әрі, болымсақтан бері шартарапты шарлап кеткен сығандардың өмір тағдыры да осы тақылеттес. Жыл құстары секілді олар да жылы жаққа, әлдеқайдағы әлдебір Жұмақстан әлеміне әуесек. Құстар ұшпалы, сығандар көшпелі. Мифке, романтикаға, қиял-ғажайып әлеміне жаны жақын серішатыс адам, әлдеқалай кезіге қалса, сығандардың сыңсыған скрипкасына, алпыс екі тамырыңды ерітіп, балқытып әкететін ән биіне, гитара сазына, қызуқанды қыздың қылықты қимылы мен назына лезде арбалып жүре беретіні айдан анық.

Орыс ақсүйектерінің қай-қайсысы да осы халден адакүде арыла алмаған, керісінше, керек болса, сыған қызының бір сәттік ыстық жанары мен бір кештік оттай құшағы үшін бар дүние-мүлкін, үй жайын, жар қосағын тәрк етуге дейін барған! Бәлкім, біздің Шәмшіміз де әуейлікпен емес, әуесектікпен, еріккендіктен емес, еліткендіктен «Тастақтағы» табордан бір-ақ шыққан болар ма!.. Әбден мүмкін-ау. Әрі-беріден соң, ол да, мына біз де кешегі көшпелі жұрттың бүгінгі бір тұтам жұрнағы емеспіз пе?! Күнделікті мезі тірліктен меймана ен жайлауға, пешенелі пенделіктен періштелік дүниесіне кеткісі келіп тұратын құбақан құлын құдайым өзі кешіре көргей дейміз дағы...

«Сығандардың дулы, шулы дабыры

Бессарабияны кезіп жүр...» («Сығандар» поэмасынан).

Сол дабыр, сол тобыр, сол табордың шадыман шағы Пушкиннің де басын шыр айналдырып, шабытын шарпып өтпесе нағылсын!..

...Өзекті қызыл шоқтай өртеп жүрген бір өкініш бар. Ол Шәмші өміріне кеш, өте кеш үңілгендігім. Жазылған бір ғана пьеса көңілге жұбаныш, арманға алданыш бола алмайды. «Ұлық болсаң, кішік болдың» қарапайым ғана бір үлгісіндей Шәмші Қалдаяқов ғұмыры біреуге аңыз, біреуге ән, біреуге ақиқат... Үшеуі де, бәрібір, ұлы тұлғаның толыққанды тағдырының кесімді пішімді үлгісін сомдай алмақ емес. Шәмшіғұмыр күрделі де қарапайым, әсерлі де қызықты... Біз әлі оның бәріміз болып бар болғаны алғышартында ғана жүрміз. Шәмші берді, біз алдық. «Бергеннің берекесі, алғанның мерекесі» деп жүре беруге де болады. Бірақ... «Алмақтың да салмағы бар» деген сөз балаға емес, алдымен санаға қарап айтылса керек...

PS: кеше бір әріптесім «Шәмшінің қасында бір емес, бірнеше жыл жүрдім, бірақ «Шәмші сығандар таборына қоныпты, сыған қызға ғашық болыпты» деген сөзді естіген емеспін» д-е-п отыр. Дұрыс айтады, ішіне кіре алмаған адамға, қырық жыл бірге жүрсе де, сыртын бермесе, кім ішін ақтара қойсын...

«Құбылаға жығылмай...»

Шәмші аға ақын достарын, інілерін айырықша жақсы көрген. Сабырхан мен Нұрсұлтанды кейде қуақы қунақ әзілімен, кейде өткір де ұтқыр әжуасымен ойламаған жерден қағып-сілкіп тастайтын болған. Бірде Төлеген сонадайдан қуанышын жасыра алмай: «Шәмші аға, сүйінші беріңіз, кітабым шықты, кітабым!» деп қасына алқын-жұлқын жетіп келіпті. «Арман сапары» деп айқайлап тұрған жұқалтаң кітапты қолына алып, қомсына қарап шыққан Шәкең ақын інісіне: «Сүйіншің қаша қоймас, Ағаң саса қоймас» деп артынша: «Көбейіп тұр бүгінде Ақындардың қатары. Бес-ақ тиын тұратын Не деген арман сапары?» деп суырып салыпты. Төлеген кітапты қайта қолына алып, сыртқы мұқабасына көз жүгіртсе, шынында да, «Арман сапарының» бағасы

бес-ақ тиын екен.

* * *

Нұрсұлтан мен Сабырханға Шәмші: «Мен ән шығарып, сендер өлеңін жазып, әжептәуір абыройлы болып жүрсіндер ғой, әйтпегенде, мен ақын болсам, сендер өлең жазу, түгілі, қолыма су құя алмас едіңдер» деп әзілдейді екен. Шынында да, Шәкеңнің табан астында тауып айтатын тапқырлығымен қоса суырып салмалығы былайғы жұртты таңқалдырып, тамсандыратын болған. Әдеттегі қағилез қалжыңына басып әуелі мына бір анекдотты (бұралқысөз) айтып алып, артынша осыған қарайлас, орайлас өлеңін сақал-мұртын таңертең күзеп, түзеп тұрғанда айтқан екен.

Бұралқысөзі: «Сақалымды алған сайын өзімді он жасқа жасарғандай сезінемін» депті күйеуі. Сонда жанынан әрлі-берлі өтіп жүрген әйелі тоқтай қалып: «сол сақалды ертеңгісін емес, күнде кешкісін алып тұрсаңшы?!» деген екен.

Ал, енді өлеңі мынау:

*«Күнара сайын қырынбай,
Мұрттың сәні келер ме?
Көрінгенге ұрынбай,
Қырттың сәні келер ме?
Құбылаға жығылмай,
Жұрттың сәні келер ме?!»*

* * *

Ауылға ат басын бұрған бір сәтінде Арыстан әрі асып, Сыр анасына барған Шәкең оның жағасына атшалдыра мұңайып тұрып:

*«Есімнен шықпас сірә да,
Айналайын, Сыр ана.
Мендегі әнді айтсаң да,
Мендегі халді сұрама.
Ішейін десем тұздайсың,
Түсейін десем мұздайсың.
Сыңси да сыңси жат елге
Баратқан ұзап қыздайсың...»* деген екен.

Бірінші шумақта сары жапырақ сағынышты бүркенген мінәйім мұң бар. Өз аужайынан аяулы анасына алғаусыз сыр ағытқан баланың сыңайын байқатады. Одан кейінгі шумақ өзінің емес, керісінше, Сыр ананың сырлы, мұңлы сыңайынан хабар бергендей әсер қалдырады. Таза да текті поэзияның дәлме-дәл өзі. Олай дейтініміз, Шәмші аға ән мәтінінің көркемдік һәм мағыналық сыр-сипатына ерекше мән берген. Мұның бір мысалы, «Сағынышым менің» әнінің мәтінін ең кемінде бес-алты рет жаздырғанын Сабырхан ағаның өзі айтып еді... Шәмші әндерін не айта, не тыңдай отырып, өлең сөзіне мән беріп байқаңызшы, бүгінгідей көз сүрінетін олпы-солпы, не қиқы-жиқы тұрған тұстарын таба алар ма екенсіз?! Жоқ, атымен жоқ! Бұл да болса аса талғамшыл, барынша кірпияз өнер иесінің сөз бен саздың киесіне деген құрметі мен ілтипаты. Енді сол ағамыздың алпысқа ат арытып келгендегі айтқанына қараңыз:

«Қыз еді баяғыда мақалымыз,
Бұл күнде бурыл тартты сақалымыз.
Дүние-ай, өткен күннің белгісі жоқ,
Қыз кетіп, қатын болды қатарымыз...»
Қисыны майдан қыл суырғандай, ұйқасы тастай емес пе?!

«Шә...ше...»

Жұмыста отырғам. Шәкең Тараздан хабарласты. Өз көлігімен өзі бері шықпақшы екен. Күтіп алуым керек. Тараз бен Шымкент арасы жеңіл көлікпен жүргенде көп болса үш сағат жер. Оның үстіне ұшыртып айдайтындай ағамыз аса әбжіл жүргінші емес. Газеттің шұғыл материалын шұқшия жазып отырғанымда, құдай ұрып Шәкеңнің келетін мезгілін білмей қалыппын. Бір кезде көше жақтан дабыр-дүбір шу шықты. Терезе ашықтұғын. Шәкең есіме сап ете қалды. Қағаз, қаламды тастай беріп, далаға атып шықтым. Сөйтсем, үлкен көшенің дәл ортасында бір мәшине, оны қоршалай екі үш міліса тұр. Кабинаға үңілсем...Шәкеңнің өзі! Сасқанымнан «аға, не болды?» депмін. Шәкең сол отырған күйінде: «О...оны аналардан сұра, Қ... Қалдаяқовқа жете алмай қор болдым ғой, Шә...Шә...»

– Әне, тағы боқтады! Мә, саған шешенді! – деп еңгезердей міліса қолындағы талонды тағы бір-екі мәрте тесіп жіберді, бұл боқтағанда, біз неге аянып тұрамыз, кеттік пунктке!

Қарасам, әлгінің қолындағы талонда сау жер жоқ, шұрқ тесік. «Ағасы-ау, мыналардың қолына талонды құрдан құр неге бере салдыңыз, құртыпты ғой? Әй, жігіттер...

Шәкеңнің шарасы таусылған білем, маған қосыла кетіп:

– «Мен...мен Шәмші Қалдаяқовпын» дейін десем... мыналарың...сонсоң талонды бере салдым қолдарына... оқысын деп. Оқудың орнына шоқып жатыр ғой... Айтшы, мыналарға: мен Шә...Шә...Ш...

– Әне, тағы боқтап жатыр! Шымкентшілеп!

Түсіне қойдым. Шәкеңнің ептеп кідіре, мүдіре сөйлейтін әдетін мыналар басқаша ұғынса керек.

– Ал, енді, жігіттер, уақтысында күтіп ала алмаған мен де, Шәмші ағаларыңды танымаған мына сендер де айыптысыңдар. Қонақты сонша әурелей ме екен, әсіресе, Шәмші Қалдаяқовты?!

– Ойбай-ау, аты-жөнін айтпай ма, боқтай бергенше. Сонсоң, шымкенттіктердің бірі ғой деп...Танымай қалғанымыз рас...

– Ендеше, «щ»-дан басталған шаруаны «ш»-мен аяқтайық. Ағамызды өзі жақсы көретін «Шымкент» қонақүйіне апарып жайғастырайық. Талонын тесіп тастағандарың ұят болған екен...

– Е, оны жөнге келтіру қолымызда ғой...

– Ендеше, кеттік қонақүйге! Шәке, қалай қарайсыз? Ш...Шәмшіні жайғастырсаңдар болды, Қ...Қалдаяқов қайда қашар дейсің, қ...қарақтарым...

Элементарная теория музыки.

«Аккорд. Определение аккорда от звука»

Иванова Светлана Владимировна – преподаватель сольфеджио и гармонии Алматинского музыкального колледжа им. Чайковского. Окончила АМК им. Чайковского по классу теории музыки (класс Л.Н. Кузнецовой), КНК им. Курмангазы по специальности музыковед (класс В.В. Гросс., 2005 г.) и композитор (класс М. Сагатова, С. Еркимбекова, 2006 г.) Сотрудничает с Экологическим обществом «Зеленое спасение», пишет музыку к фильмам и видеосюжетам.

Данная методическая разработка посвящена одной из сложных тем в теории музыки – построение трезвучий и септаккордов с обращениями. Рассчитана на детей подросткового возраста, а так-

же взрослых людей, изучающих теорию музыки впервые в этом возрасте.

В разработке изложены собственные мысли и наблюдения, основанные на опыте работы со взрослыми людьми и подростками без музыкальной подготовки, обучающимися в музыкальном колледже.

Сложность на уроках возникает при построении и определении аккордов от звука, особенно их обращений. Для начала приведу всем известную таблицу четырех видов трезвучий с обращениями и шести видов септаккордов с обращениями:

А теперь представьте (или вспомните) реакцию ученика, увидевшего эту

Таблица 1. Трезвучия и их обращения

$B_{53} = 63 + м3$	$B_6 = м3 + ч4$	$B_{64} = ч4 + 63$
$M_{53} = м3 + 63$	$M_6 = 63 + ч4$	$M_{64} = ч4 + м3$
$ум_{53} = м3 + м3$	$ум_6 = м3 + ув4$	$ум_{64} = ув4 + м3$
$ув_{53} = 63 + 63$	$ув_6 = 63 + ум4$	$ув_{64} = ум4 + 63$

Таблица 2. Септаккорды и их обращения

$M_{dur7} = 63 + м3 + м3$	$B_{dur7} = 63 + м3 + 62$	$M_{ум7} = м3 + м3 + 62$
$M_{dur75} = м3 + м3 + 62$	$B_{dur65} = м3 + 63 + м2$	$M_{ум65} = м3 + 63 + 62$
$M_{dur43} = м3 + 62 + 63$	$B_{dur43} = 63 + м2 + 63$	$M_{ум43} = 63 + 62 + м3$
$M_{dur2} = 62 + 63 + м3$	$B_{dur2} = м2 + 63 + м3$	$M_{ум2} = 62 + м3 + м3$
$M_{moll7} = м3 + 63 + м3$	$B_{moll7} = м3 + 63 + 63$	$ум_7 = м3 + м3 + м3$
$M_{moll65} = 63 + м3 + 62$	$B_{moll65} = 63 + 63 + м2$	$ум_{65} = м3 + м3 + ув2$
$M_{moll43} = м3 + 62 + м3$	$B_{moll43} = 63 + м2 + м3$	$ум_{43} = м3 + ув2 + м3$
$M_{moll2} = 62 + м3 + 62$	$B_{moll2} = м2 + м3 + 63$	$ум_2 = ув2 + м3 + м3$

таблицу и узнавшего, что все это (!) ему нужно запомнить, знать и уметь применять.

По личному опыту могу сказать, что механическое заучивание не дает желаемых результатов, особенно на первых порах. Свободное владение такой схемой обеспечивает только многолетние занятия сольфеджио. В случае, когда нет такого большого количества времени, а знание и применение аккордов с обращениями нужно уже сейчас я использую свой авторский метод. Этот нехитрый способ позволяет моим ученикам на начальном этапе хорошо разобраться в аккордах и облегчает им запоминание.

Трезвучия и их обращения.

I. Подготовительная работа.

Необходимо, чтобы ученик на этом этапе, прежде всего, хорошо усвоил интервальную структуру трезвучия, секстаккорда, квартсекстаккорда без качественной характеристики интервалов и аккордов. То есть: трезвучие = терция + терция ($5_3 = 3 + 3$), секстаккорд = терция + кварта ($6 = 3 + 4$), квартсекстаккорд = кварта + терция ($6_4 = 4 + 3$).

Для удобства на начальном этапе можно пользоваться цифровыми обозначениями аккордов как письменно, так и в речи. То есть ученик, называя аккорды проговаривает их цифровые обозначения: вместо слова «трезвучие» говорит «пять, три», вместо «секстаккорд» – «шесть», вместо «квартсекстаккорд» – «шесть четыре». Дело в том, что для многих начинающих му-

зыкантив слова-обозначения аккордов, являющиеся музыкальными терминами, представляют значительную трудность, попросту «пугают» их. Этот страх затрудняет знакомство с самими аккордами, мешает услышать и почувствовать их простоту и красоту. На мой взгляд, гораздо полезнее для быстрого и легкого усвоения, если ученик вначале познакомится с самими аккордами и лишь потом узнает их имена.

Разумеется, без терминологии профессиональному музыканту не обойтись, поэтому после того, как ученик хорошо усвоил интервальную структуру аккордов, построил их на фортепиано и в нотной тетради, ему непременно следует объяснить, что названия аккордов происходят от названий интервалов, показывающих строение аккорда и слова «аккорд». Например: $6/5 = 5$ (квинта) и 6 (секста) + «аккорд» = квинтсектаккорд.

Упражнения на фортепиано:

а) показать на белых клавишах построение трезвучия, его интервальную структуру. Объяснить названия тонов – основной, терцовый, квинтовый, линейность порядка расположения тонов;

б) предложить ученику самостоятельно поиграть на фортепиано трезвучия от разных белых клавиш с названиями нот (**пока только по белым клавишам, без альтерации!**);

в) то же самое проделать с сектаккордом. Объяснить строение (терция + кварта) и начать с терцового тона. Предложить ученику поиграть сектаккорд от белых клавиш;

г) то же самое проделать с квартсектаккордом.

Письменные упражнения:

а) предложить ученику самостоятельно построить трезвучие, сектаккорд, квартсектаккорд от всех нот (**опять же использовать только 7 нот без альтерации!**);

б) учитель пишет в различном порядке структуры аккордов ($5_3, 6, 6_4$) и предлагает ученику зрительно определить аккорды и подписать их, используя цифровые обозначения, а также указать какой тон находится в основании (основной, терцовый, квинтовый).

Лишь после того, как вы убедитесь в том, что ваш ученик четко ориентируется в структуре аккордов и их обращениях можно приступать к определению качества аккорда.

II. Построение четырех видов трезвучий (B_{53} , M_{53} , um_{53} , $ув_{53}$) на фортепиано и письменно от звука.

На этом этапе нам понадобится приведенная ранее таблица трезвучий (1);

а) положите перед учеником нашу таблицу, предложите ему построить на фортепиано четыре вида трезвучий от одного звука теперь уже с учетом качественной характеристики интервалов. При этом вначале ученик строит трезвучие так же как и на предыдущем подготовительном этапе, т.е. трезвучие = терция + терция, но теперь он добавляет альтерацию в зависимости от того большие эти терции или малые. Вначале ученик строит все от белых клавиш, затем можно попросить его то же самое проделать и от черных;

б) по такому же принципу проделать работу с сектаккордами и квартсектаккордами, обращая внимание на тоновое строение кварты;

в) построение трезвучий и их обращений письменно делается аналогично: вначале выписываются просто интервалы, затем добавляется альтерация в зависимости от качества интервалов.

III. Определение от звука.

В качестве задания на экзамене или контрольном уроке ученику часто пишут аккорд и предлагают определить его вид. Для выполнения этого задания я предлагаю своим ученикам следующий алгоритм:

1. Определить и подписать под аккордом его структуру ($5_3, 6, 6_4$);

2. Определить тон, который находится в основании аккорда (основной, терцовый, квинтовый);

3. Найти основной тон. (Предварительно ученик должен усвоить линейность порядка расположения тонов);

4. От основного тона выстроить из звуков аккорда основной вид, т.е. трезвучие;

5. Определить качество терций, составляющих трезвучие и подписать название аккорда.

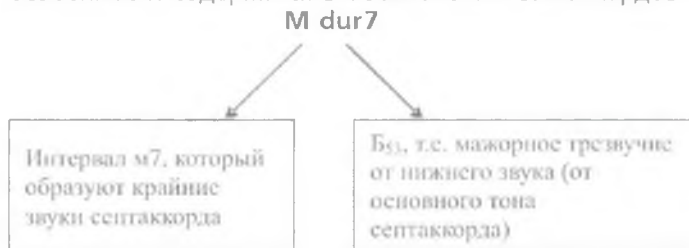
Нотный пример 1. (номера тактов соответствуют пунктам алгоритма определения трезвучий с обращениями):

Септаккорды и их обращения.

а) схема определения септаккордов аналогична схеме определения трезвучий. Отличие состоит в наличии септимы, которую образуют крайние звуки;

б) необходимо, чтобы ученик хорошо усвоил особенности строения основных видов септаккордов. Эти особенности содержатся в обозначении септаккордов:

Аналогично $B_{moll}7$ будет обозначать $b7$ между крайними звуками и $moll$ мажорное трезвучие от основного септаккорда;

в) схема определения септаккорда и его обращения от звука:

1. Определить структуру $7, 6_5, 4_3, 2$

2. Определить тон, находящийся внизу аккорда

3. Найти основной тон

4. Выстроить от основного тона септаккорд

5. Определить септиму и трезвучие. Подписать обозначение

Нотный пример 2. (номера тактов соответствуют пунктам алгоритма определения септаккорда с обращениями):

В личной практике я сталкивалась с затруднениями учеников при запоминании последовательности обращений септаккорда и, следовательно, названий тонов септаккорда.

Для удобства запоминания последовательности обращений септаккорда, обратите внимание ученика на то, что цифры, обозначающие септаккорд и его обращения идут в порядке обратного отсчета:

$$7, 65, 43, 2 = 7 \cdot 65 \cdot 43 \cdot 2$$

Тоны в основании 1 3 5 7 1 3 5 7

В среднем на изучение темы «Трезвучия с обращениями. Определение от звука» при использовании данного метода я затрачиваю 1 урок. При изучении темы «Септаккорды с обращениями. Определение от звука» – 2 урока (1 урок – 60 мин.)

Поэзия и живопись в цикле

П.И.Чайковского «Времена года»

Цель: Знакомство с композиторами-классиками.

Умение анализировать классическую музыку.

Приобщение учащихся к живописи и поэзии через музыку.

Тип урока: интегрированный.

Оформление: Репродукции картин Остроухова «Ранняя весна»; Левитана «Золотая осень», «Зимний пейзаж»; Шишкина «Лес»; Кастеева «На джайляу».

Тексты: А.Блок «Весна», «Ветхая избушка», Ф.Тютчев «Лето», «Есть в светлости осенних вечеров», С.Есенин «Зима».

Музыкальное оформление: П.И.Чайковский «Танец маленьких лебедей» из балета «Лебединое озеро». Цикл «Времена года»: «Апрель», «Июнь», «Октябрь», «Декабрь».

Ход урока

I. Оргмомент.

Слово учителя: Урок посвящен творчеству П.И. Чайковского и его произведению «Времена года». Кто же П.И. Чайковский, и какие произведения он написал? (ответы учащихся)

II. Работа по материалу урока.

Слово учителя: Имя Петра Ильича Чайковского известно любителям музыки во всем мире. Каждый четвертый год в Москве, в зале Консерватории им. Чайковского проводится конкурс исполнителей его имени, где участвуют музыканты со всего мира. Участвовать в конкурсе очень почетно.

Каждый человек и мы с вами не раз слышали мелодии из произведений П.И.Чайковского. Давайте послушаем «Танец маленьких лебедей» из балета «Лебединое озеро» и насладимся этой прекрасной музыкой.

Прослушивание произведения «Танец маленьких лебедей».

Лекция

Ну, а теперь перейдем к главному на сегодня произведению – «Времена года». Осень, зима, весна, лето. На эту тему написано много стихов, создано множество

О.В. СБОЕВА,

учитель музыки,

Улькенская ОШ с ДМЦ.

Алматинская область.

картин. Цикл в музыке – это несколько музыкальных произведений под одним названием.

Музыка, живопись и поэзия взаимосвязаны между собой, эти виды искусства отражают внутренний мир человека, его отношение к окружающей действительности. Живопись – посредством изображения, поэзия – с помощью слова, а музыка – звуков. Произведение «Времена года» мы рассмотрим с точки зрения поэзии, живописи, а затем послушаем, как передал композитор состояние природы языком музыки.

Информация о цикле «Времена года»

Петр Ильич Чайковский любил природу. В 1876 году он получил заказ от петербургского журнала «Нувеллист», на ежемесячное написание фортепианной пьесы, посвященной временам года.

Так появился цикл из 12 пьес под названием «Времена года». Чайковский дает пьесам и второе название, например, «У камелька», «Подснежник», «На тройке», «Песнь жаворонка».

Композитор сочинял свои пьесы легко и быстро, что свидетельствует о том, что выражение чувств не требовало особых раздумий и насилия над собственной душой. Чайковский создал одно из самых достоверных музыкальных свидетельств жизни человека в окружении природы, труда, развлечений и мечтаний. В издании к каждому номеру подобран стихотворный эпиграф.

Мы с вами также к каждой музыкальной картине подобрали художественные иллюстрации, так или иначе связанные с циклом П. Чайковского «Весна».

1. Коллективная работа над циклом «Весна».

1-й учащийся: Композитор очень любил весну, а также лесные и луговые цветы. Приходя в лес, он ложился в траву и с умилением и трепетом разглядывал неприхотливые головки колокольчиков, ландышей, подснежников.

Рассмотрим картину Остроухова «Ранняя весна». Что вы на ней видите?

Ответы ребят:

-То здесь, то там сошел снег.

-И сразу появляется первая зелень.

-Все оживает, бурлит.

-Появляются первые цветы – подснежники.

2-й учащийся: Апрель у Чайковского имеет название «Подснежник». Легкое «лепетанье» и бег пассажиров то вверх, то вниз передают текучесть и игривость оттаявших ручейков. Мелодия свежа, светла и грустна. Какие картины возникают перед глазами, когда слушаешь музыку?

Чтение стихотворения А. Блока:

В реке местами глубь ясна,

На дне видна трава.

Весна идет стороной,

Да где ж сама она?

Вот слышен голос звонкий,

Не это ли весна,

Нет, это звонко, тонко

В ручье журчит волна.

Исполнение одним из учащихся пьесы «Апрель» П.И. Чайковского.

Слово учителя: Мы восторгаемся красотой летнего пейзажа в картинах Шишкина «Лес», Кастеева «На джайляу». В этих картинах яркими красками отражена свежесть зелени, необъятная голубизна неба, радость лета. Июнь у Чайковского представлен пьесой «Баркарола».

3-й учащийся: Мелодия светлая и нежная. Мягко и плавно течет река между низко наклонившимися и совсем закрывшими путь лодке ветвями ивняка. Бере-

га, заросшие желтыми кувшинками и белоснежными лилиями.

Чтение стихотворения Ф. Тютчева:

Уж солнца раскаленный шар

С главы своей земля скатила.

И мирный вечера пожар

Волна морская поглотила.

Река воздушная полней

Течет меж небом и землею,

Грудь дышит легче и вольней.

Прослушивание пьесы «Июнь» П.И. Чайковского.

1-й учащийся: Осень представлена «Октябрем», эту пьесу композитор назвал «Осенней песней». Рассмотрим картину Левитана «Золотая осень».

Чтение стихотворения Ф. Тютчева:

Есть в светлости осенних вечеров

Умильная таинственная прелесть,

Зловещий блеск и пестрота деревьев,

Багряный листьев томный, легкий шелест,

Туманная и тихая лазурь

Над грустно сиротеющей землею

И, как предчувствие сходящих бурь. (Ф. Тютчев)

Прослушивание пьесы «Октябрь» П.И. Чайковского.

Из рассуждений детей:

-Осень у Петра Ильича, нежная и меланхоличная, мелодия со слабым разбегом вверх и снова возвращение к тонике.

-Опадающие, как лепестки, окончания музыкальных фраз.

Вывод: Мелодия вобрала в себя просторы увядающих рощ, блекло-голубую воду реки, по которой медленно плывут сухие листья, последние прощальные крики журавлей.

Учащийся исполняет пьесу «Октябрь» П.И. Чайковского.

2-й учащийся: Посмотрите на картину И. Левитана «Зимний пейзаж». Все на ней дышит молчаливым спокойствием, природа замерла, она мирно спит под снежным покрывалом.

Чтение стихотворения А. Блока:

Ветхая избушка

Вся в снегу стоит.

Бабушка-старушка

Из окна глядит.

Внукам-шалунишкам

По колено снег.

Весел ребятишкам

Быстрых санок бег.

Чтение стихотворения С. Есенина:

Еду тихо.

Слышны звоны

Под копытом на снегу.

Только серые вороны

Расшумелись на лугу.

Заколдован невидимкой,

Дремлет лес под сказку сна.

Словно белою косынкой

Подвязалась сосна.

3-й учащийся: Декабрь у Чайковского представляет пьеса «Святки», заключительное произведение цик-

ла. Святки – время между рождеством и крещением, пора таинственная, загадочная и притягательная, когда можно погадать, поплясать и попеть вволю. Это произведение не завершает тему природы. Композитор как бы связывает декабрь с последующим январем, который идет под названием «У камелька». Жизнь продолжается, неизменен ее круговорот с внутренней упорядоченностью привычным ритмом. Изменяется только человек, взрослеет, становится мудрым.

Чтение стихотворения:

Не сетуйте: таков судьбы закон;
Вращается весь мир вокруг человека
Ужель один недвижим, будет он.

Прослушивание пьесы «Декабрь» П.И. Чайковского.

III. Подведение итогов урока. Выставление оценок, домашнее задание.

Литературно-музыкальная композиция «И помнит мир спасенный»

Зал празднично украшен. На сцене, у задней стены, расположился хор. Звучит популярная музыка 30-40-х годов («Рио-Рита»). На сцене двое ведущих.

1-й ведущий: 1941 год, Ленинград.

Фотограф: Внимание, внимание, снимок на память! Снимаю!

Музыка сменяется вальсом. Кружатся пары. Они по очереди останавливаются посреди зала и говорят:

1-й юноша: исторический момент, запомним 21 июня 1941 год, 204 школа Ленинграда. Наш 10А.

2-й юноша: Нас 35 учеников – 17 девочек и 18 мальчиков.

1-я девушка: Мы мечтаем через несколько лет стать врачами, учителями, инженерами, журналистами.

2-я девушка: Военными, артистами.

Внезапно гаснет свет, пары останавливаются, замирают, повернувшись лицом к зрителям.

Диктор: Сегодня, в 4 часа утра, без объявления каких-либо претензий к Советскому Союзу, без объявления войны, немецкие войска напали на нашу страну, атаковали наши границы во многих местах, подвергли бомбежке наши города. Не в первый раз нашему народу приходится иметь дело с нападающим зазнавшимся врагом. Наше дело правое – враг будет разбит! Победа будет за нами!

Звучит песня В.А. Лебедева-Кумача «Священная война» в исполнении хора. На куплет делают несколько шагов вперед, на припев – несколько шагов назад к сцене.

1-й ведущий: Уходили мальчики – на плечах шинели,

Уходили мальчики – храбро песни пели.

Хореографическая композиция «Синий платочек».

Чтение стихотворения «Ах война, что ты подлая сделала» Б.Окуджавы.

2-я ведущая: Попадали мальчики в страшные бараки,

Л.А. ВОЛКОВА,
учитель музыки,
г. Экибастуз.

Догоняли мальчиков лютые собаки.

Убивали мальчиков за побег на месте.

Не продали мальчики совести и чести.

3-я ведущая: Не хотели мальчики поддаваться страху.

Поднимались мальчики по свисту в атаку.

В черный дым сражений, на броне покато

Уезжали мальчики, стиснув автоматы.

Чтение стихотворения «Мальчишка в солдатской шинели» А. Петрова.

2-я ведущая: Увидали мальчики, храбрые солдаты,

Волгу в 41-м, Шпрее – в 45.

Показали мальчики за 4 года,

Что такое мальчики нашего народа.

Хор исполняет песню «Баллада о солдате», сл. М. Матусовского, муз. В. Соловьева-Седого.

Сцена заполняется бутафорией. Она поделена на 2 части: «Фронт» и «Тыл». Фронт символизирует землянка, а тыл – юрта. В землянке 4 бойца в минуты отдыха. Каждый из них вслух читает свое письмо близким. В юрте мать-казашка, пишет письмо сыну; русская девушка, эвакуированная в Казахстан; Жамбыл Жабаяев пишет поэму «Ленинградцы, дети мои!»

1-й боец (на казахском):

Мама, тебе эти строки пишу я,

Тебе посылаю сыновний привет,

Тебя вспоминаю, такую родную,

Такую хорошую, слов даже нет!

Играет на домбре казахскую песню или мелодию. Под музыку Ф. Шуберта: «Аве Мария» в юрте мать на казахском языке читает письмо сыну.

Мать: Сынок, мой милый, мы каждый день ждем твоего письма, очень беспокоимся, что враг захватит Москву. Но не бывать этому. Сынок, бей фашистов, уничтожай их. О нас не беспокойся. У нас все в порядке, целую тебя, твоя мать.

2-й боец (на татарском): Сейчас передышка, сойдя с опушки,

Застыли орудья, как стадо слонов.
И где-то по мирному, в гуще лесов,
Как в детстве, мне слышится голос кукушки.
За жизнь, за тебя, за родные края,
Иду я навстречу свинцовому ветру,
И пусть между нами сейчас километры –
Ты здесь, ты со мной, родная моя!

3-й боец (на украинском): Жди меня, и я вернусь,

Только очень жди.
Жди, когда наводят грусть желтые дожди,
Жди, когда снега метут,
Жди, когда жара,
Жди, когда других не ждут,
Позабыв вчера.
Жди, когда из дальних мест
Писем не придет,
Жди, когда уж надоест
Всем, кто вместе ждет.

4-й боец (на русском):

Жди меня, и я вернусь
Всем смертям назло.
Кто не ждал меня, тот пусть
Скажет: «Повезло».
Не понять, не ждавшим им,
Как среди огня
Ожиданием своим ты спасла меня.
Как я выжил, будем знать
Только мы с тобой.
Просто ты умела ждать,
Как никто другой.

Девушка (на русском): Какое счастье получить твое письмо! Силы сразу прибавились, дышать стало легче, так хочу жить, чтобы увидеть тебя, хочу дожить до победы, я люблю тебя!

2-я ведущая: У каждого поэта свое восприятие действительности. Стихи великого казахского поэта Жамбыла Жабаева вдохновляли народ на борьбу с фашизмом, лишениями, голодом и холодом.

Звучит фонограмма игры на домбре. Жамбыл читает на 2-х языках Ленинградцы, дети мои!». 2-я ведущая читает стихотворение В. Ильюшенковой, посвященное ленинградцам и казахстанцам в годы войны.

1-я ведущая: Вечная слава героям, павшим за нашу Родину!

Всех за Отчизну жизнь отдавших,
Всех, не вернувшихся домой,
Воевавших и страдавших,
Минутой обниму одной.
Пусть все замрет в минуту эту,
Пусть даже время промолчит.
Мы помним вас, отцы и деды!
Мать-Родина всегда вас будет чтить!
Минута молчания.

2-я ведущая: И вот она, долгожданная Победа! Весь мир вздохнул с облегчением. Враг был разбит в собственном логове. Советский солдат-победитель встал на огромный пьедестал в берлинском Трептов-парке, прижимая к груди своей спасенную девочку. Встал, как символ торжества над поверженным фашизмом, как олицетворение светлых надежд всего человечества и как напоминание о старинном изречении, произнесенном еще в 1242 году Александром Невским: «Кто с мечом к нам придет, тот от меча и погибнет!»

Хор исполняет песню «День без выстрела на земле» сл. М. Дудина, муз. Д. Тухманова, или «День Победы» Д. Тухманова.

Об искусстве вести урок

«Каждый из нас более чем человек в том, как он чувствует, чем как он думает»
К. Ушинский.

Глубоко был прав Л. Толстой, утверждая, что науки доказывают истину, а искусство «заражает» ею. Не секрет, многие преподаватели на уроках часто доказывают детям, что музыка – это прекрасно, нежели «заражают» их ею на всю жизнь...

Действительно, проблема научить искусству вести урок остаётся одной из острых проблем. Важно вла-

Н.В. БЕЛАЯ,
преподаватель сольфеджио ДМШ
Западно-Казахстанская область,
Бурлинский район.

деть искусством своей профессии. «Есть искусство и есть творчество», – говорил В. Немирович-Данченко. Это противопоставление не случайно. Оно закономерно возникает, тогда, когда речь идёт не о внешних, а о глубинных творческих процессах в искусстве. Так, творческий урок становится противопоставлением другого урока, в котором царит ремесло, пусть даже самое умелое. В связи с этим возникает проблема в искусстве ведения урока. Одно дело, если урок лишь привнесение новых слуховых добавлений к музыкальным впечатлениям ученика. Другое дело, если это особенная, неповторимая встреча с искусством. Опыт ведения урока убедительно показывает, что учитель может быть истинным творцом только тогда, когда ежеминутно связывает неразрывной нитью сыгранное, пропетое или высказанное им со своим внутренним миром, со своим отношением к звучащему, со своим жизненным опытом.

Если учитель, продумывая урок, не берёт в качестве материала свои чувства, мысли, опыт, то как ему обрести грань между – холодным, равнодушным, и внутренним – глубоко пережитым, прочувствованным?

Всякая художественно-педагогическая задача, идея урока должна быть органична для учителя, глубоко им пережита и, самое главное, отождествлена со своим «я». Этот процесс сложен, но лишь его наличие превращает урок в настоящую правду искусства. Недаром К.Станиславский, резко отделял правду искусства от фальши, писал: «Нет ничего мучительнее обязанности во что бы то ни стало воплощать чужое, смутное, в не тебя пребывающее». Естественно, в художественном творчестве ценно только то, что подсказано процессом подлинного переживания, и только тогда может возникнуть искусство. Это можно в полной мере можно отнести к педагогическому процессу на уроке. Истинное погружение в художественный образ, его постижение тесно связано с процессом переживания, с умением пропустить через себя, с ощущением интонации музыкального произведения как своих собственных.

Практика показывает, что для урока психологическая, техническая, интеллектуальная, профессиональная подготовка недостаточны. Необходимо подготовиться эмоционально.

Искусство ведения урока может успешно решаться через формирование у учителя актёрского мастерства. Если идею музыкального произведения сформулировать в нескольких словах и в таком виде сообщить её ребёнку, то жизнь идеи на этом и закончится. В учениках важно возбудить ощущение идеи, но для этого не столько на разум, сколько на чувства. Актёрское мастерство в этом отношении обладает богатейшими возможностями. Необходимо глубже осмыслить метод К.Станиславского и применять его в формировании педагогического мастерства. Полезным может быть один из известных в театральной педагогике приёмов, получивший название «приём отождествления», т. е. слияние своего «я» с образом, мыслью, которую необходимо раскрыть в исполняемом произведении.

Этот приём предполагает не только большую предварительную работу над музыкальным произведением

(знание эпохи, истории создания), но и естественного органического «переживания» педагогом художественного образа этого произведения. Только тогда возможно истинное общение между учеником и учителем.

Творить, по определению К.Станиславского, означает «страстно, стремительно, интенсивно, продуктивно, целесообразно и оправдано идти к сверхзадаче» – постижению и раскрытию художественного образа произведения.

Для педагога чрезвычайно важно научиться сознательно управлять подсознательной творческой активностью своей психики, так как многие процессы в искусстве и в художественном развитии ребёнка связаны с подсознанием, с интуитивным, но адекватным постижением прекрасного, вне его разложения на отдельные элементы.

Действительно, во время подготовки работы над образом музыкального произведения надо думать, а во время исполнения надо чувствовать. И более того, художественно педагогический процесс состоится тогда, когда педагог на уроке не будет думать о законах и правилах его проведения, а они будут «сидеть» в нём. Ибо все профессиональные навыки, умения будут иметь ценность лишь при условии, что они превратятся в нечто бессознательное. Для учителя чрезвычайно важно уметь быть выразительным во всех своих проявлениях, уметь находить адекватную, внешнюю форму выражения переживаемых им чувств, эмоций. Поэтому педагогу необходимо научиться не бояться определять словами, выразительными движениями, мимикой то, что трудноуловимо в произведении искусства – его красоту, тончайшее кружево его образов. При этом надо постоянно помнить о том, что обойтись одним чувством нельзя, необходимо интеллектуально, технически изучить художественный материал. «Если нет материала, чувству не во что излиться» – сказал С. Волконский. Эмоциональное начало должно органично соединиться в мастерстве учителя с аналитическими способностями. Ибо «в основе всякого творческого процесса заложено увлечение, что, конечно, не исключает огромной работы разума. Но разве нельзя мыслить не холодно, а горячо?» – сказал К. Станиславский.

Изменения, которые претерпела отечественная школа в последнее время, со всей очевидностью говорят о том, что школе нужны инновационные технологии. Сегодня на смену традиционному уроку приходит инновационный урок, имеющий в своей основе новые, оригинальные, творчески привнесённые учителем изменения в содержании, методах, средствах, формах организации.

Важнейшая проблема, волнующая сегодня учителей – повышение эффективности урока. Ведущему педагогу-музыканту Э.Б. Абдулину принадлежат слова: «Пусть учитель будет свободен от власти схемы, требующей от него стандартного проведения урока». Так же указывает: «учёт особенностей школьников, конкретизация задач, содержания, методов, форм и средств обучения, временная организация урока, анализ трудностей и выбор наиболее эффективного пути их преодоления – таков круг задач работы учителя». В собственных уроках наи-

более сложной проблемой оказалась организация урока во времени. Мы постоянно ощущаем что не успеваем в отведенные 45 минут полностью и качественно реализовать заложенный материал урока. Я убедилась, что использование принципа оптимизации (по словарю С.И. Ожегова «выбрать наилучший из возможных вариантов, наиболее благоприятный») открывает перед учителем широкие горизонты для творческого поиска, мобилизация всех резервов времени, достижение максимальной эффективности в кратчайшее время в условиях любой школы, класса, с любым учеником.

Применение нетрадиционных форм обучения позволяет активизировать мысленную деятельность, внимание учащихся; вызвать и удержать интерес к предмету; создать благоприятные условия для многоуровневого творческого самовыражения учащихся; формировать эмоциональную отзывчивость на более высоком уровне, воспитывать эстетически развитую, духовно богатую личность средствами музыкальной литературы. Подготовка нетрадиционного урока – это разработка комплекса мер, выбор такой организации учебно – воспитательного процесса, которая в данных условиях обеспечивает наилучший конечный результат. В подготовке выделяются три момента: диагностика, проектирование, прогнозирование. Чтобы выбрать оптимальную схему проведения нетрадиционного урока, необходимо определиться с выбором форм, методов работы на уроке, подобрать материал, просчитать все этапы урока, спланировать моменты затруднений, неожиданностей, учесть все факторы и обстоятельства, от которых зависит эффективность занятия. Поурочное планирование имеет чрезвычайно важное значение, и требует очень серьезного, вдумчивого подхода. В первую очередь это касается комплексного планирования задач обучения, воспитания и развития реальных учебных возможностей отдельных ученика.

В создании нетрадиционного урока важную роль играет режиссура, которая исходит из замысла конкретного урока. Важная задача учителя при подготовке нетрадиционного урока – разобрать драматургию урока. Наиболее характерными методами для нетрадиционного урока являются:

- метод музыкального обобщения (обучающий)

- метод эмоциональной драматургии (стимулирующий)
 - метод проявления знаний в процессе музицирования (контролирующий)
 - словесный метод
 - наглядный метод
 - практический метод
 - поисковые, частично поисковые методы – мозговая атака (дети должны что-то сами создать, например, сочинить, допеть мелодию. 5 минут обсуждение и выбор лучшей мелодии)
 - метод «Ажурная пила» – т.е. две группы высказывают свое мнение поочередно
 - метод «Обратная мозговая атака» – подготавливается учебный материал с ошибками. Необходимо ученикам найти и исправить ошибки.
 - исследовательские методы
- Форма – групповая, коллективная, индивидуальная.

Решая эту задачу, необходимо помнить о таких важных составляющих, как образность, содержательность урока, соответствие законам выбранного типа нетрадиционного урока, оптимальное распределение времени между элементами занятия, прогнозирование эмоциональной и интеллектуальной составляющих урока.

Важную роль в проведении занятия играет атмосфера урока, которая также должна соответствовать типу, образам, драматургии, содержанию нетрадиционного урока. Нетрадиционные уроки, необычные по замыслу, организации, методике проведения, нравятся учащимся. Этим объясняется актуальность применения нетрадиционных уроков в современной школе, как одно из направлений инновационной педагогики. Нетрадиционный урок эффективно сказывается на повышении качества знаний, позволяет гибко сочетать и обеспечивать решение обучающих, воспитательных, и развивающих задач, повышает уровень интеллектуального мышления школьников, роль самостоятельной работы, самооценку личности, её творческого развития, является мощным средством демократизации обучения, формирует интерес к предмету на более высоком уровне.

День учителя

День учителя, это первый праздник, в котором могут принять активное, сознательное участие первоклассники, т.к. завершена их первичная адаптация и наступает осознание школьной жизни. Предлагаемый ниже сценарий задействует именно эту категорию учеников, активизирует их творческую энергию, привлекает к участию в общешкольных мероприятиях.

Л.С. Демидова,
учитель музыки
г. Москва.

К празднику каждый класс готовит свой творческий подарок: праздничную газету, всевозможные поделки, украшения для класса или специального уголка.

В приветствии учителей, с которого начинается праздничный концерт, участвуют ребята из разных классов.

1-й ведущий, старшеклассник: Дорогие и уважаемые учителя! Сегодня вся страна отмечает замечательный праздник – День учителя! Это всеобщий праздник! Ведь все люди когда-то учились и у них тоже были учителя.

2-й ведущий, старшеклассник:
Учитель, верный спутник детства,
Он – как мать,

Как старший брат.
Добротой большого сердца
Согревает всех ребят!

2-й ведущий кладет на плечо первокласснику руку и, обращаясь к нему, говорит:

Ты помнишь, было вокруг
Море цветов и звуков.
Из теплых маминых рук
Учитель взял твою руку.
Он вел тебя в первый класс
Торжественно и почтительно,
Твоя рука и сейчас
В руке твоего учителя. (К. Ибряев)

Музыкальный номер (вальс, исполняемый первоклассниками).

Литературный монтаж

1-й первоклассник: Мы любим нашу учительницу.

2-я первоклассница: Мы любим вас, когда указкой

Вы нас ведете по морям,

3-й первоклассник: Когда читаете нам сказки...

Заботы ваши, ваши ласки,
Всю жизнь необходимы нам.

4-я первоклассница: Мы любим вас за ваши знания,

За доброту и строгость глаз.

За то, что вы повсюду с нами

1-й ведущий, старшеклассник: И даже в будущем у нас!

2-й ведущий, старшеклассник:

Вы с нами не только на каждом уроке,

Вы делите с нами пути и дороги.

Вы с нами на празднике – в пляске, и в песне,

И в играх военных, и всюду мы вместе!

1-й ведущий, старшеклассник:

Поклон учительнице нашей!

Она, как друг, из года в год

В большую жизнь и мир прекрасный

Дорогой знаний нас ведет.

2-й ведущий, старшеклассник: Для вас, наши дорогие учителя, мы подготовили небольшой сюрприз – «Шутки на полминутки».

Ведущие уходят со сцены, а первоклассники становятся в полукруг. Между ними как бы начинается живой разговор.

2-й ведущий, старшеклассник: Первоклассники проучились всего месяц, и вот какие у них впечатления о школе.

(Объявляет). После первых уроков.

Первоклассница:

Под березкою, в тиши

Собрались малыши.

Малышам сказал Тарас:

Первоклассник.

Самый трудный – первый класс!

Всех труднее первый класс,

Потому что в первый раз!

А. Прокофьев

2-й ведущий, старшеклассник: Что понравилось первоклассникам в школе больше всего?

От первоклассников отходят две девочки и мальчик и садятся на бревнышко или скамеечку.

Их окружают другие первоклассники.

1-й ведущий, старшеклассник:

Расселись ребятки

На бревнышке в ряд

И тихо о школе

Втроем говорят.

1-я первоклассница:

Мне нравится школа, –

Наташа сказала, –

Всю жизнь я о школе, ребята,

Мечтала!

2-й первоклассник:

Учитель мне нравится, –

Петя сказал, –

Он строгий,

Каких я еще не видал.

3-я первоклассница:

А мне, –

Чуть подумав, промолвила Лена, –

Мне нравится больше всего...

Перемена!

Ребята смеются, переспрашивая: «Перемена?»

Лена (вздыхнув)

Перемена!

Н. Садовый

Музыкальный номер – песня, посвященная школе. Поет смешанный хор первоклассников и учеников начальной школы со 2-го по 4-й класс.

2-й ведущий, старшеклассник: О своем впечатлении, о первом школьном дне расскажут ребята.

1-я первоклассница:

Папе, маме, бабушке

Все я рассказала,

Как мы шли под музыку

Из большого зала.

2-й первоклассник:

Как потом мы в классе

Хорошо сидели,

И как на учителя

Девочки глядели.

3-я первоклассница:

Как мы учителю

Хором отвечали,

Как мы наши парты

Путали вначале.

4-й первоклассник:

Как писали палочки,
Рисовали вазу
И стихи про птичку
Выучили сразу.

5-я первоклассница:

Рады мама с бабушкой,
Папа мой доволен,
И самой мне нравится
В нашей новой школе!

2-й ведущий, старшеклассник: И вот, наконец, появились первые отметки!

Первоклассница:

Первый год учусь я в школе,
Что стоит в большом саду,
И с отличною отметкой
В первый раз домой иду.
Я пятеркой дорожу, —
Всем в квартире покажу!
Будут рады все соседи,
Все — и взрослые, и дети.
Даже наш котенок Пушка.
Ведь пятерка — не игрушка!

Ученики постарше (2-3-4-х классов) хвалят первоклассников: Правильно, первоклассники, так держать! Они же читают поздравительные стихи.

1-я ученица:

Дорогие наши учителя!
Мы обещаем вам учиться
Лишь на четыре и на пять,
Чтоб нами вы могли гордиться,
Чтоб все уметь и много знать.

2-й ученик:

Мы будем учиться, мы будем работать
За ваше добро мы отплатим не раз.

3-я ученица:

За вашу любовь, за ваши заботы
Примите большое спасибо от нас!

4-й ученик:

Спасибо за то, что в работе пытливы,

5-я ученица:

Что к нам, непоседам, всегда терпеливы,

6-й ученик:

За то, что без нас вы прожить не смогли бы,
Все (хором): Спасибо, родные! Большое спасибо!

Под звуки фонограммы дарят учителям цветы.

4-3 сыныптарға арналған

тест сұрақтары

1. Оратория дегеніміз не?

а) Театрда орындалатын музыкалық драмалық үлкен шығарма.

б) Қаһармандық немесе этикалық оқиғаны баяндайтын, симфониялық оркестрдің сүйемелдеуімен орындалатын вокальдық шығарма.

в) Кішкене вокальдық бірнеше музыкалық аспаптар ансамбльдері мен жеке аспаптарға немесе дауысқа арналып жазылған музыкалық шығарма.

2. Бір мелодияны 2 дауыстың бірінен соң бірі қайталап айтуы

а) Хор

б) Қосалқы дауыс

в) Канон

г) Оратория

3. «Ғасырлар әні» ораториясы неше бөлімнен тұрады?

а) 6

б) 8

в) 10

г) 7

Макира НЫСАНОВА,

№59 мектеп-лицейдің музыка пәні мұғалімі

Астана қаласы

4. Жоғарғы әйел даусы

а) Альт

б) Бас

в) Сопрано

г) Тенор

5. «Елім-ай» халық әніне фортепианалық вариация жазған композитор

а) Б. Физатов

б) Н. Меңдеғалиев

в) Ғ. Жұбанова

г) Е. Рахмадиев

6. Вариация дегеніміз не?

а) Музыкалы шығармалардың өзгеріп, түрленіп орындалуы

б) Опералық музыкада әрбір кейіпкерлердің ішкі жан дүниесіне байланысты айтылатын мелодия

в) Оркестрдің сүйемелдеуімен орындалатын вокальдық шығарма

г) Симфониялық оркестрмен орындау үшін жазылған музыкалық шығарма

7. «Жайлауда» симфониялық поэмасының авторы

а) Ғ. Жұбанова

б) Е. Рахмадиев

в) Ғ. Мусин

г) С. Мұхамеджанов

8. Симфониялық музыка дегеніміз не?

а) Оркестр үшін жазылған музыкалы поэтикалық шығарма

б) Симфониялық оркестрмен орындау үшін жазылған музыкалық шығарма

в) Кішкене вокальдық немесе бірнеше музыкалық аспаптар

г) Оркестрдің сүйемелдеуімен орындалатын вокальдық шығарма

9. Скрипка, алыт, виолончель, контрабас аспаптарына жататын музыкалық аспаптың тобы

а) Үрлемелі

б) Соқпалы

в) Ішекті

г) Қос ішекті

10. Ғ. Жұбанованың симфониялық поэмасы

а) «Ақсақ құлан»

б) «Жайлауда»

в) «Аманкелді»

г) «Сарыарқа»

11. Халық күйінің негізінде хор поэма жазған композитор

а) Б. Байқадамов

б) М. Маңғытаев

в) Ғ. Мусин

г) С. Мұхамеджанов

12. Хорға арнап күй өңдеудің негізін қалаушы композитор

а) А. Жұбанов

б) А. Еспаев

в) Б. Байқадамов

г) Л. Хамиди

13. Б. Байқадамовтың Құрманғазы күйіне арнап жазған хоры

а) «Адай»

б) «Ақбай»

в) «Сарыарқа»

г) «Серпер»

14. Опера дегеніміз не?

а) Оркестр үшін жазылған музыкалы поэтикалық шығарма.

б) Қаһарманды немесе эпикалық оқиғаны баяндайтын симфониялық оркестрдің сүйемелдеуімен орындалатын вокальдық шығарма.

в) Сахнада қойылатын кейіпкерлерді хор немесе жеке ән айтып, би билейтін музыка әлемі оркестрдің сүйемелдеуімен орындалатын вокальдық шығарма.

15. Операдағы әрбір кейіпкердің жан дүниесіне байланысты айтылатын ән

а) Увертюра

б) Ария

в) Эпиграф

г) Акт

16. Лейтмотив дегеніміз не?

а) Опера балеттегі негізгі іс-әрекетті толықтыратын көрініс

б) Бір-бірінен антракт арқылы бөлінетін сахналық шығарманың аяқталған бөлігі

в) Музыкамен берілетін театралды спектакльге кіріспе

г) Музыкалық шығармада негізгі әуеннің бүкіл шығарма бойында жүріп отыруы

17. «Қыз Жібек» операсының композиторы

а) А. Жұбанов

б) Е. Брусиловский

в) М. Төлебаев

г) С. Мұхамеджанов

18. «Қыз Жібек» операсындағы Жібектің ариясында орындалған ән.

а) «Гәкку»

б) «Қос қарлығаш»

в) «Дүние-ай»

г) «Аққұм»

19. «Қыз Жібек» операсындағы жағымсыз кейіпкер

а) Шеге

б) Бекежан

в) Төлеген

г) Жібек

20. «Қыз Жібек» операсында орындалған халық күйі

а) «Ел айрылған»

б) «Боз жорға»

в) «Ақсақ құлан»

г) «Айжан қыз»

21. М. Төлебаевтың атақты операсы

а) «Біржан-Сара»

б) «Қыз Жібек»

в) «Абай»

г) «Ақан сері – Ақтоғы»

22. «Біржан-Сара» операсындағы Біржанның әні

а) «Сұрша қыз»

- б) «Сырымбет»
в) «Ләйлім шырақ»
г) «Айтбай»
23. Сара бейнесіне қолданған халық әні
а) «Ақ көйлек»
б) «Гүлдер-ай»
в) «Гауһар қыз»
г) «Сұрша қыз»
24. «Біржан-Сара» операсындағы халық күйі
а) «Ақсақ құлан»
б) «Боз жорға»
в) «Соқыр Есжан»
г) «Ел айрылған»
25. Әннен гөрі күрделі, не дауысқа, не жеке аспапқа арналып жазылған лирикалық шығарма
а) Опера
б) Капелло
в) Оратория
г) Романс
26. А.Жұбанов пен Л.Хамидидің операсы
а) «Абай»
б) «Дударай»
в) «Біржан-Сара»
г) «Аманкелді»
27. «Абай» операсы неше көріністен тұрады
а) 3
б) 5
в) 4
г) 7
28. Музыкалы-хореграфиялық спектакльдің түрі
а) Опера
б) Симфония
в) Капелла
г) Балет
29. Әзірбайжан халқының эпикалық шығармасын орындаушы
а) Гусан
б) Зурна
в) Ашуг
г) Чангупи
30. Грузин халқының аспабы
а) Посндури
б) Кануз
в) Дойра
г) Курай
31. Шертіп ойналатын аспап
а) Үскірік
б) Жетіген
в) Мүйіз сырнай
г) Дабыл
32. Қазақстанда әншілік мектеп нешеу
а) 4 б) 3 в) 5 г) 2
33. Біржанның әні
а) «Нарқоңыр»
б) «Құлагер»
в) «Адасқақ»
г) «Гауһар тас»
34. Тәттімбеттің күйі
а) «Желдірме»
б) «Құс қайтару»
в) «Тепең көк»
г) «Домалатпай»
35. Интервал дегеніміз не?
а) Нотаның ұзақтығы
б) Екі дыбыстың ара қашықтығы
в) Тұрақты және тұрақсыз дыбыстардың байланысы
г) Бірнеше дыбыстың байланысуы
36. Саздың ең тұрақты дыбысы қалай аталады?
а) Трезвучие
б) Фермата
в) Тоника
г) Диез
37. Ширек нота нешеге саналады?
А) 4
б) 3
в) 1
г) 2-ге
38. Мажор қандай лад?
а) Жұмсәк
б) Көтеріңкі
в) Баяу
г) Тез
39. Кеманга қай халықтың аспабы
А) Армян
б) Әзірбайжан
в) Грузин
г) Қырғыз
40. Нүктелі нота дегеніміз не?
А) Бірнеше дыбыстардың бір-бірімен байланысып орындалуы
Б) Нотаның ұзақтығын бұрынғыдан жарты есе ұлғайту
В) Музыка дыбысының сипатын көрсететін нақыш
Г) Екі жарты тонды қамтитын екі дыбыстың арақашықтығы

Күй атасы – Құрманғазы

Сабақтың мақсаты: Балаларды өз халқының ғасырлар бойы дамып, қалыптасқан рухани өнерін терең түсініп, пайымдай білуге баулу және оған деген қызығушылығы мен ынта-жігерін ояту.

Сабақтың міндеті:

I. Құрманғазының өмірі мен шығармашылық өнерін таныту.

II. Халқымыздың асыл мұрасын қастерлеуге, ұлттық аспаптардың қасиетін білуге, эстетикалық және патриоттық тәрбиеге тәрбиелеу.

III. Домбырада еркін ойнау әдіс-тәсілдерін, ойлау қабілетін, белсенділігін дамыту.

Сабақтың көрнекіліктері: Құрманғазының суреті, бейнетаспадан күйін көріп, тыңдау, ұнтаспаға жазылған күйлері, ұлағатты сөздер.

Сабақтың өтілу әдісі: Ауызша әңгіме.

Сабақтың барысы:

Мұғалімнің кіріспесі: – Өткен дәуірдің рухани мұрасынан ауыз толтырып айтатын, мақтанатынымыз – музыка. «Ақылың болса жыр тыңда», «Жігітке өнер де – өнер, өлең де – өнер» деген қазақ музыкасы қаншама тар жол, тайғақ кешуден өтсе де бір мезетте өмір құралы болудан тоқтаған жоқ. Қазақтың аспапты музыкасында ерекше орын алатын адамның бірі – Құрманғазы әрбір талант иесіне тән әркімнің көңіліне тіл қатты. Сырымға арнаған «Сырым сазы», Исатайға арнаған «Нар кескен», жалынды ақын, көтерілісші Махамбет тартқан «Қайран Нарын» күйлері Құрманғазының «Кішкентайының» «ата күйлері» болды. Құрманғазының күй мұрасы біздің музыка мәдениетімізге өзінің зор әсерін тигізуде. Оның күйлері совет композиторлары операларында, симфонияларында, поэмаларында және басқа да музыкалық шығармаларында кеңінен пайдаланылып келеді. Н.Савичев «Сағырбаев сирек кездесетін музыкалы жан, ол европалық білім алған болса, музыка дүниесінде ең үлкен жұлдыз болған болар еді» деген екен.

Мұғалім: Құрманғазының асқан күйшілік өмірі мен шығармашылығын оқушыларға танытуды мақсат етіп алдық.

Қазақ халқының классик композиторы, ұлы күйші Құрманғазы есімі көп ұлтты халықтар арасына кеңінен тараған.

Оның шығармаларынан балалар адамгершілік құндылықты, еңбекқорлықты бойларына сіңіріп, шығарған күйлерімен жақын танысады.

1-оқушы: Құрманғазы Батыс Қазақстанның Жаңақала ауданында, бұрынғы 16-шы ауылға қарасты «Көктерек» деген жерде 1819 жылы туған. Шыққан тегі – Кіші жүз, он екі ата Байұлынан өрбіген Сұлтан сиықтың қызығұрт бұтағы. Құрманғазы Сағырбаев 1879 жылы 73 жасында қайтыс болған.

Жүргізуші: – Құрманғазы – қазақ музыка тарихын, қазақтың аспапты музыкасын зерттеуге, дамуға зор үлес қосқан күйші. Оның өмірі зорлық, зомбылыққа, қанаушылыққа қарсы күреспен өткен. Би-болыстардың

Б.ҚАЛИАСҚАРОВА,

Балқаш қаласындағы Оқушылар сарайының домбыра үйірмесінің жетекшісі.

Қарағанды облысы

қудалауы күйшіні мойытпады, қайта өзінің азатшыл ой-дан туған күйлерімен үстем тапқа қарсы шықты.

Үн таспадан «Кішкентай» күйі ойналып тұрады.

2-оқушы: Құрманғазының бірінші тырнақалды күйі – «Кішкентай». Күйдің басты арқауы – XIX ғасырдың 30 жылдарындағы Бөкей хандығында етек алған шаруалар көтерілісі. Хан мен сұлтандар кедейлерге егістік, шабындық, қысқы-жазғы жайылым жерлерін бермеген. Қара халықты жан-жақты қысқан. Осының бәрі еңбекші шаруаның наразылығын тудырып, ақыры шаруалар көтерілісі басталды. Бұл көтерілісті Исатай Тайманов пен Махамбет Өтемісов бастайды. Исатай 1838 жылы 12 желтоқсанда Ақбұлақ жеріндегі ұрыста қаза табады. Бұл күйді кішкене інісінің үлкен ағасы – Исатайға арнауы депті. Содан кейін «Кішкентай» атанып кеткен. Күй формасы, көлемі, мазмұны жағынан кішкентай күйге ұқсамайды. Күйдің эпиграфы ретінде Құрманғазының айтып жүретін екі жол өлең толғауын алсақ: «Исатай мен Махамбет, Өкіне ме өлдім деп», осы екі жол өлеңінен күйдің мазмұнын түсінуге болады.

Енді күйді тыңдасақ, аспай-саспай, жұмсақ қағыспен баяулап, домбыраның үстіңгі шегінде басталатын дауыс, терең қиял іште жатқан шерді суреттейді. Одан кейінгі буындарда баяу, толқу, қобалжу кезеңдері суреттеледі. Сәлден кейін күйдің екпіні жүрдектеліп, музыканың сазы бұрынғыдан да қатая түседі. Домбыраның сағасына қарай жылжығанда екпіні жылдам қағыстар қатайып, кейде тынышсыздық, талас-тартыс суреттеледі. Егер поэзия тілімен алсақ, Шернияз ақынның «Сағынам аузыма алсам Исатайды» деген аңсауының әуені бардай.

Ән – «Домбыра». Үн таспадан «Ақсақ киік» күйі ойнап тұрады.

3-оқушы: «Ақсақ киік»

– Құрманғазы нағашыларымен киік атуға шығады. Үшінші киікке оқталарда Құрманғазы киіктің қай жерінен тигізейін деп сұрапты. Сонда біреуі «осы тигізер алады деймісің деп, аяғынан» дей салады. Сонда Құрманғазы атқан оқ артқы аяғынан тиіп, киік ақсаңдап қаша жөнеледі.

Қасындығылар қуайын десе, ол жігіттерді жібермей қалады да, домбырасын қолына алып, сол жерде күй тартады. Төремұрат нағашысы Құрманғазы әбден күйін тартып, домбырасын қойған кезде жанына жақындап келіп, «Жиенжан, осы арада бір нәрсе туды білем, атын қойдың ба?» – деп сұрайды. «Нағашы еке, жаралының бәрі – жаралы, жанның бәрі бірдей, өмір үшін кімге оқ дарымайды. Біздің тұсымызда жаралы жан жалғыз

киік пе? Жазықсыздық та, русыздық та жалғыз онда ма? Атайын деген жоқ едім, мына жігіттердің сөзіне бола атқаным», – депті. Содан бұл күй «Ақсақ киік» аталып кетіпті.

Күйде жаралы киікке деген аяушылық емес, қайта бекін, алға ұмтыл, тоқтама, даланың еркесі. Киіктей орғи бер, өмір сүр деген қайраттылық берген екпін бар.

4-оқушы: «Адай».

«Адай» да атшабыстың бейнелеу ырғағы бар. «Адай» – Құрманғазы күйлерінің ішіндегі ірі шығарма. Егер әдебиетке сүйенсек, «Адайда» М.Өтемісовтың жалындаған поэзиясы бар. «Адай» еркіндік ұраны сияқты естіледі. Бұл күйде Құрманғазы «Халық – күш иесі» дегенді күй тілімен жеткізген.

Оқушылардың орындауында «Адай» күйі мен «Перовский маршы» ойналады.

5-оқушы: «Перовский маршы»

Бірде күйші Орынбор түрмесінде жатады. Бұрынғыдай емес, орыс тұтқындарымен тілдесе алатын халге жетеді. Өзі кеткенде әкесі сал болып гөсек тартып жатқан. Ата-анасын, үйін ойлап, басы қатып, шытырман ойда жатқанда Құрманғазыны кеңсеге шақырып алып кетеді. Қасындағылар «Сорлыны не күтіп отыр екен?» десіп, қала береді. Күйшіні ойда жоқ жерде генерал-губернатордың кеңсесіне алып келеді. Перовский музыканы өте жақсы коретін адам болыпты. «Түрмеде бір қазақ бар, домбыраны мықты тартады», – деген әңгімені естиді. Талант иесі генералдың сұрауы бойынша бірнеше күй тартады. Ақырында бұрын-соңды ешкім естімеген бір күйді орындайды.

Сонда генерал: «Мынау соңғы тартқаның күйге ұқсамайды ғой?» – деп сұрапты. Күйші күлімсіреп: «Бұл – марш», – дейді. Содан бұл күй «Перовский маршы» атанып кетеді.

Перовский Құрманғазының өте дарынды адам екенін сезіп, оны түрмеден босатуға бұйрық береді.

Үн таспадан Динаның «Науай» күйі ойналады.

Көрініс. Құрманғазының Динамен кездесуі.

Құрманғазы есіктен кіріп, сәлемдеседі. Алдынан бір бала қарсы алып, ол да сәлемдеседі. Отырған балалар: «Құрманғазы келд» – деседі. Құрманғазы: «Бұл қай ауыл?» деп сұрайды.

Бала: «Домбырашы қыз» ауылы дейді.

Құрманғазы: «О, бәрекелді! Менің де арнайы іздеп келгенім – Дина еді», – деп:

Сұрасан менің атым Құрманғазы,
Құтқармас, қашса қоян құмнан тазы.
Үйіңе досың келіп құр аттанар,
Қайтейін, кедейшілік малдың азы.
Айтайын айт дегенде өлеңімді,
Білемін бір күн барын өлерімді.

Ол да бір маған берген бақыт шығар,
Берейін Динаға домбырамды, өнерімді.

«Домбыра менің өмірлік серігім еді. Ол ғұмырымның ұзақ та қиян-кескі қиын жолында сенімді серік, берік сүйеу болды. Енді осы қимас серігімді лайықты мұрагерім – саған тапсырдым», – деп домбырасын Динаға береді. Дина домбыраны алады да «Әсем қоңыр» күйін бастап тартады.

Оқушылардың орындауында «Саранжап» күйі орындалады.

6-оқушы: «Саранжап».

Халық арасындағы әңгімелер бойынша тағы бірде Құрманғазыны генерал-губернатор жауып тастайды. Түрмеде күйші қалмақтың батыры Саранжаппен танысады. Енді ақылдасып, түрмеден қашып кетуді ойлайды да, көп ұзамай түрмеден қашып кетеді. Олар Астраханнан 50 шақырым жердегі Е.Ешпаевтың үйіне келеді. Ерғали Құрманғазыны бұрыннан сырттай ұстаз тұтатын. Ол біраз күн осы үйде болады, көптеген осы уақытта шыққан күйлерін тартады. Саранжап та күйшімен бірге болады. Бір күні Саранжап үйіне кететінін айтады. Сонда Құрманғазы домбырасын алып, күй тартады да: «Бұл екеуміздің бірге болған күндерден ескерткіш болсын», – депті. Содан бұл күй «Саранжап» атанып кетеді. Күй өте жеңіл, екпінді, жігерлі, қоңылді, бидің де ырғағы бар күй болып шығады. Күйде қалмақтың элементтері көп.

Жүргізуші: Өз Отанының өркендегеніне, ел қуанышына, халықтардың ұлы достығына, жанқиярлық майталман еңбегіне қол көтерген қатал күшке қарсы ызалы кекке толы көп күйлердің авторы Құрманғазы шығармашылығы бұрынғы мен бүгінгі өмірдің нәріне тоғысып жатады. Күйшінің күйлері күйтабақтарға жазылып, қазақтың музыкалық алтын қорына енді. Ол секілді домбыра тілін ешкім сойлеткен емес. Талантты домбырашы домбыра тартудың өзіндік жолын салып кетті.

Оның аты осы кезде біздің Отанымыздың шегінен шығып, жер жүзіне таралуда. Көптеген оқушыларының, музыка ұжымдарының, аудандардың, көшелердің аттары осы кезде күйшінің қадірлі есімімен аталады. Дүниежүзілік мәдениеттің шын мұрасы – Қазақ халқы Құрманғазы сияқты өнер адамдарының атын ардақтап, сүйсіне атайды.

Оқушылар оркестрінің орындауында «Балбырауын», «Қызыл қайың, серпер» күйлері.

Сабақты бекіту. – Балалар, Құрманғазының өмірі және шығармашылығымен танысып, күйші туралы біраз деректер білдік. Күйші қай жылы, қай облыста туған? Оның күйлері кімдерге арналған? Құрманғазы қай күйшіні шәкірті ретінде қабылдап, және домбырасын кімге сыйлады?

Қорытынды. Мұғалім: – Құрманғазы – халқын, ауыл-аймағын бақытқа кенелтіп, мақтаныш сезімге бөлеп, халқының мәртебесін көтерген ғажайып адам. Ол халқымен бірге шаттанып, бірге мұңайып, бүкіл елінің бастан өткерген тағдырына ортақтасып, ғұмыр кешті.

Оның сом бейнесі дәстүрлі халық музыкасының жарқын айғағы ретінде біздің елімізде мәңгі сақталады. Күйші қалдырған күй мұрасы өте бай. Композитордың күйлері атадан балаға тарап, біздің заманымызға дейін жетті.

Оның күйлері алғаш оркестрмен 1934 жылдан бастап орындала бастады.

«Балбырауын», «Қызыл қайың, серпер», «Ақсақ киік», «Назым», «Балқаймақ», «Серпер», «Маната», «Түрмеден қашқан», «Сарыарқа», «Саранжап», «Алатау», «Жігер», «Ақбай», «Қайран шешем», «Лаушкен», «Байжұма», «Адай», «Перовский маршы», «Итог», «Төрмұрат», т.б. шығармалары бар.

Осындай күйлердің авторы, саусағынан саз тамған Құрманғазыны – күй атасы демей, кім дейміз.

Амал жоқ-қайттым білдірмей

(үшінші түрі)

Абай
Өңдеген Д. Мацуцин

А.С.Пушкиннің "Евгений Онегин" поэмасынан "Татьянаның хаты" желісімен жазылған Абайдың әні. Мазмұны Татьянаның үмітсіз махаббат сезімдерін суреттейтін көңіл-күйді білдіреді. Әнді кантиленамен терең сезіммен, біркелкі соза әндетін, дыбыстың биік позициясын мұқият сақтаған абзал.

Баяу ғана әндете

mf

А - мал жоқ қайт-тым біл - дір -

mf

f

мей, я - ыр-мау, қай-тып ай - та -

f

мын? Қой - ма - ды дер - тің күй - дір -

7
мей, не сал-саң - да тар - та - мын!

Амал жок - қайтгім білдірмей,
Япырмау, қайтіп айтамын?
Қоймады дертің күйдірмей,
Не салсаңда тартамын.

Талапсыз, бақсыз мен сорлы,
Еріксіз аттап ұяттан,
Қорлыққа көндім бұл құрлы,
Байкалар халім бұл хаттан.

Әлімше менде ұялыш,
Білдірмен дедім өлсемде,
Шыдар ем күйіп мен жанып,
Айында бірер көрсем де.

Болмады көріп қалуға
Есігіп біраз сөзіңді.
Шыдар ем бір ай жатуға,
Ұзақ түн жұмбай көзімді.

ОТАШ

Музыкасы: Ш. Қалдаяқовтікі

Сөзі: Т. Молдағалиевтікі

Салтанатты

Музыкалық кіріспе (Piano introduction) екі қолмен жазылған. Оң қолда негізгі мелодия, сол қолда қосымша гармония және ритмдік негіз беріледі. Динамиканың *f* (форте) белгісі көрсетілген.

1. Қай-да жүр-сем се - ні,

Бұл бөлімде вокал және фортепиано аспабының бірігіп ойнауы көрсетілген. Вокал сызығын оқып, сөздердің музыкалық қимылдарымен байланыстыруға болады.

ұ - мыт-пай-мыңге - лім, бар ба-қы-тым ме -

Бұл бөлімде вокал және фортепиано аспабының бірігіп ойнауы көрсетілген. Вокал сызығын оқып, сөздердің музыкалық қимылдарымен байланыстыруға болады.

ниң, ұ - лы О - та - ным. Кеу-дем-де-гі

күн ді, кеу-дем-де-гі гүл - ді

са-ған ға-на бе - рем, О - та - ным.

Қайырмасы:
Сен-дік бар-лық ә - нім, а - яу-лы О - та -

ным. А - с ы л а - н а, а - с ы л а - н а

Ө м і - р і м м е - н і ң н ұ р та қ ы м

Қ А Й Т А Л А У

Ү ш і н і с о ң ы // ң ы м.

2. Қызыл туым менің,
Қызық күнім менің.
Асқар тауым елім —
Ана-Отаным.
Көп күндерім жарқын,
Жас өмірім алтын
Арналады саған,
Отаным.

Қайырмасы.

3. Орман, көлім менің,
Арман жерім менің,
Сүйем сені мәңгі,
Ұлы Отаным.
Жаралғаным үшін,
Көп арманым үшін
Мен сүйемін сені,
Отаным.

Қайырмасы.

СПАСИБО ВАМ, УЧИТЕЛЯ

Слова В. ВИКТОРОВА

Музыка Г. СТРУВЕ

В темпе вальса

Соллист

mf

Спа - си - бо вам, у - чи - те -

The first system of the musical score consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line begins with a rest, followed by the lyrics "Спа - си - бо вам, у - чи - те -". The piano accompaniment starts with a treble clef and a key signature of one sharp (F#), with a dynamic marking of *mp*. It features a series of eighth notes in the right hand and a steady bass line in the left hand.

- ля,

The second system continues the vocal line with the lyric "- ля,". The piano accompaniment continues with similar rhythmic patterns, including some chords with accidentals (sharps) in the right hand.

вас из - древ - ле дер - жит - ся зем - ля, вы для не -

The third system features the vocal line with the lyrics "вас из - древ - ле дер - жит - ся зем - ля, вы для не -". The piano accompaniment continues with a mix of eighth and quarter notes.

Припев

Хор

- е рас - ти - те ю - ных граж - дан. Мы лю - бим вас, мы лю - бим

The fourth system contains the chorus, starting with the vocal line and the lyrics "- е рас - ти - те ю - ных граж - дан. Мы лю - бим вас, мы лю - бим". The piano accompaniment provides harmonic support with chords and moving lines in both hands.

вас, и все вы зна-е-те об

э-том, и все бы-ва-ете со-гре-ты лу-

rit.
чис-тым све-том дет-ских глаз, от их ве-

rit.
се-го теп-ла рас-та-ять Ан-тарк-ти-да бы мог-

Для повторения | Для окончания

- ла. Вы // - ла. Спа- си- бо вам, у- чи- те-

a tempo

- ля.

Спасибо вам, учителя,
 Ведь заняты вы делом самым важным.
 На вас издревле держится земля,
 Вы для нее растите юных граждан.

Припев: Мы любим вас, мы любим вас,
 И все вы знаете об этом,
 И все бываете согреты
 Лучистым светом детских глаз.
 От их веселого тепла
 Растаять Антарктида бы могла.

Вы щедро учите тому,
 Что словно воздух всем нам нужно в жизни
 Терпенью, чтению, счету и письму
 И верности родной своей Отчизне.

Припев

Когда пришли мы в школу к вам,
 Нас приняли заботливые руки.
 Вы нас ведете, как по этажам,
 Всё выше, выше в светлый мир науки.

Припев: Мы любим вас, мы любим вас,
 И все вы знаете об этом,
 И все бываете согреты
 Лучистым светом детских глаз.
 От их веселого тепла
 Растаять Антарктида бы могла.

ПЕДАГОГ И КОМПОЗИТОР

Народный артист России, профессор РАМ им. Гнесиных и МГИМ им. А. Шнитке, лауреат Международного конкурса композиторов, лауреат Международной премии «Серебрянный диск», исполнитель, педагог, композитор.

ВЯЧЕСЛАВ СЕМЁНОВ родился 29 марта 1946 года в г. Трубчевск Брянской области.

Первые уроки игры на баяне он получил от отца, затем поступил в Ростовское училище искусств, где его наставником была талантливая пианистка, композитор и педагог А.Н. Крахоткина.

Продолжил музыкальное образование в Музыкальном педагогическом институте им. Гнесиных и, еще оставаясь студентом, начал преподавать в Ростовском музыкальном педагогическом институте (сейчас - РГК им. С.Рахманинова).

В истории мирового аккордионного баянного искусства личность Вячеслава Семёнова, с одинаковым успехом сочетающего в себе талантливого исполнителя, оригинального композитора и замечательного педагога, уникальна. Яркая виртуозность, эмоциональная открытость, артистизм, огромный и разнообразный репертуар, включающий в себя произведения различных жанров, эпох и стилей, тонкое проникновение в замысел композитора, глубокое чувство мелодизма, ритма и многие другие качества, сочетающиеся в игре В. Семёнова, являются предметом восхищения и постоянного притяжения многочисленной аудитории во многих странах мира на протяжении десятилетий.

Концертный исполнитель, искусству которого рукоплескали более чем в 40 странах мира, в 1995 году удостоен высокого звания – Народный артист России.

С 1995 по 2004 годы В. Семёнов сыграл более 200 концертов в России и за ее пределами, провел более 20 авторских концертов в сопровождении различных оркестров. В 2004 году выступления В. Семёнова состоялись в концертном зале им. Чайковского в Москве, Герцогском зале Королевской Академии музыки в Лондоне. 29 марта 2004 года прошел авторский концерт в Органном зале г. Сургута в дни проведения 2-го

Всероссийского конкурса баянистов и аккордеонистов «Югория», где состоялась премьера концерта для баяна, камерного оркестра и ударных «Фрески», которая «прошла с грандиозным успехом» (газета «Музыкальное обозрение» №4, 2004 г.).

Музыка В. Семёнова звучит во многих престижных залах Москвы, Санкт-Петербурга, Казани, Самары, Нижнего Новгорода, Владивостока, Красноярска, Екатеринбургa, Саратова, Ростова-на-Дону и многих других городах России.

Композитора В. Семёнова любит множество музыкантов во всем мире, они с удовольствием исполняют его сочинения. Его музыка одна из самых исполняемых на международных конкурсах баянистов. В марте 1999 года В. Семёнов стал лауреатом международного конкурса композиторов, посвященного 2000-летию Христианства.

Как ученый, В. Семёнов известен по целому ряду научно-методических работ и большому количеству статей. В ноябре 2003 года издана «Современная школа игры на баяне» (издательство «Музыка», г. Москва). Семёнов является действительным членом Международной академии информатизации и музыкального комитета Международной конфедерации аккордеонистов (С. I. A.).

Достижения в области педагогики В.А. Семёнова уникальны. Он воспитал не одно поколение высокопрофессиональных музыкантов, которые работают в России и за рубежом. Среди них Народный артист России, профессор РАМ им. Гнесиных Ю. Дранга, Заслуженные артисты России А. Заикин (профессор Ростовской консерватории им. Рахманинова), Ю. Шишкин (солист Ростовской филармонии) и др.

В течение последних 5 лет ученики В. Семёнова 25 раз становились лауреатами различных конкурсов, 17 – получили первые премии на самых престижных музыкальных состязаниях в России и за рубежом. Ученики Семёнова преподают не только в России, но и во многих странах мира: Китае, Вьетнаме, Японии, Америке, Бразилии, Югославии, Греции, Германии, Голландии, Испании.

С 1999 по 2004 годы В.Семёнов возглавлял жюри 11 российских и принимал участие в работе жюри 7 международных конкурсов. Он является приглашенным профессором в творческих школах «Мастер класс» и «Новые имена», а также проводит мастер классы в различных регионах России и за рубежом.

Награды:

В феврале 2004 года в Лондоне В.А. Семёнов отмечен Почетной наградой Международной конфедерации аккордеонистов (члена ЮНЕСКО).

В мае 2005 года награжден Орденом Дружбы.

В марте 2006 года ему присуждена премия и Серебряная медаль «За веру и добро» губернатора Кемеровской области А. Тулеева.

Нартай БЕКМОЛДИНОВ,
магистрант 1-го курса КНК им. Курмангазы

К 200-летию со Дня рождения Р. Шумана

Жизненные правила музыканта

Развитие слуха – это самое важное. Старайся с юных лет распознавать тональности и отдельные звуки. Колокол, оконное стекло, кукушка. Прислушайся, какие звуки они издают.

Играй усердно гаммы и другие упражнения для пальцев. Но есть много людей, которые полагают, что этим все и достигается, которые до глубокой старости ежедневно проводят многие часы за техническими упражнениями. Это приблизительно то же самое, что ежедневно произносить азбуку и стараться делать это все быстрее и быстрее. Употребляй свое время с большей пользой.

Изобрели так называемую «немую клавиатуру»; попробуй немного поиграть на ней, чтобы убедиться в ее полной непригодности. У немых нельзя научиться говорить.

Играй ритмично! Игра некоторых виртуозов похожа на походку пьяного. Не бери с них примера! Изучи как можно раньше основные законы гармонии.

Не бойся слов: теория, генерал-бас, контрапункт и т.п.; они встретят тебя приветливо, если ты поступишь так же.

Никогда не брэнчи! Всегда бодро играй пьесу до конца и никогда не бросай на половине.

Тянуть и спешить – одинаково большие ошибки.

Старайся играть легкие пьесы хорошо и красиво; это лучше, чем посредственно играть трудные.

Всегда проявляй заботу о чистоте настройки своего инструмента.

Необходимо, чтобы пьесой овладели не только пальцы. Ты должен уметь также напевать ее про себя без инструмента. Обостряй свое воображение настолько, чтобы ты мог удержать в памяти не одну лишь ме-

Р. ШУМАН

(Перевод с немецкого А.Г. Габричевского и Л.С. Товалевой)

лодию, но и относящуюся к ней гармонию.

Старайся, даже если у тебя не большой голос, петь с листа без помощи инструмента; тонкость твоего слуха будет от этого все время возрастать. Если же у тебя хороший голос, не медли ни минуты и развивай его; рассматривай это как прекраснейший дар, которым тебя наделило небо.

Ты должен настолько себя развить, чтобы понимать музыку, читая ее глазами.

Когда ты играешь, не беспокойся о том, кто тебя слушает.

Играй всегда так, словно тебя слушает мастер.

Если тебе предложат сыграть с листа незнакомое сочинение, то сначала пробеги его глазами.

Если ты выполнил свою повседневную музыкальную работу и чувствуешь усталость, не насилуй себя больше. Лучше отдыхать, чем работать без охоты и бодрости.

Когда будешь постарше, не играй ничего модного. Время дорого. Надо иметь сто человеческих жизней, чтобы познакомиться только со всем хорошим, что существует на свете.

На сладостях, печенье и конфетах из ребенка никогда не вырастить здорового человека. Духовная пища так же, как и телесная, должна быть простой и здоровой. Великие мастера достаточно позаботились о такой пище; ее и придерживайтесь.

Весь хлам пассажей имеет преходящее значение; техника обладает ценностью только там, где она служит высшим целям.

Ты не должен распространять плохие сочинения; наоборот, должен всеми силами препятствовать их распространению.

Ты не должен ни играть плохие сочинения, ни слушать их, если только тебя к этому не принуждают. Никогда не ищи спасения в технике, в так называемой бравурности. Старайся, чтобы музыка произвела то впечатление, которое имел в виду автор. Большого не надо. Все, что сверх этого – искажение. Считай безобразием что-либо менять в сочинениях хороших композиторов, пропускать или, чего доброго, присочинять к ним новомодные украшения. Это величайшее оскорбление, какое ты можешь нанести искусству.

Выбирая пьесы для работы, советуйся со старшими; ты этим сэкономишь себе много времени. Постепенно знакомишься со всеми самыми значительными произведениями всех значительных мастеров.

Не обольщайся успехом, который часто завоевывают так называемые большие виртуозы. Одобрение художников пусть будет для тебя ценнее признания целой толпы.

Все модное становится со временем немодным, и если ты до старости будешь модничать, из тебя получится фат, которого никто не уважает.

Частая игра в обществе приносит больше вреда, чем пользы. Присматривайся к людям, но никогда не играй того, чего ты должен был бы внутренне стыдиться.

Но никогда не упускай возможности участвовать в совместной игре в дуэтах, трио и т.п. Это придаст твоей игре свободу и живость. Чаще аккомпанируй певцам.

Если бы все хотели играть первую скрипку, нельзя было бы составить оркестра. Уважай поэтому каждого музыканта на его месте.

Люби свой инструмент, но в своем тщеславии не считай его высшим и единственным. Помни, что существуют другие и столь же прекрасные. Помни и о существовании певцов; не забудь, что самое высокое в музыке находит свое выражение в хоре и оркестре.

Когда подрастешь, общайся больше с партитурами, чем с виртуозами.

Играй усердно фуги больших мастеров, особенно И. С. Баха. «Хорошо темперированный клавир» должен быть твоим хлебом насущным. Тогда ты, безусловно, станешь основательным музыкантом.

За горами тоже живут люди. Будь скромнее! Ты еще не изобрел и не придумал ничего такого, чего до тебя не придумали и не изобрели другие. А если бы тебе это и удалось, то рассматривай это как дар свыше, ко-

торый ты должен разделить с другими.

Изучение истории музыки, подкрепляемой живым слушанием образцовых произведений различных эпох, скорее всего, излечит тебя от самомнения и тщеславия.

Не упускай случая поупражняться на органе; нет инструмента, который так же быстро мстил бы за неряшливость и грязь в сочинении и в исполнении.

Пой усердно в хоре, особенно средние голоса. Это разовьет в тебе музыкальность.

Но как стать музыкальным? Милое дитя, главное – острый слух, быстрая восприимчивость дается, как и все, свыше. Но способности можно развивать и совершенствовать. Ты не станешь музыкальным, если целыми днями будешь заниматься техническими упражнениями; ты приблизишься к цели, если будешь поддерживать живое, многостороннее общение с музыкантами и, в частности, если будешь постоянно иметь дело с хором и с оркестром.

Как можно раньше уясни себе объем человеческого голоса в его главных четырех видах; особенно прислушивайся к голосам в хоре; выясни, в каких регистрах они обладают наибольшей силой, в каких им доступны выражения мягкости и нежности.

Прислушайся внимательно ко всем народным песням; это целая сокровищница прекраснейших мелодий, они откроют тебе глаза на характер различных народов.

Никогда не упускай случая послушать хорошую оперу.

Высоко чти старое, но и новое встречай с открытым, горячим сердцем. Не относись с предубеждением к незнакомым тебе именам.

Не суди о сочинении, прослушав его один раз; то, что тебе понравится в первый момент, не всегда самое лучшее. Мастера требуют изучения. Многие станут тебе ясными лишь в глубокой старости.

«Мелодия» – боевой клич дилетантов. И действительно, музыка без мелодии – не музыка. Пойми, однако, что они имеют в виду: они признают лишь мелодию легко воспринимаемую, ритмически привлекательную. Но ведь есть и другие, иного склада; и где бы ты не раскрыл Баха, Моцарта, Бетховена, на тебя глядит тысяча мелодий различных видов; убогое же однообразие, особенно типичное для новых итальянских оперных мелодий, тебе, надо надеяться, скоро наскучит.

Если ты подбираешь на фортепиано маленькие мелодии, это, конечно, очень мило, но если они являются сами, а не за инструментом, то радуйся еще больше – значит, в тебе пробуждается внутреннее музыкальное сознание. Пальцы должны делать то, чего хочет голова,

но не наоборот.

Начиная сочинять, проделай все мысленно. Только когда пьеса совершенно готова, попробуй сыграть ее. Если твоя музыка вылилась из души, если ты ее почувствовал - она также подействует и на других.

Внимательно наблюдай жизнь, а также знакомься с другими искусствами и науками.

Законы морали те же, что и законы искусства.

Старанием и выдержкой ты всегда достигнешь более высокого.

Без энтузиазма в искусстве не создается ничего настоящего.

Лишь тогда, когда станет тебе вполне ясной форма, тебе ясным станет и содержание (der Geist).

Быть может, только гений понимает гения до конца.

Некто утверждал, что законченный музыкант должен уметь представить себе впервые услышанное даже сложное оркестровое произведение в виде партитуры.

Это высшее, о чем можно помыслить.

Учению нет конца.

Дополнения

Каждой эпохе воздадим по заслугам! Новое время также имеет блестящие достижения.

Во все времена бывали плохие композиторы и глупцы, которые их хвалили.

Если ты должен перед кем-нибудь играть, не ломайся; делай это сразу или сразу же откажись.

Ты должен любить не только одного мастера. Их было много. Не думай, что старая музыка устарела. Подобно прекрасному правдивому слову, никогда не может устареть прекрасная правдивая музыка.

Представляй себе всю пьесу так, как если бы она была перед твоими глазами.

Уважаемые педагоги!

Эти занимательные задачи, построенные на музыкальном материале, можно использовать во внеклассной работе в школе, в качестве вопросов музыкальных викторинах, на уроках музыки.

Из каких опер эти фразы?

1. Ты взойдешь моя заря!
2. Себя на суд Вам отдаю.
3. Уж полночь близится, а Германа все нет.
4. Я царь познания и свободы.
5. Это ясно как простая гамма.
6. Не счесть алмазов...
7. Ни сна, ни отдыха измученной душе.
8. Фигаро здесь, Фигаро там.

Ответы:

1. Из арии Ивана Сусанина, опера «Иван Сусанин» М.Глинки.
2. Из арии Евгения Онегина, опера «Евгений Онегин» П.Чайковского.
3. Начало речетатива Лизы, опера «Пиковая Дама» П.Чайковского.
4. Из арии Демона, опера «Демон» А.Рубинштейна.
5. Из монолога Сальери, опера «Моцарт и Сальери» Н.Римского-Корсакова.
6. Начало песни Индийского гостя, опера «Садко» Н.Римского-Корсакова.
7. Из арии князя Игоря, опера А.Бородина «Князь Игорь».
8. Из арии Фигаро, опера «Севильский цирюльник».

7. РЕБУС С НОТАМИ

Прочтите зашифрованную здесь американскую поговорку.

Музыкальные анекдоты

Спрашивают альтиста:

- Правда, что вы умеете играть 16-е ноты?
- Правда.
- Что, и 32-е умеете?
- Умею.
- И 64-е?
- Да. Могу одну сыграть!

Концертмейстер альтов спрашивает дирижера:

- Маэстро, как нам играть эти перечеркнутые двойной чертой ноты – тремоло или считанные 16-е?"
- Играйте 16-е, это будет быстрее.

Тромбонист и исполнитель на банджо вдруг получили приглашение сыграть новогодний концерт. Всё получилось довольно прилично. Организатор остался доволен и пригласил дует сыграть снова через год.

- А можно мы тогда оставим у вас инструменты? – попросили музыканты.

Репетиция симфонического оркестра с новым дирижером. Тот замечает, что концертмейстер первых скрипок все время морщится.

В перерыве:

- Простите, Вам не нравится мой жест?
- Нет, ну что Вы!
- А может Вам не нравится моя манера дирижирования?
- Нет! Нет! Что Вы!
- Интерпретация?
- Нет! Что Вы!!! Как можно?
- Так в чем же дело? Почему вы морщитесь?

Шепотом, оглянувшись:

- Я с детства ненавижу музыку.

Пожилый музыкант приходит к доктору:

- У меня почему-то свист в ушах, когда я занимаюсь любовью.
- А сколько же Вам лет?

- 70.
- Так Вы что, хотите услышать аплодисменты?.

- Не ходи больше на дискотеку – оглохнешь!
- Спасибо мама, я уже покушал.

Вахтер говорит опоздавшему на оперу:

- Проходите, только тихо, а то все уже спят!!

Умирает старый звукорежиссер и обращается ко Всевышнему:

"Господи! Выслушай меня! Господи... Господи... Один-два! Один-два!"

Барабанщик – вокалисту:

- Как тебе считать: слишком быстро или слишком медленно?

Легендарный саксофонист Лестер Янг собирается на концерт в другой город. Внезапно он узнаёт, что его пианист заболел. Лестер открывает записную книжку и находит номер телефона одного из молодых пианистов:

- Алло, Томми?

- Да, это я...

- Томми, это Лестер Янг говорит...

- Лестер! Не могу поверить! Лестер Янг звонит мне!!!

- Послушай, малыш, мне нужен пианист на завтрашний вечер. Я плачу 25 баксов...

- Лестер! Да причём тут деньги?! Играть с тобой это огромное счастье!

- О'кей, в общем, я жду тебя завтра в девять на вокзале в Канзас сити.

- В Канзас сити? Лестер, но ведь, чтобы добраться до Канзаса, мне нужно заплатить 45 баксов!

- Сынок, есть халтуры, на которые нужно собирать бабки!

Прощайте, маэстро!

Музикальная общественность России, Татарстана, Казахстана понесла невосполнимую утрату. 12 июня 2010 года, после продолжительной болезни, на 83-м году жизни скончался народный артист России, Казахстана и Татарстана, заслуженный деятель искусств России, лауреат Государственной премии Республики Татарстан им. Габдуллы Тукая, профессор Московской консерватории, почетный академик Академии наук РТ, дирижер Большого театра России, художественный руководитель и главный дирижер Государственного симфонического оркестра Республики Татарстан Фуат Шакирович Мансуров. После гражданской панихиды 18 июня его похоронили на Троекуровском кладбище города Москва.

Фуат Мансуров родился в Алма-Ате 10 января 1928 года, окончил физико-математический факультет Казахского госуниверситета (1950 г.), Алма-Атинскую государственную консерваторию имени Курмангазы по специальности «Дирижер оркестра» (1951 г., педагоги Ахмет Жубанов, Исидор Зак).

В 1953-56 годах работал в Казахском театре оперы и балета им.Абая в Алма-Ате, совмещая с преподаванием математики в КазГУ, а в 1963 стал главным дирижером театра. В это же время он проходит обучение в аспирантуре Московской государственной консерватории имени П.И.Чайковского у Лео Гинзбурга и позднее у И.Маркевича, выходца из России, потрясающего дирижера и профессора Парижской консерватории.

Впервые Ф.Мансуров заявил о себе в Москве, на втором всесоюзном конкурсе дирижеров в 1966 году, где был удостоен третьей премии после Юрия Темирянова и Александра Дмитриева.

Работать в Большом театре его пригласили в 1969г. (на сегодняшний день Фуат Шакирович – единственный дирижер, прослуживший там так долго).

В 1968-70 годах Фуат Мансуров руководил оркестром Татарского академического государственного театра оперы и балета имени Мусы Джалиля. С 1989 года он стал художественным руководителем и главным дирижером Государственного симфонического

оркестра Республики Татарстан. Всю свою творческую жизнь Мансуров активно способствовал сохранению татарской музыкальной классики и пропаганде современного композиторского творчества.

С 2004 года Фуат Шакирович руководил кафедрой оперно-симфонического дирижирования Казанской государственной консерватории им. Н.Жиганова.

Всемирно признанный музыкант, Ф.Мансуров сотрудничал со многими крупнейшими зарубежными театрами и оркестрами. Он дирижировал концертными программами и спектаклями в США, Англии, Франции, Турции, Аргентине, Бразилии, Германии, Испании, Греции, Чехии, Южной Корее, Венгрии, Австралии и других странах.

Имеет много записей классической и современной музыки, среди которых особое место занимает запись оперы Н.Римского-Корсакова «Царская невеста» с участием И.Архиповой, Г.Вишневецкой, В.Атлантова, В.Валайтиса и Е.Нестеренко (1974 г.).

Фуат Шакирович вызывал восхищение многогранностью своего таланта. Он был математиком, публицистом, мастером спорта по альпинизму и скоростному бегу на коньках, неоднократным чемпионом Казахстана по шахматам. К тому же свободно владел несколькими иностранными языками (английским, немецким, французским, испанским, итальянским, польским, турецким, татарским, киргизским, казахским).

«Мой родной язык – казахский, его знаю с детства. В школе выучил немецкий язык, так как в седьмом классе к нам пришла новая учительница Инга Робертовна Врублевская. В те годы мы ненавидели этот предмет – ведь шла война, а она требовала, чтобы мы говорили только по-немецки, и за любое русское слово наказывала. Сейчас я хорошо знаю язык, за что ей и благодарен, ведь в музыке вся прикладная литература на немецком», – так объяснял свое знание языков Мансуров.

Он играл на многих музыкальных инструментах, настоящий человек-оркестр! Когда его спрашивали, как он все успевает, Фуат Мансуров отвечал: «Просто я не ленивый человек».

В юности Фуат Шакирович занимался в художественном училище, причем у Николая Бортнникова, ученика Василия Сурикова. Нередко дирижер выступал в качестве режиссера и сценографа оперных спектаклей, и даже художника.

Ему часто задавали вопрос: «На каком языке думаете?» Он отвечал: «Наверное, на русском и казахском. Есть в этом языке выражение, буквально означающее «ласкает, как теплый степной воздух». Таким теплым воздухом для моего слуха является казахский язык. А лучшим городом – Алматы, где я вырос и долго жил. Там все дышит воспоминаниями о моем детстве, в нем особая атмосфера. Меня там очень любят и ценят. Каждый раз, приезжая туда, испытываю чувство необыкновенной эйфории».

«Помню, как в одиннадцать лет играл в духовом оркестре алма-атинской школы № 28 им. И.Сталина (позже Героя Советского Союза Маншук Маметовой). Первая моя музыка, которая до сих пор звучит в моем

мозгу, в моем сознании... Знаете, это был 1941 год, и мы провожали на фронт гвардейскую дивизию генерала Панфилова. Происходило это на станции Алмата-1. Мы играли «Прощание славянки», знаете, многие рыдали. С тех пор, когда я слышу звуки этого марша, то у меня слезы наворачиваются», – делился воспоминаниями маэстро.

В апреле 2010 в Концертном зале «Шалкыма» в Астане он дирижировал Евразийским симфоническим оркестром Казахского национального университета искусств, готовя казахстанских студентов к гастролям по Европе и выступлению в Москве, в Большом зале консерватории. В завершение творческой поездки, в канун 65-летия Великой Победы, он выступил с ними в Подмоскovie, в деревне Крюково, на разъезде Дубосеково,

что на Волоколамском шоссе. Именно там стояли на смерть, заграждая путь фашистам, те самые 28 героев-панфиловцев. Оркестр вновь, как и в далеком сорок первом, играл «Прощание славянки», Фуат Мансуров дирижировал один из последних своих концертов.

Фуат Мансуров – Лауреат VI Всемирного фестиваля молодежи и студентов в Москве (1957 г.), Лауреат Международных и Всероссийских конкурсов. Награжден орденами Трудового Красного Знамени, «Знак Почета», медалью «В память 1000-летия Казани».

С восхищением его талантом и с сожалением об утрате,

Талиба Исмаилова, Найля Абдулкаримова
20.06.2010 Алматы

ҚАРШЫҒА АХМЕДИЯРОВ

Қазақ мәдениеті мен өнері ауыр қазаға ұшырады. Қазақстанның халық әртісі, Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты, дәулескер күйші-домбырашы, талантты композитор Қаршыға (Қаршымбай) Ахмедияров 65 жасқа қараған шағында дүние салды.

Қаршыға Ахмедиярұлы 1946 жылғы 25 наурызда қазіргі Атырау облысы, Махамбет ауданы, Таңдай ауылында дүниеге келді. 1972 жылы Алматы мемлекеттік консерваториясының халық аспаптар факультетін бітірген. 1986-1988 жылдарда Мәскеу қаласында Жоғары дирижерлік курста оқыған.

1967-1994 жылдарда Қазақтың халық аспаптар оркестрінде домбырашы, кейіннен концертмейстр, жеке домбырашы және дирижер қызметін атқарды әрі көркемдік кеңестің мүшесі болды. 1974 жылдан Құрманғазы атындағы Алматы мемлекеттік консерваториясында педагогикалық қызметпен айналысып келді. 1994 жылдан профессор, 1996 жылдан домбыра кафедрасының меңгерушісі болып қызмет істеген. Қаршыға Ахмедияров ұстаздық қызметінде жас өнерпаздарды күй өнеріне баулып, домбыра тартудың қырсырын үйретті. Ол шәкірттерінің арасынан бірнеше шебер күйші-орындаушыларды тәрбиелеп, өзінің дәстүрлі мектебін қалыптастырды.

Құрманғазы мен Дина туып-өскен топырақтан нәр алған Қаршыға Ахмедияров аса дарынды күйші ретінде елге танылып, халықтың шексіз ықыласына бөленді. Оның орындаушылық шеберлігіне шетелдік көрермендер талай рет тәнті болды. Әйгілі күйшінің өнеріне АҚШ, Жапония, Франция, Куба, Швеция, Италия, Финляндия, Үндістан, Швейцария, Норвегия, Польша, Португалия, Чехия, Венгрия, Йемен, Ангола және басқа да көптеген елдердің көрермендері ықыластана қол соқты. Белгілі музыка мамандары оның өнерін өте жоғары бағалады. Қ.Ахмедияровтың репертуарында халық композиторларының және кәсіби композиторлардың күйлері, сондай-ақ шетел композиторларының шығармалары бар. Ол өңдеген халық композиторларының және қазіргі композиторлардың

шығармалары түрлі концерттерде тұрақты түрде орындалып жүр. Құрманғазы атындағы халық аспаптар оркестрінің мәртебелі сахналарда өнер көрсетіп, беделінің биіктей түсуіне Қаршыға Ахмедияров үлкен үлес қосты.

Қ.Ахмедияров дарынды домбырашы, дәулескер күйші ғана емес, композитор ретінде де жұртшылыққа кең танымал болды. Оның «Шашақты найза, шалқар күн», «Шынар», «Табыну» атты күйлер жинағы елден лайықты бағасын алды. Қаршыға Ахмедиярұлы – «Нарын», «Қуаныш», «Сағыныш», «Атамекен», «Атырау», «Ақ қайың», «Желдірме», «Қайран әке», «Жырау», «Ғазиза», «Қазанғап Ақжелең», «Шамғон Ақжелең», «Раушан гүлім», «Би», «Алтын ұя», «Шабыт», «Елбасы», «Нұрғиса», «Құрдастар», тағы басқа бірнеше белгілі күйлердің авторы. Бұл күйлер қазақ халқының рухани қазынасына қосылған құнды дүниелер болып саналады. Қаршыға Ахмедияров өзінің дара талантымен, айрықша қабілетімен «Қазақтың дәстүрлі 1000 күйі» музыкалық антологиясын әзірлеуге өлшеусіз үлес қосты.

Қаршыға Ахмедияров мәдениет пен өнердегі еңбегі үшін Мемлекеттік сыйлыққа ие болған, «Парасат» орденімен марапатталған.

Көрнекті күйші-композитор, дарынды домбырашы Қаршыға Ахмедияровтың жарқын бейнесі оның өнерін қадірлейтіндердің есінде әрдайым сақталады.

Қазақстан Республикасының Үкіметі.

VII Международный конкурс молодых музыкантов в номинации «фортепиано» «Посвящение Ференцу Листу»

Сроки и участники конкурса

Конкурс проводится на базе Центральной музыкальной школы при Московской государственной консерватории им. П. И. Чайковского с **20 по 28 ноября 2010 года** в концертных залах ЦМШ.

В конкурсе могут принять участие юные пианисты, проживающие в России и за рубежом.

Срок подачи заявки — не позднее 15 сентября 2010 года.

Участники конкурса распределяются в следующих возрастных категориях:

- **Младшая категория: до 13 лет включительно**
- **Старшая категория: до 19 лет включительно**

Возраст участника определяется на день открытия конкурса.

Условия проведения конкурса

По итогам предварительного прослушивания Оргкомитет отбирает конкурсантов и сообщает им о допуске к участию в конкурсе **не позднее 15 октября 2010 года.**

В I туре участвуют конкурсанты, прошедшие предварительное прослушивание.

К участию в финальном туре допускаются не более пяти исполнителей в каждой возрастной категории.

Порядок выступления устанавливается жеребьевкой и сохраняется до конца конкурса.

Конкурсные прослушивания проводятся публично в концертных залах ЦМШ при МГК им. П. И. Чайковского.

Каждому участнику конкурса перед каждым туром предоставляется 15-минутная акустическая репетиция в соответствующем зале.

Лауреаты и дипломанты конкурса безвозмездно принимают участие в заключительном концерте, а также в концертах лауреатов и дипломантов конкурса, запланированных Оргкомитетом.

Все права на аудио- и видеозаписи, произведенные во время конкурса, его торжественного открытия и заключительного концерта, их распространение и тира-

жирование, а также все права на трансляцию конкурсных мероприятий принадлежат Оргкомитету.

Конкурсные программы исполняются наизусть. Во II туре не допускается повторение произведений, исполненных в I туре.

Выступления в финальном туре старшей категории проводятся в сопровождении симфонического оркестра ЦМШ, в младшей категории — в сопровождении камерного оркестра ЦМШ.

Порядок работы жюри конкурса

В случае превышения лимита времени, указанного в программе конкурса жюри вправе принимать решение о сокращении программы или прекращении исполнения.

Решения, принимаемые жюри, окончательны и пересмотру не подлежат.

Награды победителям конкурса

Жюри конкурса правомочно:

- присуждать не все премии
- делить призовые места между конкурсантами
- присуждать специальные дипломы за лучшее исполнение отдельных произведений
- награждать дипломами педагогов, подготовивших лауреатов конкурса

Государственные и общественные организации, коммерческие структуры и предприниматели, творческие союзы и благотворительные фонды могут учреждать специальные премии и призы, которые, с учетом их мнения, присуждает жюри.

Финансовые, юридические и социальные условия участия в конкурсе

Оплату всех расходов, связанных с приездом и пребыванием (проезд в оба конца, проживание в Москве, питание, медицинские услуги и проч.) производят направляющие организации или участники конкурса самостоятельно.

Оргкомитет по предварительной заявке сообща-

ет участникам конкурса контактные телефоны и сайты гостиниц Москвы для самостоятельного бронирования мест.

Зарубежные участники конкурса самостоятельно оформляют паспорта и туристические визы для въезда на территорию Российской Федерации.

Порядок представления заявок на участие в конкурсе

Заявку на участие в VII Международном конкурсе молодых музыкантов в номинации «фортепиано» «Посвящение Ференцу Листу» необходимо **не позднее 15 сентября 2010 года (включительно)** отправить по адресу: 125009, Москва, Малый Кисловский переулок, дом 4, строение 5, Центральная музыкальная школа при Московской государственной консерватории им. П.И. Чайковского, Оргкомитет VII Международного конкурса молодых музыкантов в номинации «фортепиано» «Посвящение Ференцу Листу».

Дата отправки определяется по почтовому штемпелю.

К заявке прилагаются:

- DVD с записью программы отборочного тура
- ксерокопию свидетельства о рождении или соответствующих страниц паспорта
- справку из учебного заведения о музыкальном образовании
- краткую творческую биографию с указанием мест учебы, фамилии, имени, отчества основного педагога (педагогов), лауреатских званий и дипломов, полученных на конкурсах, фестивалях и т. д.
- две черно-белые или цветные фотографии последнего времени размером 10x15 см.

Вступительный взнос оплачивается наличными в рублях из расчета 100 \$ по курсу ЦБ РФ на день оплаты во время регистрации.

За дополнительной информацией обращаться: телефон/факс (495) 691-00-92

e-mail: konkurs-cms@mail.ru

Программа младшей группы

(до 13 лет включительно)

Отборочный тур по DVD:

- Первая часть классической сонаты или вариации следующих композиторов: Й. Гайдн, В. А. Моцарт, Л. Бетховен
 - Один виртуозный этюд по выбору участника
- I тур
1. И. С. Бах. Две трехголосные инвенции или одна Прелюдия и fuga из «Хорошо темперированного клавира»
 2. Один виртуозный этюд по выбору участника
 3. Первая часть классической сонаты или вариации

следующих композиторов: Й. Гайдн, В. А. Моцарт, Л. Бетховен

II тур (до 20 минут)

1. Одно развернутое или несколько более мелких сочинений следующих композиторов: Ф. Шуберт, Ф. Мендельсон-Бартольди, Ф. Шопен, Р. Шуман, Э. Григ (до 10 минут)

2. Одно или несколько сочинений русских композиторов XIX-XX вв.

3. Одно или несколько произведений Ф. Листа, включая транскрипции (до 5 минут)

III тур (в сопровождении камерного оркестра)

Одно из следующих сочинений:

- И. С. Бах Концерт фа минор (полностью)
- Й. Гайдн Концерт ре мажор (I или II-III части)

Программа старшей группы

(с 14 до 19 лет включительно)

Отборочный тур по DVD:

- Первая часть сонаты или вариации следующих композиторов: В. А. Моцарт, Ф. Шуберт, Л. Бетховен

- Один виртуозный этюд Ф. Листа

I тур (до 25 минут)

1. Одно из следующих сочинений:
 - о И. С. Бах. Прелюдия и fuga из «Хорошо темперированного клавира»
 - о Д. Шостакович Прелюдия и fuga из цикла «24 прелюдии и fuga» op. 87
 - о П. Чайковский Прелюдия и fuga op. 21
 - о С. Танеев Прелюдия и fuga op. 29
2. Первая часть сонаты или вариации следующих композиторов: В. А. Моцарт, Ф. Шуберт, Л. Бетховен

3. Виртуозный этюд Ф. Листа

4. Виртуозный этюд одного из следующих композиторов: Ф. Шопен, К. Дебюсси, А. Рубинштейн, С. Рахманинов, А. Скрябин, С. Прокофьев, И. Стравинский.

II тур (до 40 минут)

1. Крупное сочинение западноевропейского композитора

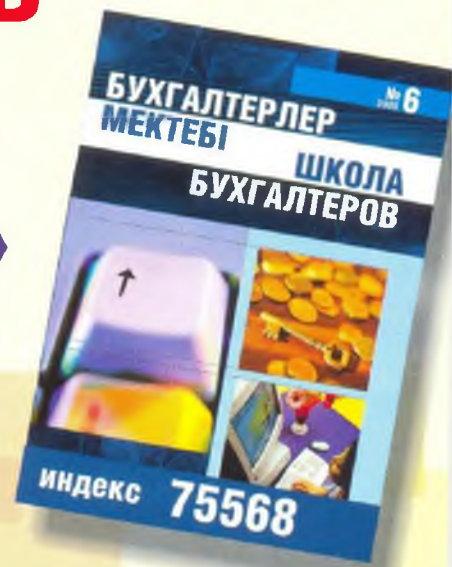
2. Одно или несколько сочинений русского композитора (возможно исполнение частей сонаты)

3. Одно или несколько сочинений Ф. Листа, включая транскрипции

III тур (в сопровождении симфонического оркестра)

Один концерт для фортепиано с оркестром из следующих:

- Л. Бетховен Концерт № 1 до мажор op. 15
- Э. Григ Концерт ля минор op. 16
- С. Рахманинов Концерт № 2 до минор op. 18
- Ф. Лист Концерт № 1 ми бемоль мажор
- Ф. Лист Концерт № 2 ля мажор
- Ф. Лист «Пляска смерти»

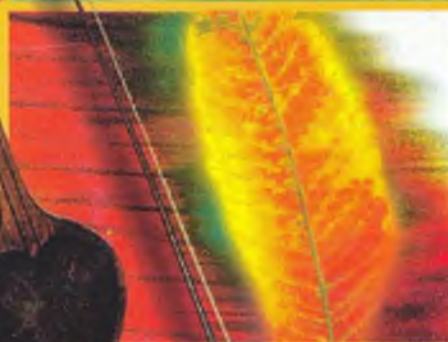

**Подпишитесь
на издания
ТОО «БІЛІМ»
и «СӘТНАЗ»!**

СМОТРИТЕ НА МИР ШИРЕ!

мектепте, колледжде және ЖОО-да оқыту
преподавание в школе, колледже и ВУЗ-е

МУЗЫКА ӘЛЕМІНДЕ В МИРЕ МУЗЫКИ

индекс 75565